

A hírszerzés, felderítés szerepe és jelentősége a XXI. századi NATO számára

Várhalmi A. Miklós

„...Nem vállalom közösséget azzal a könnyelmű reménnyel,
hogy valami véletlen majd megment bennünket.”
(Carl von Clausewitz)

1. Előszó

Ezzel a tanulmánnyal az a célom, hogy széleskörűen és sokoldalúan felhívjam a figyelmet arra valamint megerősítsem azt, hogy az emberiség történetének kezdete óta egyre erősödő jelleggel és mértékben, különös tekintettel a XXI. századra, folyamatosan felértékelődik a hírszerzés, felderítés, rendszerszemléletű információ-adatgyűjtés illetve a komplex információkezelés (gyűjtés-rendszerezés-tárolás-feldolgozás-hasznosítás), a másik titkosszolgálati szakággal, az elhárítással együtt.

Kérem és javaslom az anyagot azzal a befogadó szándékkal, vizsgálódással, kritikával is olvasni illetve feldolgozni, hogy kiderüljön, elértem-e a célom. Kiemelten azt, hogy minden fejezet, minden bekezdés, minden mondat, minden gondolat az Olvasó számára is megalapozza, megindokolja a hírszerzésnek, felderítésnek illetve információgyűjtésnek a szerepét, jelentőségét, miszerint ez a XXI. század legjelentősebb erőforrása a nemzetállamok és a nemzetközi szövetségek életképességének, eredményességének, jövőjének. Különös tekintettel Donald H. Rumsfeld amerikai védelmi miniszternek a jelenlegi és jövőbeni világunk átfogó biztonságát igen jól jellemző minősítésére: **„A bizonytalanság világában, amelyben az ismeretlen, a bizonytalan, a láthatatlan, a váratlan ellen kell megvédeni magunkat.”**

Természetesen nem zárható ki, hogy nem minden olvasónál érem el a célom, azaz más a véleménye a hírszerzés jelentőségéről és értékeiről. Az eltérő véleményeket legalább olyan fontosnak tartom, mint a sajátomat, mert az egyezőségek mellett a különbözőségek által formálódik a világ, de azt kívánom, hogy amennyiben bárki, bármilyen más erőforrást ítél meg fontosabbnak, úgy legalább annyira megalapozottan vagy bizonyítottan higgyen benne, mint én a hírszerzés értékeiben és lehetőségeiben. Vizsgálja meg legalább ilyen alaposan az emberiség történetének múltja, jelene és prognosztizálható jövője által igazolt hatékonyságát, mivel bármely más erőforrás is értünk, emberekért fog érvényesülni. Remélem sok olyan prioritás van illetve lesz, ami a biztonságunkat, a szabadságunkat, a boldogulásunkat szolgálja majd, a pusztítás mindenkori veszélye mellett, annak hatékony megelőzésével, ellensúlyozásával illetve legyőzésével.

2. Bevezetés

- 2.1. A hírszerzés, felderítés alapvetően állami feladat, tevékenység, de a történelem során ennek gyakorlata kiszélesedett a magánszférára, a cégek és a családi-magánéletek területeire is. Az ipari, üzleti hírszerzés, kémkedés nem újkeletű és ma már igen kifinomult eszközökkel dolgozva globalizálódott. Fontos kiemelni, hogy a nemzetközi szervezett bűnözés, a kábítószer kereskedelem, a tömegpusztító fegyverek és hordozóik kereskedelme, a terrorizmus és más bűnözői körök is folytatnak hírszerzést, felderítést, de elhárítással is rendelkeznek, mint minden más hírszerzést is folytató állami, kormányzati, magánszervezet, magánszemély. A nem állami titkosszolgálati tevékenységet általában az állami szolgálatokból leszerelt, kilépett szakemberek folytatják vagy éppen oktatják.
- 2.2. A hírszerzés, felderítés, mint állami, kormányzati feladat az államigazgatási rendszerekben, a védelmi szektor részeként, titkosszolgálati tevékenységként működik általában, a másik titkosszolgálati szakág, az elhárítás mellett. Országonként eltérő, különböző szempontú alábontások, munkamegosztások, szerveződések vannak még.

- 2.3. *Miért van szükség titkosszolgálatokra, más néven nemzetbiztonsági szolgálatokra és mit nyújtanak számunkra?* A szereteteink, az életünk, az értékeink, az ország védelmét, biztonságát a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek, így közöttük a nemzetbiztonsági szolgálatok biztosítják, mint más. A bel- és külpolitikai helyzetünk, a nemzetközi gyakorlat igazolja, hogy a védelemben, a biztonságban, a nyílt diplomáciai tárgyalások mellett határozottan működnek az informális "háttértevékenységek" mindenütt a világon, a legkülönbözőbb érdekekből és területeken. Emiatt nem tehetjük meg, hogy nem veszünk ezekről tudomást, mikor országunk a külföldi titkosszolgálatoknak (elsősorban az ellenérdekelt országok szolgálatainak) nem elhanyagolható tevékenységi helye, különös tekintettel geopolitikai elhelyezkedésünkre, szerepünkre is (Kárpát-medence). A nemzetbiztonsági, közismertebben a titkosszolgálati munkára mindaddig szükség lesz, amíg a világpolitikának és/vagy a világgazdaságnak egynél több szereplője van, márpedig tudjuk, hogy ez már mindig így lesz.
- 2.4. *Miért van szükség egyáltalán a biztonságot szolgáló védelemre?* A történelem során kialakult politikai, gazdasági, területi, stb. viszonyok miatt az egyes országok szándékai és érdekérvényesítései, az újabb és újabb veszélyforrások és kockázatok még nem nyújtanak olyan stabilitást és biztonságot, hogy az a felsorolt (védelmi-biztonsági) szervek nélkül is, rövid vagy hosszútávon, megnyugtató lenne.
- 2.5. A jelentős részben magasan kvalifikált (diplomás és többnyelvű), nagy gyakorlattal rendelkező, a nemzetközi együttműködésben is elismert titkosszolgálati szakember gárda szervezése, megfelelő eredményességű működtetése, össze- és megtartása fontos feladat, többek között a belpolitikai stabilitás, a demokratikus társadalmi rend, a nemzetközi kapcsolatok illetve a külgazdasági, külpolitikai helyzet ellenérdekelt törekvésekkel szembeni védelme céljából.
- 2.6. A nemzetközi politikai erőviszonyok dinamikus és szinte folyamatos változása miatt, a "klasszikus" védelemben és a biztonságban betöltött szerepükön túl, célszerű a nemzetbiztonsági szolgálatoknak az ország komplex fejlődésében (politikai, gazdasági, társadalmi, tudományos, műszaki, környezet-természet védelmi, stb), stabilitásában, nemzetközi értékítéletének alakításában történő hasznosításuk.
- 2.7. Magyarország védelmében, biztonságában, a fegyveres testületek és a rendvédelmi szervek között a nemzetbiztonsági szolgálatok speciálisan fontos szerepet töltenek be több szempontból is, de különösképp abban, hogy munkájukban a tárgyi (dologi) és személyi feltételek ráfordítás arányai közül a személyi feltételek kimagaslóan meghatározóak, alapvetően az eredményesség tekintetében. Tehát a nemzetbiztonsági munkának a legfontosabb eleme a megfelelően kiválasztható ember, a képezhető magyar tehetség, amely újra és újra teremődik. Ebben függünk legkevésbé más országoktól; tehát önmagunk hozhatjuk létre a leghatékonyabb, folyamatosan rendelkezésünkre álló védelmi érték-elemet, a képzett embert, amely speciális módszerekkel és eszközökkel megszerezheti vagy megvédheti az igen jelentős értéket képező INFORMÁCIÓT, a megfelelő stabilitás és fejlődés alapját. Nem mondhatunk le a magyar "nemzeti" hírszerzési és elhárítási önállóságunkról, az egyértelműen szükséges nemzetközi együttműködések és munkamegosztások mellett, amelyek viszont nem jelenthetik az ezekben való feloldódást.
- 2.8. A titkosszolgálatok és ezen belül a hírszerzés hatékonysága is szoros összefüggésben van a politikusok, a kormányzat személetével, szándékával, tudatosságával, koncepciózusságával, jogi támogatottságukkal, szervezésükkel, irányításukkal, belföldi és nemzetközi együttműködések rugalmasságával és gazdasági lehetőségeikkel.
- 2.9. Komoly és jelentős nemzeti felelősség a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok hasznosítása a jelentőségüknek megfelelőbb, magasabb szinten a védelemben, a biztonságban, az ország komplexen eredményesebb és gyorsabb fejlődése érdekében. Szakembereik megbecsülése az igen speciális munkájuk értékének,

összetettségének, sokoldalúságának, veszélyeinek és kapcsolódó felelősségüknek megfelelő szinten.

2.10. *Érdekes filozófia kérdések a XXI. századi időszakra:*

- 2.10.1. az egyre magasabb szinten bonyolultabbá váló világunkban a demokrácia hogyan változik? A két szélsőség, a diktatúra és az anarchia közötti skálán merre változik, az anarchia vagy a diktatúra felé és milyen mértékben?
- 2.10.2. a közvetett, képviseleti demokrácia továbbfejlődik-e közvetlen, részvételi demokráciává és milyen mértékben, milyen vonatkozásokban.
- 2.10.3. sajátosan feltehető a kérdés, hogy szabadság vagy biztonság, esetleg szabadság és biztonság, de milyen kompromisszumokkal ?
- 2.10.4. a biztonság erősítése a szabadság korlátozásával elvezethet-e a demokráciából egy XXI. századi, külsőségeiben puhább diktatúrához?
- 2.10.5. erős állam vagy gyenge állam ?
- 2.10.6. a jelenlegi erősebb, diktatórikusabb államokban van nagyobb „rend és/vagy biztonság” vagy a demokratikusabbakban ?
- 2.10.7. Európa, USA, Oroszország, Kína, India, Japán, Afrika hova sorolható be az anarchia és a diktatúra közötti „demokráciaskálán”? Ennek végeredménye komplexitásában hogy hat a bipolárisból nem unipolárisra (1989), hanem multipolárisra vált világunkra?
- 2.10.8. milyen állami, kormányzati erőállapothoz milyen erős titkosszolgálati és ezen belül hírszerzési tevékenység tartozik?
- 2.10.9. az előzőek tükrében a titkosszolgálatok és ezen belül a hírszerzés védelmi vagy érdekérvényesítési tevékenysége lesz a jövőben hangsúlyosabb és milyen arányban, mértékben?
- 2.10.10. az előzőek okán milyen mértékben ismerik fel és használják ki az „okosabb” kormányok a hírszerzésnek a társadalmi, politikai, gazdasági fejlődésben hasznosítható képességeit?
- 2.10.11. A Vendetta, mint vérbosszú című kalandfilmből egyben politikai thrillerből és antiutópiából vett utópisztikus hasonlattal élve reméljük, hogy a XXI. század „demokráciájára”, nem minden országban a következő lesz a jellemző: „**Ne kérdezz, ne kritizálj, ne is gondolkodj: a Párt(ok) mindent jobban tud(nak)!** A Párt(ok) megvéd(enek) a terroristáktól, ugyanakkor erre hivatkozva állandó rettegésben tart(anak), miközben lábbal tiporja(k) a szabadságjogokat.”

3. A hírszerzés, felderítés fogalma és változása

- 3.1. A titkosszolgálati tevékenység szinte egyidős az emberiség történetével és addig lesz értelmezhető, amíg egynél több ember él a Földön. Planetáris szemérettel pedig addig lesz értelmezhető, amíg egynél több gondolkodó és érdekviszonyok között létező élőlény marad a világmindenséget alkotó csillagrendszerekben. Az érdekek napról napra sokasodnak, átalakulnak és újratermelődnek, a mindennapok természetes és dinamikus változásaival összhangban.
- 3.2. A titkosszolgálati tevékenység klasszikus értelmezésének két fő területe van, a hírszerzés illetve az elhárítás. A hírszerzés fő funkciója az érdekérvényesítés, mely alapvetően offenzív tevékenység. Az elhárítás fő funkciója a védelem, mely alapvetően defenzív tevékenység. Ez egy szép nemzeti szimbólum formájában is megjelenik a magyar nemzetbiztonsági (titkos) szolgálatok emblematisz jelképében, a vadász kerecsensólyom alakjában (turulmadár), mely a csőrében tartja Szent István kardját és a karmai között egy lovagi pajzsot. A kard jelképezi a hírszerzést illetve az ország érdekérvényesítését, míg a pajzs jelképezi az elhárítást illetve az ország védelmét. A tevékenységeket pedig a pajzson lévő Kölcsey idézet fejezi ki legméltóbban illetve törvényesíti örökérvényűen: „**A Haza minden előtt!**”.
- 3.3. A **hírszerzés**, közismert nevén a kémkedés a titkosszolgálati tevékenység egyik alapvető szolgálati ága, amely külföldi bizalmas politikai, gazdasági, technikai, tudományos, katonai hírszerzők, adatok, információk tervszerű gyűjtését, elemzését, értékelését végzi nyílt és titkosszolgálati erővel, eszközökkel, módszerekkel.¹

- 3.4. A hírszerzés mellett és helyett a **felderítés** elnevezést is használják. A felderítés az állami apparátus vezető szervei és a különböző szintű parancsokságok azon intézkedéseinek, rendszabályainak és tevékenységeinek összessége, amelyek egy ország vagy ország csoport érdekeiről, célkitűzéseiről, szándékáról, terveiről, tevékenységéről, erőforrásairól, helyzetéről, fegyveres erőinek felépítéséről, csoportosításáról, haditechnikájáról, kiképzettségi színvonaláról, hadrafoghatóságáról, harckészültségi helyzetéről és a hadszíntérré váló terület előkészítéséről szóló adatok megszerzését, gyűjtését és tanulmányozását célozzák. A felderítés rendeltetését és feladatait tekintve, a hírszerzéshez hasonlóan *politikai, gazdasági, katonai, tudományos-technikai felderítési* ágakra tagozódik.²
- 3.5. A hírszerzés hagyományosan polgári és katonai hírszerzésre tagolódik, melyből a katonai hírszerzést katonai felderítés megfogalmazásban használják általában.
- 3.6. A hírszerzés, felderítés egyik legfontosabb ága a katonai hírszerzés illetve katonai felderítés, mely a katonai felderítő szerveknek békében és háborúban egyaránt, folyamatosan, minden lehetőség felhasználásával végzett tevékenysége, az ellenséges, vagy várhatóan ellenséges országok katonapolitikai helyzetére, hadigazdasági potenciáljára, fegyveres erőire, valamint a hadszínterekre vonatkozó adatok megszerzése, tanulmányozása, felhasználásra történő átadása céljából. A katonai felderítést a katonapolitikai célkitűzések és a várható katonai feladatok teljesítése érdekében folytatják.³ Kiemelten 1990 után a katonai tevékenységnek a súlypontja a válságreagálásokra illetve a békeműveletekre tevődött át, a háborús-fegyveres küzdelemnek, mint alapfeladatnak a továbbra is meghatározó vonatkozásai mellett. Ez a súlypont áthelyeződés a katonai hírszerzés, felderítés szerepét, jelentőségét felértékelte, növelte, mivel a válságreagálásokban, békefenntartásokban a minél kevesebb áldozattal, kárral járó megelőzésen, előkészítésen, tervezésen, ellenőrzésen van a hangsúly. Ezekben a megváltozott katonai feladatokban a hadszíntéri felderítés mellett a polgáribb hírszerzési módszerek, eszközök is jelentősek, különös tekintettel a civil-katonai kapcsolatok megnövekedett szerepére.
- 3.7. A hírszerzésnek illetve felderítésnek egyik hagyományos eszközét, a **megfigyelést** a nemzetközi szervezetek törvényesítették és elfogadták. A megfigyelés biztonságpolitikai értelemben meghatározott szintű, a meghívandó államok érdeklődésére számot tartó, előzetesen bejelentett katonai tevékenységek megtekintése. A megfigyelések lehetőségéről mint bizalom- és biztonságerősítő intézkedési formáról először az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1975. évi Helsink-i Záróokmánya tesz említést. A Záróokmány kimondja, hogy az államok „önként és kétoldalú alapon” meghívhatnak más államokat „a kölcsönösség és valamennyi résztvevő állam iránt tanúsított jóakarattal szellemében” hadgyakorlatok meg szemlélésére. A fogadó állam biztosítja a megfigyelők részére, hogy a megfigyelt katonai tevékenységről, annak céljairól, valamint a bejelentéshez képest lehetséges változásokról kellő tájékoztatást kapjanak. A megfigyelés alkalmával a fogadó fél lehetőséget biztosít a katonai tevékenységben résztvevő állam vagy államok erőinek közvetlen megfigyelésére, úgy, hogy a megfigyelők a teljes tevékenység folyamatáról benyomást szerezhessenek. Ebből a célból a megfigyelők lehetőséget kapnak rá, hogy minden hadosztály vagy annak megfelelő szintű magasabb egység harci és támogató egységeit megfigyelhessék, és amennyiben lehetséges, a hadosztály vagy annak megfelelő szint alatti egységeket meglátogassák és találkozzanak a parancsnokokkal és katonákkal. A megfigyelés során a fogadó fél nem köteles zárt területek, berendezések vagy védelmi objektumok megtekintését engedélyezni.⁴
- 3.8. A felderítés fogalmát a belügyi, a rendőrségi munkában is használják hasonló céllal, azaz információk szerzése a bűnügyek megalapozásához.
- 3.9. A felderítés folyamatának szakaszai magukba foglalják az irányítást, adatgyűjtést, adatfeldolgozást és a tájékoztató munkát. Az irányítás magába foglalja a felderítési követelmények meghatározását, az információgyűjtés megszervezését, a felderítési feladatok megszabását az adatforrások részére. Az adatgyűjtés magába foglalja az

adatforrások és a különböző információgyűjtő szervek kihasználását, a megszerzett információknak a felderítő adatgyűjtő és értékelő központ elemző értékelő részlegéhez történő eljuttatását. Addig folyik, amíg a parancsnok felderítési igénye kielégítésre nem kerül. Az adatfeldolgozás magába foglalja az információk átalakítását felderítési adatokká, az értékelés, elemzés, összegzés és a kiértékelés útján. A tájékoztató munka magába foglalja a felderítési adatok időben történő eljuttatását a felhasználókhoz.⁵

- 3.10. Az 1990-es évektől, de különösen a XXI. század kezdetétől a **hírszerzés** illetve **felderítés** fogalmak helyett a rendszerszemléletű **információszerzés** (adatgyűjtés) fejezi ki pontosabban a tevékenységet, hiszen az információs forradalom, az információs társadalmak, a hálózatközpontú információs hadviselés és átfogóan az **információ=hatalom** fogalmak, elvek, tények reális és meghatározó valósággá, versenytényezővé váltak.
- 3.11. Az információ az emberi szervezet egyik erőforrása, legáltalánosabb értelemben az objektív valóság visszatükröződése az emberi tudatban. Az **információ** éppen olyan főszerepet játszik a világban, mint az **anyag** és az **energia**. A világot alkotó rendszerek információs kapcsolatok révén szerveződnek egésszé. Alapvető különbség viszont, hogy az információra nem érvényesek az anyag- és energia megmaradási törvények, azaz megsemmisíthető és létrehozható.
- 3.12. A **tudás** az információkból keletkezik. A tudás összegyűjtött, rendszerezett ismeretek, adatok összessége, amelyek segítségével meghatározott feladatokat, problémákat oldhatunk meg. A tudás segítségével rendszerint megkísérelünk előrelátni, kikövetkeztetni bizonyos dolgokat. A tudás a tárolt adatok gyűjtési, rendszerezési és feldolgozási algoritmusát is magában foglalja. A tudásra érvényes a szinergia elve: az egész több, mint a részek összessége.
- 3.13. A titkosszolgálati tevékenység és ezen belül a hírszerzés, felderítés is két fő erőforrással végezhető: emberi (human) és/vagy technikai megoldásokkal. A történelem során a technikai és az emberi eszközök aránya is jelentősen megváltozott. Az emberiség történetének kezdetén az embereken volt a hangsúly, de ez a jelen időszakra a technikai eszközökre helyeződött át és ez várhatóan a jövőben még meghatározóbbá válik, ami természetes és jelentős hatással van az eredményességre. Ennek oka egyrészt az, hogy a technikai eszközök műszaki megoldásai rendkívül sok célra váltak alkalmassá (érzékelés, észlelés, pontosság, gyorsaság, feldolgozás, elemzés, kiértékelés, döntés előkészítés, stb), amire a közvetlen emberi (human) megoldások nem alkalmasak. Másrészt a human kockázatok jelentősen csökkenthetők a technikai megoldásokkal. A technikai megoldások előretörése és túlsúlya bizonyos fokig megtévesztő és elkényelmesítő is, sőt megtévesztő lehet. Ugyanis, például a terrorizmus, az öngyilkos merényletek bebizonyították, hogy az egyes embercsoportok, az egyes emberek viselkedésében, gondolataiban, szándékaiban a technika, az infokommunikáció nem tud olvasni, ehhez meghatározóan a human hírszerzés a megoldás. Tehát a közvetlen emberi hírszerzést, az ügynöki munkát, a beépítést, a hálózatépítést a **HUMINT** szerepét nem szabad elhanyagolni, sőt minél inkább rangján kell kezelni annak, aki eredményes kíván maradni a XXI. században is.
- 3.14. Az információgyűjtés hírszerzési, felderítési szempontból olyan tevékenységek összessége, amelyek révén megszerzik, pontosítják a szükséges információkat, felderítési adatokat. A hírszerzés, felderítés, megfigyelés olyan információszerzési módok, amelyek során aktív és passzív adatszerzési eljárásokat alkalmaznak. Ezek lehetnek figyelés szabad szemmel vagy műszerrel, nappal és éjjel, radar megfigyelés, rádióadások és elektronikus kisugárzók jeleinek észlelése, légi és földi felvételek (fénykép, videó, stb.) elemzése, akusztikus, szeizmikus vagy más érzékelési elven működő rendszerek. A kihallgatás és a zsákmányolt anyagok, dokumentumok vizsgálata, elemzése az információ feldolgozás része. Az alkalmazható eljárások a hadifoglyok kihallgatása, menekültek, disszidensek, őrizetbe vett

személyek kihallgatása, fegyverek, felszerelési tárgyak, harceszközök vizsgálata, zsákmányolt dokumentumok értékelése, nyílt forrásból származó információk értékelése. Hírszerzés, amelynek során kiképzett ügynököket küldenek az ellenséges országba vagy szerveznek be a cél országban, illetve egyébmódon folytatnak információszerzést. Néhány hírszerzési terület, megoldás, képesség, forrás a teljesség igénye nélkül, a hírszerzés, információszerzés komplett menedzseléséhez kapcsolódóan:

- 3.14.1. **MASINT (Measurement And Signature INTelligence)**: műszeres felderítés és jelző felderítés, hírszerzés, információszerzés
- 3.14.2. **RINT (Radiation Intelligence)**: kisugárzás felderítés
- 3.14.3. **ACOUSINT (Acoustic Intelligence)**: akusztikai felderítés
- 3.14.4. **MDCI (Multidiscipline Counter Intelligence)**: felderítés elleni multidiszciplináris tevékenység
- 3.14.5. **SIGINT⁶ (SIGnals INTelligence)** jelfelderítés, a rádiós hírszerzés. A hírszerzés ezen fajtája az ellenséges rádióforgalmazás (radar, távközlés, telemetria) érzékelése és elemzése alapján jut értékelhető adatokhoz. Az emberi kommunikáció felderítését is szolgálja. A magas szintű hadászati, politikai, diplomáciai és katonai kommunikációs rendszerek figyelése betekintést enged a hadviselő felek szándékaiba. Segítséget nyújthat harmadik félnek a rendezést célzó tárgyalásokhoz annak megismerésében, hogy a felek mit hajlandóak és mit nem hajlandóak elfogadni. A módszer alkalmazási lehetősége a hadviselő felek által használt eszközöktől függ. Az adatok másokkal való megosztására szigorú korlátozások vonatkoznak, mivel a lehallgatott adatok kiszivárogtatása rendkívül veszélyes következményekkel járhat. A SIGINT egyes részterületei:
 - 3.14.5.1. **RADINT (Radar Intelligence)**: rádiólikációs felderítés
 - 3.14.5.2. **LASINT (Laser Intelligence)**: lézeres felderítés
 - 3.14.5.3. **ELOPINT (Electro Optical Intelligence)**: elektrooptikai felderítés
 - 3.14.5.4. **COMINT (COMmunications INTelligence)**: távközlési hírszerzés
 - 3.14.5.5. **ELINT (ELectronic Signals INTelligence)**: olyan hírszerzés, ahol az információkat elektronikai szenzorok segítségével gyűjtik be. Például a légierő automatizált kommunikációjának felderítését is jelenti és a váratlan ellenséges légi csapás korai felderítésében van jelentősége.
 - 3.14.5.6. **FISINT (Foreign Instrumentation Signals Intelligence)**: idegen technikai eszközök jeleinek felderítése
 - 3.14.5.7. A múlt és a jelen SIGINT tevékenységei:
 - 3.14.5.7.1. **Ultra** – második világháború
 - 3.14.5.7.2. **Magic** – második világháború
 - 3.14.5.7.3. **Purple** – WW II
 - 3.14.5.7.4. **VENONA program** – 1950-es évek
 - 3.14.5.7.5. **ECHELON** – jelenleg is folyamatban van (az angolszász országok műholdas infokommunikációs lehallgató rendszere, mely kiterjed az egész világra)
 - 3.14.5.7.6. **Frenchelon** – jelenleg is folyamatban van
 - 3.14.5.7.7. **Room 641A** – jelenleg is folyamatban van
 - 3.14.5.7.8. **NSA hívási adatbázisa** – jelenleg is folyamatban van
- 3.14.6. **IMINT (IMagery INTelligence)**: információgyűjtés, hírszerzés műholdak, légi fényképezés segítségével, képi felderítés. A műholdak, repülőgépek, pilótanélküli repülőeszközök, hajófedélzeti rendszerek által készített képek jó lehetőséget biztosítanak nagyobb létesítmények, épületek, embercsoportok és járművek, valamint objektumok azonosításához, továbbá térképek felfrissítéséhez. Ilyen lehetőségekkel csak néhány nagyhatalom rendelkezik, de ma már számos magáncég is kínálja szolgáltatásait ezen a területen.
- 3.14.7. **HUMINT (HUMAN INTelligence)**: közvetlen emberi közreműködéssel folytatott információszerzés illetve hírszerzés. Általános HUMINT források, megoldások:

- 3.14.7.1. *Diplomáciai források.* A diplomáciai források közül elsősorban a külügyminisztériumoknak az adott országban működő külképviselői által készített jelentései emelhetők ki, de igen fontosak lehetnek a környező országokban működő külképviselők jelentései is. A béketámogató műveletek felderítő támogatása szempontjából a diplomáciai források közé soroljuk az ENSZ-et és ennek háttérintézményeit, ügynökségeit is, különös tekintettel a DHA-ra (Department of Humanitarian Affairs), az UNHCR-re (High Commissioner for Refugees) stb. Diplomáciai forrásnak számítanak továbbá a regionális szervezetek NATO, ASEAN, (Association for South East Asian Nations), OAS (Organization of American States), OAU (Organization of African Unity). A NATO, tekintettel az információk megosztására és többéves tapasztalatára, különösen fontos szereppel bír. Az OSINT-adatokhoz hasonlóan itt is meg kell említeni a politikai és gazdasági eltérő érdekek miatt jelentkező, esetenként lényeges ellentmondásokat.
- 3.14.7.2. *Kémek titkosszolgálati jelentései, beépített ügynökök, futárok, stb.* HUMINT-információ forrásként elsősorban a menekültek, az NGO-k helyszínen tapasztalatokat szerzett tagjai, a médiumok tudósítói, békekutató intézetek tagjai jöhetnek számításba. Elsődleges forrásnak számítanak a helyi lakosság és a helyi vezetők. Helyismeretük növeli a műveletben részt vevők tájékozottságát a politikai, katonai, biztonsági és humanitárius helyzetről, továbbá a műveletet befolyásoló körülményekről. A menekültek első kézből származó, részletes adatokkal tudnak szolgálni az eseményekről, az emberekről és a konkrét helyzetről. Az információk értékelésekor azonban figyelembe kell venni, hogy egyes emberek adatai túlzóak, esetleg propagandajellegűek, vagy célzatosan félrevezetőek lehetnek. A sajtótudósítóknál lényeges szempont, hogy mióta szolgálnak az országban és milyen mély ismeretekkel rendelkeznek. Az NGO-k képviselői gyakran nem hajlandók beszélgetést folytatni a békefenntartókkal, nehogy kockáztassák a helyiekkel kialakult jó viszonyukat. A jelzett problémák miatt, hogy a HUMINT-források által szolgáltatott adatokkal óvatosan kell bánni, azokat más forrásokból származó adatokkal is össze kell vetni.
- 3.14.7.3. *Rutin ellenőrzések (rendőri, katonai járőrök, stb.)*
- 3.14.7.4. *Speciális felderítések*
- 3.14.7.5. *Katonai kapcsolatok*
- 3.14.7.6. *Tanácsadók, nemzeti alkalmazottak, civil szervezetek*
- 3.14.7.7. *Háborús foglyok vagy más elítéltek*
- 3.14.7.8. *Utazók kihallgatásai*
- 3.14.8. **TECHINT (TEChnical INTelligence):** az ellenséges fegyveres erők fegyvereivel és felszereléseivel foglalkozó információszerzés, hírszerzés
- 3.14.9. **OSINT (Open Source INTelligence):** nyílt forrású információ szerzés, gyűjtés, beleértve az elemzést is. Példák a nyílt információ forrásokra:
- 3.14.9.1. A nyílt források rendkívül gazdag lehetőséget kínálnak. Ide tartoznak az elektronikus és nyomtatott médiaforrások, az Internet, a hírügynökségek, a válságelemző intézetek kiadványai, a médiaelemző csoportok kiadványai, az NGO-k kiadványai. A média figyelemmel kísérése két hasznos lehetőséget biztosít: adatgyűjtést a trendelemzéshez, amely előrejelzi a válság alakulását, illetve amely a fontosabb eseményekről azonnali tájékoztatást ad („breaking news”). Más nyílt források az adott országra vonatkozó információkat szolgáltatnak a műveletek megtervezéséhez. Igen fontos azonban az információk ellenőrzése, hiszen gyakran találkozunk nem megbízható forrásból származó adatokkal. Sajátos problémát jelenthet az információbővséggel együtt jelentkező relatív ismerethiány. Ez

felveti annak szükségességét, hogy mielőtt az OSINT-adatokat a döntéshozók elé terjesztik, azokat össze kell vetni más forrásokból szerzett adatokkal.

- 3.14.9.2. Nyilvános adatok – kormányjelentések, hivatalos adatok, mint például a költségvetések és demográfiák, kihallgatások, törvényhozói viták, sajtótájékoztatók, felszólalások, statisztikák, tengeri és légi biztonsági riasztások, környezetvédelmi jelentések-elemzések
- 3.14.9.3. Megfigyelések és jelentések – Amatőr repülőgépes megfigyelők, rádió megfigyelők és műholdas megfigyelők
- 3.14.9.4. Szakemberek és akadémikusok – konferenciák, szakértői egyesületek, akadémiai és szakértői anyagok
- 3.14.9.5. A legtöbb információnak térbeli dimenziói vannak: nem az összes nyílt forrás adat struktúrátlan szöveg. Például a térbeli nyílt források a papírra rögzített mappák, atlaszok, helységnévtárak, kikötői alaprajzok, gravitációs adatok, légi adatok, kereskedelmi adatok, légi adatok, földi nevek, földi tulajdonságok, városi terepek, határ adatok, térbeli adatbázisok és webes szolgálatok.
- 3.14.9.6. Adathalászat, adatbányászat, mely az OSINT egyik leghasznosabb eszköze.
- 3.14.9.7. Egyéb források

4. A hírszerzés, felderítés története^{7,8}

- 4.1. A titkosszolgálati tevékenység és ezen belül a kémkedés régi időkre nyúlik vissza. Területszerző, rabszolgagyűjtő háborúk és kincsrabló portyázások során alakult, formálódott. Kis túlzással azt is mondhatjuk, hogy egyidős az emberiséggel. Velünk született tulajdonság, hogy kíváncsiak vagyunk mások ügyes-bajos dolgaira. Ugyanakkor az emberiség történetének kezdeti időszakában az egyes személyek, kisebb közösségek életben maradása függött attól, hogy mennyire tájékozottak. Ez a tájékozódási kényszer jelentette a „hírszerzés” kezdetleges formáját. A "kém dolga", hogy kifürkésze az ellenfél szigorúan őrzött titkát, s azoknak a tudomására hozza azt, akiknek épp nem lenne szabad tudniuk róla.
- 4.2. Már a Bibliában is bőven találni utalást az információ, a hír időbeni megszervezésének jelentőségéről. A Teremtés Könyvében olvasható: „a menekülők egyike hírt hozott Ábrahámnak”. Jerikó elfoglalásában is jelentős a hírszerzés érdeme, „Józsua két hírszerzőt küldött Jerikóba azzal a megbízatással: Menjetek, fűrészszétek ki Jerikó földjét”. A két hírszerző Rácháb segítségével megtudta Jerikó gyöngéit.
- 4.3. A nagy államférfi és hadvezér, Július Caesar is ismerte a hírszerzés jelentőségét, ezért az ellenségről szerzett hírek gyűjtésére, elemzésére katonai különítményt hozott létre, s ezzel az „alkalmi” adatgyűjtést felváltotta a szervezett hírszerző szolgálat kiépítése.
- 4.4. A kor történetírója és hadtudósa (Flavius Vegetius, Kr. e. 4. sz.) így ír a hírszerzésről a hadászat tudományának kézikönyvében: „a vezér feladata a hírszerző szolgálat olyan megszervezése, hogy minden pillanatban mindenről tájékozott legyen”.
- 4.5. A „Hadviselés művészete” címmel ie. 400 körül írta le gondolatait egy kínai hadvezér. SZUN CE megállapította, hogy a sikeres háborút többek között a megtévesztésre, a lélektani hadviselésre, az ellenség moráljának még az összecsapás előtti lerombolására kell alapozni. Azt írja: „nem az az igazán ügyes, aki száz csatában győz, hanem az, aki harc nélkül vesz erőt az ellenségen.” Véleménye szerint a győzelem legfőbb feltétele az „előzetes tudás”, amely érdekében titkos ügynököket kell alkalmazni. Gondolt a kémek elleni harcra is: „az országunkba küldött ellenséges személyeket meg kell találnunk”...
- 4.6. A honfoglaláskori magyar hadvezetés is tudta és elismerte a hírszerzés (kémkedés) fontosságát. VI.(Bölcs) Leó (866-912) bizánci császár szerint a türkök (magyarok)

- harcmódorához tartozott, ha az általuk üldözött ellenség erdősségbe menekült, kikémlték, nem szenved-e szükségét valamiben.
- 4.7. Az információszerzést, kikémlést nem csak a hadvezetésben alkalmazták, az új haza, a Kárpát-medence megszerzésében is fontos szerepet játszott. Területét 862-től többször bejárták (felderítették), így azt is tudták, hogy nagy részén hatalmi vákuum van. A kalandozó magyarok is előszeretettel alkalmazták a kémeket. Gallen monostorának 926-ban történt elfoglalásáról így tudósít a korabeli krónikás: „a kémek az erdőből, amely az erődítmény felé fekszik, sietve közelednek, hirtelen kürtjelzéssel és kiáltással. Elmondják, hogy a közelben van egy erődítmény, fegyveres csapatokkal megerősítve”.
 - 4.8. A magyar hadtörténet későbbi időszakában a jeles költő és hadvezér Zrínyi Miklós (1620-1664) a következőket írja a hírszerzésről a Vitéz Hadnagy c. munkájában: „...jó kémeket tartsunk és azon igyekezzünk, hogy az ellenség dolgait megtudhassuk...”
 - 4.9. Természetesen a szomszédok utáni „puhatolózás”, illetve a győzelemhez szükséges „előzetes tudás” csak akkor vált az ember számára igazán fontossá, amikor az első, valóban államnak nevezhető alakzatok megszülettek. Ekkor már nem csupán az egyes személyek, családok vagy törzsek, hanem az ország érdeke kívánta, hogy minden egyes állam folyamatosan szemmel tartsa a szomszédjait. Idejében meg akarta tudni azok rejtett ellenséges szándékait, kilesni a saját hódító terveinek végrehajtásához kedvező időt és alkalmat.
 - 4.10. Kezdetben a kémkedés és az elhárítás fogalma összemosódott és mindkettőt egységesen hírszerzésnek, információszerzésnek tekintették. Jóval később, majd csak a 19. században eredményezte azt az állam fejlődése, hogy a hírszerzés fokozatosan tagolódni kezdett. Elkülönült a katonai hírszerzés a politikaitól, a polgáritól, majd pedig mindkettő két részre, egy külsőre és egy belsőre osztdott. A külső információszerzés, mint tevékenység ezt követően az idegen államok megfigyelését jelentette. A belső hírszerzésre, informálódásra az állam biztonságával összefüggő feladatok miatt volt szükség. Az állami renddel elégedetlen felforgató elemek és a külföldről beszivárgó kémek felderítését is ennek körében látták el.
 - 4.11. Magyarország titkosszolgálati történetének jelentős időszaka az 1848-49-es szabadságharc ideje. Az e-korból származó dokumentumokból kiderül, hogy Kossuth Lajos milyen fontosnak tartotta a titkos információszerzést. 1848 novemberében Görgeyhez írt levelében azt így fogalmazta meg: „Mindenekfelett jó spionok!”. Kossuth a kémek jutalmazását is fontosnak tartotta. Ugyanabban a levélben arra kéri a tábornokot, hogy egy fontos információ elérése érdekében kövessen el mindent, „kerüljön bár 20.000 forintba”.
 - 4.12. A magyar szabadságharc leverését követően az önálló magyar titkosszolgálati tevékenység ismét hosszú ideig szünetelt. Az Osztrák-Magyar Monarchiában a császári és királyi titkosszolgálat ebben az időszakban kezd szervezett formát ölteni.
 - 4.13. Sajnálatos, hogy az I. világháború titkos eseményeit alig örökítették meg. Ez pótolhatatlan veszteség a titkosszolgálati történet kutatói, a hadtörténet, de az egyetemes történelemtudomány számára is. Még is akad a korszaknak egy mindenképpen említésre méltó magyar és - gyorsasága, megbízhatósága, jelentősége tekintetében - mind a mai napig egyedülálló rejtjelfejtési vonatkozása! Pokorny Hermann vezérkari századosnak sikerült feltörnie az oroszok rejtjelkulcsait, s az egész háborút felölelő időszakban megfejtenie valamennyi lehallgatott orosz katonai rejtjeltáviratot.
 - 4.14. A két világháború közötti korszak titkosszolgálatának (politikai rendőrség, csendőrség, központi nyomozó parancsnokság törzsalosztályának A csoportja, HM VI-2. osztály) legfőbb feladata a szélsőjobb-és szélsőbaloldali mozgalmak, valamint a kisantant országok hírszerző szerveinek elhárítása volt. A trianoni békeszerződés Magyarországnak nem engedélyezte vezérkar felállítását. Ezért a Honvédelmi Minisztériumon belül a VI. katonai főcsoportot építették ki a vezérkar főnökségévé.

Ezen belül működött a VI-2. osztály mint hírszerző és elhárító központ. A békeszerződés megtiltotta továbbá katonai attasék kiküldését is, ezért a VI-2. osztály szervezetén belül rejtett katonai attaséi szolgálat működött.

- 4.15. A második világháború után a győztes hatalmak Szövetséges Ellenőrző Bizottsága szovjet elnökének engedélyével 1945. 03. 12-én megalakult a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya, melynek munkájában a Szovjetunió érdekei és a moszkvai hírigények érvényesültek. A következő évtizedekben az állambiztonsági szervek története szoros kapcsolatban állt az országban folyó - a Szovjetunióval és a szocialista világrendszerrel összefüggő - politikai változásokkal. Szovjet tanácsadók közreműködésével teljesítették 1948 után az egypártrendszer által meghatározott feladatokat is. Ezek végrehajtásának nem volt törvényben meghatározott alapja. 1949-50-ben az ÁVH a belügyminiszter irányítása alatt állt. 1950. január 1-jétől pedig közvetlenül a Minisztertanács alárendeltségébe került, mígnem a pártvezetés döntése alapján az ÁVH-t és a BM-et egységes Belügyminisztériummá vonták össze. Az 1956. november 4-e után, a kommunista mozgalom újjászerveződésével létrejött MSZMP az egyik legfőbb feladatának tekintette az „államhatalom megszilárdítását és a gazdaság újjászervezését”, ezért kritikával illette az Államvédelmi Hatóság korábbi tevékenységét. A kritika azonban csak némely felületi jelenséget ragadott meg, az ideológiai alapok változatlanul maradása miatt nem érintette a biztonsági tevékenység tartalmát. 1971 júniusában megalakult a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnöksége, amely miniszterhelyettesi irányítással látta el állambiztonsági feladatait 1990-ig. A szolgálat működését ez idő alatt is - az MSZMP közvetlen irányítása, a csoportfőnökségeken működő pártszervezetek vezetése mellett - titkos, belső utasítások és parancsok szabályozták. A szocialista rendszer felbomlását követően a magyar titkosszolgálatok átalakítására is sor került. Jelentős az Országgyűlés által 1990. január 25-én elfogadott 1990. évi X. törvény, amely a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szól. Ennek alapján született meg a Minisztertanács 26/1990. (II. 14.) számú rendelete a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról. A rendelet március 1-jei hatállyal négy nemzeti titkosszolgálat - ezen belül a polgári titkosszolgálatok: a Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH) és az Információs Hivatal (IH), valamint a katonai titkosszolgálatok: a Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) és a Katonai Felderítő Hivatal (KFH) - létrehozását írja elő. Ezzel kezdetét vette egy egységes nemzetbiztonsági törvény tervezetének hatpárti egyeztetése, amelyet a parlament az 1995. évi CXXV. törvényként fogadott el és ami még ma is érvényben van. A törvényben, az előzőleg négy nemzeti titkosszolgálat a Nemzetbiztonsági Szakszolgálattal, min ötödikkel bővült.

5. A világrendszer felépülése, működése, egyensúlya, stabilitása, biztonsága

- 5.1. A világ(gazdaság) rendszerszemléletű hierarchiában épül fel és működik. A világegyetem része a Föld (a földrészeivel), melynek alrendszerei az egyes országok politikai-társadalmi-gazdasági berendezkedései valamint ezek nemzetállam szintű szövetségi együttműködései (ezt a vertikálisnak és lineárisnak mondható rendszert a multinacionális cégek illetve a globalizáció horizontálisan és nemlineárisan befolyásolja illetve torzítja). Az egyes országok alrendszereit képezik a cégek, intézmények, szerveződések és a családok illetve a nem családos emberek. A családi alrendszert az egyes emberek alkotják. A hierarchizált rendszerek és ennek egyes tagrendszerei, természetes és mesterséges valamint írott és íratlan szabályrendszerek szerint működnek. Ezt, a világot átfogó, komplex hierarchizált rendszert nagyon összetett érdekviszonyok, szabályviszonyok irányítják és tartják egyensúlyban. A világrendszer és ennek egyes alrendszerei nem sztatikusak, nem állandóak, hanem az érdekviszonyok által determináltan dinamikusan, részben kiszámíthatóan és részben kiszámíthatatlanul változnak. A rendszerek, mint valamennyi tudományterület által definiált rendszer egyensúlyra, stabilitásra, kiszámítható és kézben tartható érdekviszonyokra törekszik automatikusan és a

beavatkozásokat is figyelembe véve. A rendszerek célját, szervezését, felépítését, működését meghatározó érdekviszonyok alapját különböző objektív és szubjektív érdek-érték elemek képezik. A rendszerek és ezek egyensúlya valamint működési szabályai a **biztonságra** valamint a kiszámíthatóságra törekcszenek, a veszélyek, a kockázatok, a veszteségek minimalizálásával, az eredmények, a fejlődés, a gyarapodás, a bevételek, az érdekérvényesítés maximalizálása mellett.

6. A biztonság fogalmának megváltozása, újraértékelése, szélesebb átfogása⁹

- 6.1. A biztonság nehezen meghatározható fogalom. A biztonságon legegyszerűbb megközelítésben a fenyegetettség nélküli állapotot, vagy bármiféle veszélyeztetettség hiányát értjük. Más megfogalmazásban a biztonság mindazoknak a céloknak, feladatoknak és eszközöknek a rendszere, amelyek felhasználásával csökkenthető a fenyegetettség és/vagy hatékonyan elhárítható bármiféle veszélyhelyzet. A biztonság fogalmának meghatározásakor számolnunk kell azzal, hogy az másként értelmezhető az egyén, az állam illetve a nemzetközi közösség szintjén.
- 6.2. A biztonság a XXI. századra átfogó és összetett fogalommá illetve tényezővé vált, az évszázadokkal ezelőtti katonapolitikai biztonság fogalmának sokkal szélesebb körű értelmezésével, érvényesülésével: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti, stb. A biztonság szélesebb értelmezésének előnye, hogy átfogóbb megértési lehetőséget biztosít a fenyegetésekkel és az azokra adandó válaszokkal kapcsolatban.
- 6.3. A biztonság összetevői, tágabb, átfogó értelmezése alatt a társadalmi (jogi, szociális), politikai (diplomáciai), gazdasági, környezeti (ökológiai), katonai, informatikai, pénzügyi, egészségügyi, belügyi biztonságot értik. A különböző összetevők sorrendjét alapvetően meghatározza az adott állam célja, illetve a történelmi környezet. Míg a hidegháborúban a katonai biztonság volt elsődleges, addig napjainkban elsősorban a politikai, gazdasági és környezeti biztonság elérése a fő cél. A különböző összetevők, szektorok elválasztása csak az elméleti vizsgálódások szempontjából lehetséges, a mindennapi élet során ezek elválaszthatatlanok, hiszen azok komplex formában jelennek meg.
- 6.4. A biztonság átfogó értelmezésével párhuzamosan bővült a biztonsági kockázatok köre is. A biztonságpolitikában a hagyományos nemzetállami szereplők mellett egyre nagyobb szerephez jutnak az ún. nem állami szereplők (nemzetközi szervezetek, multinacionális vállalatok, nem kormányzati szervezetek, valamint a nemzetközi bűnözői és terrorista csoportok).
- 6.5. Az átrendeződő nemzetközi rendszer sajátossága, hogy abban egyszerre vannak jelen a hagyományos biztonsági kockázatok és az új, gyakran globális megjelenésű vagy kiterjedésű fenyegetések. Az új típusú fenyegetések és kihívások változatosabbak, kevésbé láthatók és előre jelezhetők. Jellemző tendencia a külső és belső kockázati tényezők közötti határvonal elmosódása. A kockázati tényezők globális, regionális és belső szinten, de általában nem egymástól elkülönülten, hanem egyszerre és egymást erősítve jelentkeznek.
- 6.6. A biztonsággal kapcsolatosan három alapfogalmat különböztethetünk meg, a kihívásokat, a kockázatokat és a fenyegetéseket. Ezeknek a fogalmaknak a meghatározása az elméleti értelmezés szempontjából fontosak, de a gyakorlatban gyakran egymást átfedve, összemosódva jelennek meg.
- 6.7. Ezek a fogalmak egymásra épülve egyre nagyobb feszültségi szint meglétét feltételezik. Jellemzően csak dinamikus folyamatokként értelmezhetők. A külső környezeti jellemzők (például a politikai- gazdasági viszonyok) függvényében képlékenyen változhatnak. Értékelésük és elemzésük nem ritkán csak egy újabb stabilizálódott erőter kialakulása után, visszamenőleg végezhető el. E hármas fogalomrendszer elemeinek viszonya sajátos dinamikát mutat a biztonság különböző dimenzióival összefüggésben. A kockázatok és a kihívások szintjén főként a környezeti és gazdasági elemeket érinti, amelyekhez a katonai elem katonai-

technológiai vetületei is kapcsolódnak. A fenyegetés szintjén a politikai, diplomáciai és a katonai elemek kerülnek előtérbe.¹⁰

7. A Globális Információs Társadalom, az információ = hatalom

- 7.1. Az információs társadalom elmélete szerint a társadalomban az információ előállítása, elosztása, terjesztése, használata és kezelése jelentős gazdasági, politikai és kulturális tevékenység. Ennek közgazdasági társfogalma a tudásgazdaság, amely szerint az értelem gazdasági hasznosításán keresztül érték jön létre. Ennek a társadalomtípusnak a sajátossága az információ-technológia központi szerepe a termelésben, a gazdaságban és általában a társadalomban. Az információs társadalmat az ipari társadalom örökösének is tekintik. Szorosan kapcsolódik a posztindusztriális társadalom (Daniel Bell), a posztfordizmus, a posztmodern társadalom, a tudástársadalom és a hálózati társadalom (Manuel Castells) fogalmaihoz.
- 7.2. Az információs társadalom kialakulásának előidézője a gazdaság globalizálódása és a vállalatirányítás ebből fakadó válsága, fő motorja a számítástechnika és a távközlés rohamos fejlődése, legfontosabb állomásai a személyi számítógépek elterjedése és a szélessávú adatátviteli hálózatok megjelenése, szimbolikus jelentőségű technológiai újításai az internet és a mobiltelefon. Az 1960-as években megindult folyamatok eredményeként mára az élet egyetlen területén sem kerülhető meg az információtechnológia alkalmazása. Ez fontos társadalmi változásokkal is jár: az információs szektorban foglalkoztatottak aránya radikálisan nő, lehetővé és szükségessé válik a távmunka, illetve az egész életen át tartó tanulás. Mindezek hatására a kifejezés a politika szótárába is bekerült, az informatikai infrastruktúra fejlesztése és az információs írástudás terjesztése kiemelt stratégiai célként jelenhet meg. Ugyanakkor az információs társadalomban élő embernek számos, korábban ismeretlen problémával kell szembesülnie, mint például a korlátlan mennyiségben, de változó minőségben rendelkezésre álló információk értékelése, szűrése és feldolgozása vagy a magánszféra védelme az információk megszerzésére és ellenőrzésére törő gazdasági vagy politikai hatalommal szemben.
- 7.3. Vannak az információs társadalomnak politikai dimenziói is. Az informatika lehetőséget ad a bűnüldözés hatékonyságának, a személyi biztonságnak a növelésére, de a totális diktatúrák (lásd "Big Brother") is jó segítséget találhatnak benne, hiszen olyan vékony a jogi védelem "páncélja". A demokrácia erősítésére is jó, eléggé nyilvánvalóan elősegítette a diktatúrák megbukását azok destabilizálásával, de a demokráciákat is lehet az informatika eszközeivel destabilizálni.
- 7.4. Az EU Európai Bizottsága 2005.-ben öt évre szóló újabb stratégiai cselekvési tervet indított útnak az információs társadalomért: i2010. Az információs társadalomra vonatkozó új stratégia igénye a lisszaboni célokból következik, mely szerint „a jövőbeni gazdasági növekedés biztosítása érdekében az EU-nak teljes körű és versenyképes stratégiát kell kidolgoznia az információs technológiai szektor ösztönzésére és az ICT minden gazdasági szektorra kiterjedő alkalmazására.” Az i2010 ugyanakkor reagálni igyekszik az információs technológiáknak az emberek életében játszott, egyre jelentősebb szerepére illetve e technológiák karakterének változásaira. Ez a fejlődés pedig világosan nyomon követhető az élet minden területét átszövő számítógép-használton, a mobil-internetezésen és a harmadik generációs mobiltelefonokon, a digitális televíziózáson és rádiózáson vagy éppen a nanotechnológia alkalmazásán keresztül.
- 7.5. Az elmúlt évszázad végére jellemző információs forradalom hatására az információs társadalmakat az határozza meg, hogy az **információs hatalom** fontos tényezője lett a hierarchizált világrendszernek szinte minden területén és szintjén.
- 7.6. *"A tipikus amerikai világban az információ sorsa az, hogy áru lesz, venni és eladni lehet. Nem az én dolgom, hogy azon akadékoskodjam, hogy ez a kereskedői álláspont erkölcsös-e vagy nem, durva-e vagy finom. Az én dolgom az, hogy*

kimutassam: ez az álláspont az információ és a vele kapcsolatos fogalmak félreértéséhez és félrekezeléséhez vezet." Norbert Wienernek az információelmélet és a modern kibernetika megalkotójának idézett gondolata, így nem csupán az információra, hanem az információn alapuló, egyre több titkot felhalmozó információs társadalomra is igaz. Pontosán az információ tömegcikké válása, az információsipar tömegtermelése, az információ birtoklásának és manipulálásának hatalmi ággá válása miatt került felszínre a biztonságos információ problematikája. Tökéletesen reprezentálja e problémakört az INTERNET története, mint a globális kommunikációs modell, napjaink információs társadalmának megtestesítője, már-már szimbóluma. Ez a történet azonnal rávilágít az információbiztonság megrendülésének rejtett okaira. Kezdenek összeolvadni az elektronikus információtárolás és továbbítás különböző eszközei egy "mindentudó elektronikus kommunikátorra", amely szinte láthatatlanul vezérli, irányítja életünket. Számptalan nemzetközi példa hívja fel a figyelmet az informatika globalizálódása miatt az informatika jelen és jövőbeni környezeti kockázataira, kizárhatóságára, a puha, liberális adat-információ biztonsági, adat-információ védelmi szemléletre, a hatóságok alkalmazottainak szintjein is. Elképesztően sérülékeny a modern, fejlett társadalmak, a gazdaságilag is erős, katonai (nagy)hatalmak belső és külső informatikai biztonsági helyzete, az ezzel kapcsolatos belbiztonsági felfogások és helyzetek. Mindezt tetézik az emberi jogok, a személyes adatok védelmi vonatkozásai és növekvő kockázatai.

- 7.7. Az információs társadalom elméletében az elmúlt években a hálózattársadalom fogalma nyert fontosságot. Manuel Castells információ technológia paradigmájában az információ mellett a hálózati logika áthatósága, rugalmassága és konvergenciája a központi elem. „Az információs társadalom egyik kulcsfontosságú jellegzetessége alapvető struktúrájának hálózati logikája, ami megmagyarázza a «hálózati társadalom» elvének használatát.” „... történelmi tendencia, hogy a kialakuló társadalmi struktúrák domináns funkciói és folyamatai az információs korban egyre inkább hálózatokba szerveződnek. Civilizációnk új társadalmi morfológiája a hálózatokra épül. A hálózatépítés logikájának terjedése lényegileg módosítja mind a működési folyamatokat, mind az eredményeket a termelés, a tapasztalat, a hatalom és a kultúra folyamataiban”. Castells számára a hálózattársadalom egy új technológiai paradigma, az informacionalizmus eredménye.
- 7.8. Korunkban nagy társadalmi átalakulás zajlik, amit sokan információtechnológiai forradalomnak neveznek. Ez a világunkat átfogó változás kiterjed az élet valamennyi dimenziójára: a gazdaságra, a társadalomra, a kultúrára, az életmódra, a környezetre, stb.-re. Másként kifejezve itt a globalizáció folyamatairól van szó, melyek elválaszthatatlanul összefonódtak az információs és kommunikációs technológiák globális hálózatainak kialakulásával. A dilemma az, hogy az így kialakult társadalmat az infokommunikációs technológiák mintájára fogjuk-e fel, vagy a társadalomból kiindulva, annak azon új sajátosságait és viszonyait elemezzük-e, melyek e technikák fejlődésével függenek össze. Ennek során az álláspontok két hamis szélsősége alakult ki: Az egyik szerint a globalizáció folyamataival minden rendben lesz, ha szabaddá válik a leleményesség és a piaci verseny. A másik álláspont azt tartja, hogy az információs technológia fejlődése nem más, mint a kizsákmányolásnak, a foglalkozások tönkretételének, a környezet lerombolásának, a magánszféra elleni támadásnak egy új eszköze. Összegezve: a technikai elit álláspontja áll szemben az új géprombolókéval.
- 7.9. A megoldás máshol, egy harmadik modellben keresendő, amely a társadalmi és környezeti tekintetben fenntartható fejlődést kívánja megvalósítani. (Manuel Castells: Information Technology, Globalization and Social Development, (Paper prepared for UNRISD conference on Information Technologies and Social Development, Palais des Nations, Geneva, 22-24 June, 1998)
- 7.10. Ez az univerzális infrastruktúra lehetővé teszi mindenki számára, hogy bármikor bárholnan információhoz jusson be (kivéve, ha egy felhasználó megtiltja egy adott

- esetben a hozzáférést). Ennek megfelelően ez az érintettek számára az individuális szabadságot, a demokráciát és az individualitás szellemét testesíti meg.
- 7.11. Mindenek előtt szükséges megemlíteni, hogy az EU egyrészt nem használja az információs szupersztráda metaforáját, másrészt pedig a problémát sokkal általánosabban fogja fel, mint az USA kormánya. Bangemann, az EU illetékes főbiztosa ezt a következőképpen fogalmazza meg: 'az "információs szupersztráda metafora" használatát szándékosan kerültük, mert az csak az infrastruktúrát jelöli, ami épp csak egy része az egész rendszernek...és lehet, hogy nem is a legfontosabb...Az európai információs társadalom fogalma közelebb áll a Bizottság elképzeléséhez, mint az információs szupersztráda, mivel kifejezi azt a véleményét, hogy a modern információs és kommunikációs technikák használatának politikai és társadalmi következményei messze túlmennek a pusztán gazdasági vagy technikai reformokon. (Bangemann jelentés)¹¹
- 7.12. Az 1998. december 8-án elfogadott EU politikai kezdeményezés célja a következőkben foglalható össze:
- 7.12.1. Pozitív választ adni az informatikai technológiai forradalom gazdasági és szociális kihívásaira, elősegíteni a foglalkoztatást, a növekedést és a termelékenységet; biztosítani, hogy az információs társadalom kialakulása Európa számára kohéziós és ne megosztó, integráló és ne fragmentáló, lehetőséget hozó és ne fenyegetést jelentő folyamat legyen.' (eEurope - Információs Társadalom mindenkinek 2000)¹²
- 7.12.2. Mindebből látható, hogy ez a program minden lehető jót megígér mindenkinek. Kérdések merülnek fel ezzel kapcsolatban. Az egyik az, hogy a megfogalmazott lépések valóban ebben az irányban visznek-e. A másik az, hogy az EU-nak e kezdeményezés idejében milyen volt a helyzete és ez mennyiben indokolja ezt az optimizmust.
- 7.12.3. A felhívás alapvető céljai a következők: Egyrészt valamennyi állampolgárt, otthont és iskolát, minden üzletet és adminisztrációt elvinni a digitális korszakba és hálózatba. Másrészt egy digitálisan képzett Európa kialakítása, amelyet az új elképzelések finanszírozása és kifejlesztésére kész vállalkozói kultúra támaszt alá. Harmadrészt biztosítani, hogy a folyamat szociálisan befogadó legyen, erősítse a fogyasztói bizalmat és a szociális kohéziót (eEurope - Információs Társadalmat mindenkinek).
- 7.12.4. A dokumentum szerint „új gazdaság” van kialakulóban. Majd pedig ennek alapját a következőképpen határozza meg: „A digitális információ átalakítása gazdasági és társadalmi értéké - ez jelenti az új gazdaság alapját” (eEurope - Információs Társadalmat mindenkinek).
- 7.13. A jóléti állammal összefonódott demokrácia válságban van, mely több tényezőtől adódik. Az egyik ilyen tényező: a nemzetállamok határai jelentéktelenné válnak, ami különösen jól látszik a schengeni szerződés aláíróinak egymás közti viszonyában. A hatalom helyének meghatározása nem egyértelmű: Gondoljunk arra, hogy az EU-ban ott vannak az egyes tagállamok kormányai, parlamentjei, a brüsszeli Bizottság, ezen kívül van még az Európa Parlament is. Az sem egyértelmű, hogy milyen irányban fejlődik, fejlődjön az Unió: Konföderáció vagy föderáció irányába? Ez az állampolgárság fogalmának a meghatározására is kihat. Az EU esetében a kérdés úgy hangzik, hogy az ott lakó polgárai az EU állampolgáraivá válnak vagy az egyes tagállamok polgárai maradnak?
- 7.14. Ugyanakkor az állam egyre inkább képtelenné válik a tőkemozgások kontrolljára és a társadalmi biztonság garantálására, ami megnehezíti, hogy az átlag polgár azonosuljon vele. Átkerül a problémák kezelésének hangsúlya a lokális viszonyokra. Ez azonban megnöveli a globális problémák kezelésének és a politikai kontroll mechanizmusainak távolságát. (Manuel Castells 1997)¹³

- 7.15. Az általános helyzetet a következőképpen jellemzi: „A tőke, a munka, valamint az állam közti társadalmi szerződés kiüresedése mindenkit hazaküld, hogy egyéni érdekeiért, kizárólag saját erejére számítva harcoljon.” (Manuel Castells 1997)
- 7.16. Az EU információs társadalomra vonatkozó programjai és akciótervei jelentős célokat tűznek ki az Unió számára. Ezek között talán a legfontosabb a gazdaság versenyképességének fokozása, mert úgy tűnik, hogy a többi probléma is ezzel van kapcsolatban. Az állam adóbevételeinek csökkenése a globalizáció következtében nehéz helyzetbe hozza a kormányokat, mert a magára vállalt kötelezettségeket egyre nehezebben tudják már részlegesen is teljesíteni.
- 7.17. A munkanélküliség viszonylag magas rátája megterheli a költségvetést és ez a gazdaság egészét nyomasztja. Az innovációs folyamat felgyorsítása - melytől a gazdaság folyamatainak felpörgését várják - elengedhetetlen feladatnak tűnik. Ezért kézenfekvőnek tűnhet az a gondolat, hogy a csúcstechnológiába történő beruházással megoldható a munkanélküliség, a költségvetési deficit, a növekedés és a versenyképesség problémája.
- 7.18. Mindezen kérdések megoldásánál nem tekinthetünk el a társadalomban zajló általános folyamatoktól. Jelen esetben a jóléti (nemzet)állam és a demokrácia válságáról van szó, melyet jelentős mértékben a globalizáció idéz elő. Ebben a szituációban az információs és kommunikációs technikák a meglévő folyamatokat erősítik fel, amint azt az elektronikus médiák megváltozott szerepével kapcsolatban látjuk.
- 7.19. A jelenlegi helyzetben nem látni tisztán, hogy a reprezentatív demokrácia és a jóléti állam átalakulása milyen irányban fog átalakulni. Egy biztos, hogy ebben a folyamatban a csúcstechnológiának fontos szerepe van, már most is. Ez egyrészt a gazdaság jellegének a megváltozását jelenti, másrészt azt, hogy a politikai folyamatok színpada is módosult ezen új technika által.
- 7.20. A gazdaság átalakulása a globalizáció feltételei között új tevékenységi módokat jelent. Olyan piac jelenik meg, amely ugyan globális, kereteit a nemzetállamok szerződésai, illetve saját területükön hozott törvényei alakítják ki. Azonban kontrollálni nem képesek. Ekkor felmerül a kérdés, hogy e globális piaci tevékenység törvényes kereteit ki, vagy mi szabhatja meg legitim módon? Állam nélküli szférában fognak-e lezajlani a legfontosabb gazdasági folyamatok, melyek meghatározzák a piac összes többi szereplőjének sorsát? Mi legitimálja ezt a helyzetet?¹⁴
- 7.21. Az információs társadalom gazdaságának rendezőelvei kapcsán három törvényt hangsúlyoznak. Egyrészt hogy az információ egyenlő a pénzzel, helyettesítheti azt. Másrészt, hogy a média gerjeszti az üzleti folyamatokat a gyors hozamkonvertálás eszközeként. Harmadszor, hogy az információtőke, a számítógépes készségek és a távközlési alapú innovációk, valamint az információgazdaság térszerkezete szervezik a gazdaságot. A kormányzás komplexitását meghatározó gondok kapcsán hangsúlyozzák, hogy az információs társadalom kvázi-kaotikus, az államot és a kormányt magasan korlátozó társadalom. Ebből következően jelentős információjogi-adminisztratív teendők állnak minden felzárkózó előtt, az állami és kormányzati tájékoztatási intézményrendszer átalakulása az új információs rend és tér követelményei szerint.¹⁵
- 7.22. Mindenekelőtt az anyag-energia-információ összetétel módosulása az információ javára, azután az információ termelési tényezővé (mint a tőke, vagy a munkaerő), áruvá válása következett, ma pedig már minden terméknek van pénzürtéke és információértéke is, s az információtartalom mérvadó. Az információs (termelő, feldolgozó, terjesztő, ellenőrző) tevékenységek egy új gazdasági szektort hoztak létre.
- 7.23. Egyfelől minden kisebbé, gyorsabbá és olcsóbbá vált (nyersanyag-energia-információ), azzal a költség/teljesítmény arányok is látványosan javultak az IT-nek köszönhetően.

- 7.24. A globalizáció motorjai, a transznacionális társaságok (TNT-k) meghatározó tényezői az információs társadalom paradigma sajátos alakulásának, ill. a monetarizmus néven összefogott pénzügyi megoldások globális közvetítésének is. A 300 legnagyobb TNT vagyona a világ termelő vagyonának negyedére rúg, s a nemzetállamok háromnegyed részénél jelentősebb gazdasági potenciállal bírnak. Más megközelítésben, a teljesítménysorrend szerint legnagyobb gazdasági potenciállal rendelkező „országok” a TNT-k.
- 7.25. Ennek megfelelően a globális gazdasággal kapcsolatos ismeretek mind kritikusabbak lesznek. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a globális gazdaság nem világgazdaságot jelent, hanem bizonyos magtevékenységek (mindenekelőtt tőkeműveletek, azután technológiai, vezetésszervezési, információs stb.) működtetését planetáris méretekben egyidejűleg. A globális gazdaság legnyilvánvalóbb következménye a pénz hatalom működése, a súlyosabb hatások pedig a foglalkoztatás gyengítésében, ill. a társadalmi költségek eltüntetésében jelennek meg.
- 7.26. Az információtudományos kritikai szemlélet, ill. a belőle következő rendezőelvek szerint a hatalmi tényezők ma az I(nformációs)K(ommunikációs)T(echnológiá)-k révén befolyásolják (ellenőrzik és kormányozzák) a nemzetközi kapcsolatokat, amelyek irányultsága gazdasági és/vagy politikai (ebben a sorrendben).
- 7.27. Az információtechnológia és a monetarizmus összefonódik a globalizációban: az új információ- és kommunikációtechnológiai fejlesztések, ill. alkalmazások a fizetőképes kereslet irányába haladnak, a pénzügyi központok pedig kihelyezéseiket az IT-keresletek függvényében a gyors hozamkonvertálás érdekében hozzák létre. Azaz, azért fektetnek az IT-be mert biztos kihelyezésnek számít, másrészt mert mindenkifelettien szükségük van az információs csatornákra, s a kommunikáció birtoklására, amelyek révén a gazdasági várakozásokra rásegítő orientálással a pénzpiaci műveleteket is manipulálják.
- 7.28. Az információtechnológiai fejlődés menet eredményeként az áruk vagy termékek információtartalma igen jelentősen megnőtt az elmúlt ötven évben a nyersanyag- és energiataralom rovására.
- 7.29. Az internetes műveletek kiterjedése mint a globalizáció kiterjedésének következő lépcsője lényegében egy új gazdasági, politikai és társadalmi rendszermodellbe vezet át bennünket.
- 7.30. A legtöbb kritikai tanulmány a digitális pénz bevezetésével kapcsolatos tapasztalatokat járja körül, s az állam monetáris politikájának, a jegybankok kompetenciájának súlyos sérülése feletti aggodalmaknak (pl. hogy elveszítik az ellenőrzést a monetáris aggregátumok, a valutaárfolyamok és átváltások, a pénzmennyiség szabályozása felett) ad hangot. A globalitás kísérőjelensége az üzleti ökoszisztémák és hálózatok szerveződése.
- 7.31. A „virtual companies” és a „cyberstore” formák megjelenése valószínűleg egy feltartóztathatatlan folyamat a mai vállalkozás és vállalatműködtetés szabályai ill. számtalan körülménye sérelme ellenére, minthogy a kereskedelem adott az interneten, az adás-vétel feltételei is nagyjából létrejöttek, a vállalatok már felhasználják az internetet a működésükhöz szükséges beszállítások szervezésére, az interneten keresztül foglalkoztatják munkaerejük mind nagyobb részét, az interneten keresztül mobilizálják a működésükhöz szükséges belső és külső információk meghatározó részét és így tovább.
- 7.32. Az információs társadalmak csak és kizárólagosan kapitalizmusok lehetnek, bár kulturálisan és intézményileg sokfélék. Az informacionalizmus az 1980-as évek elejétől formálódik mint egy újkapitalista paradigma.
- 7.33. Az információs társadalom terminológia az információ szerepét hangsúlyozza a társadalomban, a legszélesebben értelmezhető információ (mint ismeret-, tudásközlés, communication of knowledge) döntő tényező volt minden korábbi társadalomban is. Az informacionális jelző azt hangsúlyozza, hogy a társadalmi rendszerek olyan sajátos változatról van szó, amelyben az információ képzése

- (termelése), feldolgozása és forgalmazása már alapvető forrása a termelésnek, a termelékenységnek és a hatalomnak.
- 7.34. Az újkapitalizmusban a gazdasági szereplők a globális pénzügyi hálózatokat használják közvetítőként és a magasabb profit forrásaként: ezért a globális pénzügyi hálózatok az informacionális kapitalizmus idegközpontjai. Mozgásaik döntően befolyásolják a szereplők viselkedését, bár e mozgások nem követik a piac logikáját. A piac manipulált, befolyásolt, transzformált, számítógépeken modellezett, multinacionális, lélektani befolyások és nem várt turbulenciák teszik bonyolulttá: vagyis egyre nagyobb komplexitású interaktív folyamatok kiváltotta tőkemozgások mennek végbe globális fokon.
- 7.35. A globalizációs kihívások között a legjellemzőbbek az állammal szembeni hatások szempontjából érdekesek: mint a gazdasági magtevékenységek, a média és általában az elektronikus kommunikáció globalizációja, a bűnözés globalizálódása, a pénz- és valutapiacok globalizálódása mint kölcsönös függőség elmélyülése a legfőbb kényszerek.
- 7.36. A leginkább zavaró tényező ebben a folyamatban, hogy a globalizációban a jóléti állam tűnik el fokozatosan, s ez a leépülés nemcsak a fejlettek és fejlődők között, hanem az OECD-n belül is zajlik, amennyiben pl. az Amerikai Egyesült Államokban sokkal alacsonyabbak a szociális vonatkozású munkaerő-költségek, mint - mondjuk - Németországban. S ez a negatív verseny egyre könnyörtelenebb módon zajlik a globális gazdaság viszonyai között.
- 7.37. Az IT birodalmak tanúsága szerint az állam szerepének alakulásában döntő a média fejlődése is. A médiaipar létrejött a technológiai forradalmon mint hordozón (vagy médiumon) túl az új gazdasági, kulturális, politikai kapcsolatok rendszerének a szülőtte.
- 7.38. Az újságok a nagy konzorciumok körül kezdenek koncentrálni, rendszerint valamilyen bankcsoporttal a háttérben. Végül a média globalizálódik a tőke, a technológia, a tulajdonszerkezet és a vállalati forma, a tehetségek megszerzése terén is, egyre messzebbre kerül a nemzetállami működési/működtetési formáktól. A kormányzati befolyás többé-kevésbé megmaradt, de a kormányzati hatalom a média felett lényegében megszűnt.
- 7.39. Az információ korában a központi kormányok és elitek, a városi értelmiségi centrumok is elveszítik hatalmukat a média globalizálódásával szemben.
- 7.40. Mindennemű állami ellenőrzés hatástalan a hálózatokba szerveződő kommunikációra nézve, ezért a korszerű információtudományos szemlélet a kvázikaotikus társadalom mint rendszer modellezésével, megértésével próbálkozik. A tisztességtelen előnyszerzés, a jogszerű, de erkölcstelen spekuláció, ill. a bűnözés világméretű jelenléte a legfőbb veszélyei az internet által megtestesített paradigmának. **Egy nemzetközi konferencia a Net kapcsán a fegyverek, technológiák, emberi szervek, gyermekek kereskedelmét, a bérgyilkosságot, rablást (műkincs, arany, elefántcsont stb.), kábítószer, prostitúciót, nem utolsósorban a veszélyes hulladékok eltüntetésére típusú veszélyeket minősítve évi 750 Mrd USD illegális forgalomról számolt be a globális pénzügyi rendszer kapcsán. A legfontosabb hatások a nemzetállamok szempontjából három nagy csoportba rendezhetők. Egyrészt már az államhatalom legmagasabb szintjein is megjelenik a bűnözés (korrupció, befolyással visszaélés, illegális politikai finanszírozás, befolyásszervezés). Másrészt sok állam függőségbe került az árnyékgazdaság nemzetközi összefonódásai miatt (mint pl. az USA a dél-amerikai drokartellek, a fegyverkereskedelem; az európaiak az olasz vagy az orosz maffia terjeszkedésével). Harmadszor, de nem utoljára, az árnyékgazdaságból származó pénzek szabad áramlása manipulálja a nemzetközi politikát, destabilizálja az egyes nemzetállamokat, nemzetgazdaságokat (mint pl. a japán Yakuza befolyása Délkelet-Ázsiában). Ezért már minden felelős nemzetközi tényező megegyezik abban, hogy az**

elektronikus pénzügyi folyamatok ellenőrzése elengedhetetlen, a különféle bűnüldözési világkonferenciák pedig már régóta a globalizálódásról szólnak. Más típusú kihívás együttest jelent a nemzetállamok szempontjából a kölcsönös függőséggel járó második csoport, a katonai tömbök széthullása, két, majd egy szuperhatalom kiemelkedése, s a köréje szerveződő országok kapcsolata, másrészt az új technológiák befolyása a hadviselésre; harmadrészt az emberiségre kifejtett hatások tudatosodása a kockázatkezelés, az információtudatosság terén. További elgondolkodtató hatásokat jelent a nemzetbiztonságban, hogy mindinkább függőségbe kerülnek államok a haditechnikai, technológiai szállítók, ill. a szükséges szakértő munkaerő terén. A katonai technológiák hihetetlenül gyors fejlődése aláássa az egyes országok biztonságát.

- 7.41. Castells az EU-integráció kapcsán veti fel, hogy a nagy európai cégek miként próbálnak helytállni, versenyelőnyöket teremteni az amerikai és a japáni cégekkel szemben, ill. hogy az állami elitek miképpen próbálják megőrizni szuverenitásukat a növekvő kölcsönös függőség közepette. Van tehát gazdasági és politikai érdek is, amelyek a nemzeti bázisú államhatalmat kívánják újrateremteni más szinten, ahol az új feltételrendszerben ellenőrizni tudják az információt, a gazdasági folyamatokat, ill. valamilyen hatalmat gyakorolhatnak. Castells a „Brüsszel-kartellnek” nevezi az EU-t, amelynek tagjai egy többé-kevésbé szervezett alkufolyamatban (erről szól az integráció) osztoznak a lehetséges hasznon, miközben a tagok megőrzik a szuverenitásuk minimumát az új globális rendtelenségben (a kvázi-kaotikus világállamban). Ezért nem globális kormányról, hanem szuper nemzetállamról beszél, amelyben a tagok változó formációkban képviselik és gyakorolják aggregált érdekeiket. Vagyis egyre növekvő szerepet játszanak a nemzetközi intézmények és a szupranacionális konzorciumok a világpolitikában, de ez nem jelenti egyben a nemzetállam megszűnését.
- 7.42. Az új világban a domináns globális elit elfoglalja az információs infrastruktúra csatornáit (az információs közműveket) az identitás nélküli tömeggel (ezek a „világpolgárok”) szemben, másrészt - következképpen - az emberek a gazdasági, politikai, kulturális részvételmegvonás miatt vonzódni kezdenek új közösségi azonosságokhoz. Ebben a folyamatban jön létre a „Network Society” társadalmi dinamikája: az állami apparátusok, globális hálózatok és az énközpontú emberek együttesében végül is különféle kommunák formálják az ellenazonosságokat. A szóban forgó elemek azonban nem állnak össze nagyobb közösséggé, nincs, ami összekösse őket (saját logikájuk is kizárja egymás elfogadását), nem lehet szó békés együttéléstről sem. A tét az emberi szellemet uralni, s innentől kezdve a hatalom rugalmas szerveződésű a kvázikaotikus hálózatokban.¹⁶

8. 1990 utáni viták, veszélyek, kihívások, kockázatok, fenyegetések¹⁷

- 8.1. A biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések „azok a veszélyt és fenyegetést magukban hordozó helyzetek és állapotok, amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitást.”¹ A **vita**: olyan viszony, amikor az érintett felek eltérő érdekeiket ütköztetik (például tárgyalnak), lezárásának feltétele, hogy a résztvevők kompromisszumokkal megállapodást kössenek, oly módon, hogy a saját érdekeiket megfelelő módon képviseljék. A **kihívások**: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén, amelyek eredőit általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást és kihatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. A **kockázatok**: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek olyan megnyilvánulási szintjén, amikor a

nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek. A **fenyegetések**: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére. Az érdekek képviselésének módszerei és eszközei előnyben részesítik a kikényszerítést vagy az erőszakos úton történő megoldás lehetőségét. Amint az a fogalmi meghatározásokból kitűnik, a kihívásokat, kockázatokat és a fenyegetéseket a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekinthetjük, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. A társadalmat érintő **veszélyen** általában a biztonság valamely dimenziójára negatívan ható jelenség bekövetkezésének potenciális lehetőségét értjük. A biztonságot érintő olyan körülmény, amely magában hordozza az össztársadalmi negatív hatások lehetőségét.

8.2. Amint az a fogalmi meghatározásokból kitűnik, a kihívásokat, kockázatokat és a fenyegetéseket a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekinthetjük, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. Ezek a fogalmak egymásra épülve egyre nagyobb feszültségi szint meglétét feltételezik. Jellegükből következően csak dinamikus folyamatokként értelmezhetők. Ezért a fogalmi meghatározások az elméleti értelmezés szempontjából fontosak, de a gyakorlatban gyakran egymást átfedve, összemosódva jelennek meg. A külső környezeti jellemzők (például a politikai- gazdasági viszonyok) függvényében képlékenyen változhatnak. Értékelésük és elemzésük nem ritkán csak egy újabb stabilizálódott erőter kialakulása után, visszamenőleg végezhető el. E hármas fogalomrendszer elemeinek viszonya sajátos dinamikát mutat a biztonság különböző dimenzióival összefüggésben. A kockázatok és a kihívások szintjén főként a környezeti és gazdasági elemeket érinti, amelyekhez a katonai elem katonatechnológiai vetületei is kapcsolódnak. A fenyegetés szintjén a politikai, diplomáciai és a katonai elemek kerülnek előtérbe.

8.3. A *kihívások* elemzésénél, az elsődleges kiindulási szempont lehet a demográfiai robbanás figyelembe vétele, ami nagymértékben befolyásolja a természeti erőforrásokért vívott küzdelmet, az erőforrások kitermelését, felhasználását és jelentős kihatással van a környezetre. Ezek a kihívások teremtik meg az alapot a világ államainak eltérő fejlődéséhez, az egyenlőtlenségek kialakulásához. A gazdaságon belül előidézhetik a munkaerőpiac túlkínálatát, könnyen bekövetkezhet a tömeges munkanélküliség, ami a gazdaság teljesítményére többnyire negatív hatással lehet. Az egyenlőtlenségek miatt (főként a meglévő Észak-Dél ellentétből adódóan) könnyen megindulhat a migráció, a tömeges elvándorlás a világ fejletlenebb régióiból a fejlett ipari országokba. A *kockázatokat* áttekintve elsődleges jelentőségű a tömegpusztító fegyverek elterjedése (prolifерáció). A világ fejletlenebb országai az atomtírok megszerzésétől, a nukleáris fegyver előállításától és rendszerbe állításától remélik országuk felemelkedését, ami általában összefüggésben van regionális hatalmi törekvéseikkel. A feléledő nacionalizmus, az erőszakos extrém vallási fanatizmus, az iszlám fundamentalizmus egész régiókra terjesztheti ki hatását, és destabilizálhatja az országokat. Ezek a törekvések államon belül erősíthetik a nemzetközi bűnözést, a terrorizmust, a kábítószer-kereskedelmet, hozzájárulhatnak az országokon belüli vallási, területi, törzsi, etnikai konfliktusok felszínre kerüléséhez, esetleg határon túlra történő terjedéséhez. Ezek a *fenyegetések* hosszú távon az államok közötti érdek- és értékkonfliktusok fegyveres megoldásába torkolhatnak.¹⁸

8.4. **Kihívások**

8.4.1. *A demográfiai robbanás és következményei*

8.4.1.1. A globális kihívások közé tartozik a Föld népességének növekedése. Jelenleg több, mint 6 milliárd ember él a Földön, de ez 2050-ig

megkétszereződik. A legnagyobb gondot Európa népességének csökkenése, Afrika és Dél-Ázsia igen gyors demográfiai növekedése okozza. A világot 2015-ben várhatóan mintegy 7,2 milliárd ember lakja a 2000. évi 6,1 milliárddal szemben.

8.4.1.2. Ehhez a problémakörhöz – amely számos más biztonsági dimenzióra is hatással van – tartozik az államok számának radikális növekedése is. Ebből következően a nemzetközi rend fenntartása érdekében egyre több résztvevővel kell megegyezni, figyelembe venni érdekeiket, értékeiket, törekvéseiket

8.4.2. *Az energiahordozók kimerülése*

8.4.2.1. A Föld erőforrásai csak meghatározott ideig biztosítják az emberiség szükségleteit, emiatt az emberiségnek szembe kell néznie az öfenntartás alapjait biztosító energiahordozó készletek gyors kikapadásával. A gáz 69 évig, az olaj 79 évig – más források szerint 92 évig –, a barnakőszén 173 évig, a kőszén 102 évig áll az emberiség rendelkezésére. Ezek kifogyása után új energiahordozókra lesz szükség.

8.4.2.2. A nukleáris energia rendszerbe állítása csillapította az energiahordozók kiaknázásának ütemét, de számtalan újabb, megoldatlan kérdést vetett fel. A világ atomreaktorainak száma folyamatosan növekszik (napjainkban kb. 440), s ebből közel 20-30 db Csernobil típusú, amelyeknél fokozott lehet az emberi vagy technikai okból bekövetkező balesetek valószínűsége. A Magyarország területén található primer energiahordozók az ország energiaigényének 50%-át adják. A nukleáris energiatermelést is figyelembe véve az ország függőségi mutatója 60%. Importunk közel a 70%-os.

8.4.3. *A víz, az élelem és a természeti erőforrások problémája*

8.4.3.1. A demográfiai robbanás miatt a növekvő lakosság élelmezése egyre nagyobb gondot jelent. Az általános élelmiszer-termelés elegendő lenne a szaporodó népesség táplálásához, azonban a hiányos infrastruktúra és elosztás, a politikai ingatlanság és a krónikus szegénység rosszul tápláltsághoz vezet Afrika Szaharán túli térségeiben. Bár a globális energia iránti igény 50 %-kal növekszik, az energia-források elegendőek lesznek a kereslet kielégítésére; a legújabb becslések szerint a világ rendelkezésére álló kőolaj 80 %-a és a gáz 95 %-a a föld alatt marad. A tartós, globális gazdasági növekedés a lakosság szaporodásával párosulva majdnem 50 százalékkal növeli az energia iránti igényt a következő 15 évben. A következő 15 évben a földgáz fogyasztása gyorsabban növekszik minden más energiaforrásnál és meghaladja majd a 100 százalékot, ami jórészt annak lesz tulajdonítható, hogy Ázsiában a gázfogyasztás megháromszorozódik.

8.4.3.2. Élelmiszer

8.4.3.3. A mezőgazdasági technológiában elért haladásnak köszönhetően a világ gabonatermése és készlete 2015-ben elegendő lesz a világ növekvő lakossága szükségleteinek kielégítésére. Azonban az élelmiszer általános elégségessége ellenére is az elosztás és az elérhetőség problémái fennmaradnak.

8.4.3.4. Víz

8.4.3.5. Az élelmezési problémával szoros összefüggésben van az ivóvízkészlet feltárásának és elosztásának kérdésköre. A világ lakosságának közel negyede küzd ivóvíz-ellátási gondokkal. 2025-ben 2,4-3,4 milliárd ember olyan országokban fog élni, amely „vízstresszes” (water-stressed), azaz az egy főre eső mennyiség nem éri el az 1 700 köbmétert. Többnyire afrikai, közel-keleti, dél-ázsiai országokról és Észak-Kínáról van szó.

8.4.3.6. A fejlődő országokban a vízfogyasztás 80 százaléka a mezőgazdaságot illeti. Ez olyan arány, amely nem tartható fenn és számos fejlődő

országban 2015-ben már nem lehet fenntartani a mezőgazdasági öntözés szintjeit.

8.4.3.7. A növekvő ipari és mezőgazdasági fogyasztás és a globális felmelegedés káros hatásai számos régióban gyorsabban merítik ki a tiszta édesvízkészleteket, mint ahogy azok meg tudnának újulni. Világszerte 214 főbb folyórendszeren osztozik két vagy több állam, melyek legtöbbször elosztási viták tárgyát képezik. Annak ellenére, hogy az államhatárokon áthaladó folyókkal kapcsolatos nemzetközi jogszabályok világos és egyértelmű normákkal rendelkeznek a parti országokra vonatkozóan, az ellentétes érdekek miatt számos esetben ezek nem érvényesülnek. Mind a felszíni, mind a földalatti vízkészletek elosztásából származó konfliktusokra jó példákat szolgáltatnak a Közel-Kelet, a Nílus, a Tigris és Eufrátesz vízgyűjtő területeinek régiói.

8.4.4. *Környezeti problémák*

8.4.4.1. Az erdők kipusztulása

8.4.4.2. Bolygónk szárazföldjeinek körülbelül 25%-át borítják erdők, fás területek, melyek mindig is alapvető fontosságúak voltak az emberi civilizáció fejlődésének szempontjából.

8.4.4.3. Az erdőirtás környezeti hatásainak következményei is a fejlődő országokban okozza a legégetőbb problémákat. Földünk erdőinek 58%-a ezekben a régiókban fekszik, míg a fennmaradó 42%-al a fejlett országok rendelkeznek, melyeknek megvan a megfelelő gazdasági és pénzügyi lehetőségük, hogy az erdők fakitermelés okozta mennyiségi csökkenését újraterelítéssel pótolják.

8.4.4.4. Levegőszennyezés

8.4.4.5. A levegőszennyezés olyan környezeti probléma, amit elsősorban az ipari országok (a világ országainak 20%-a) okoznak, de 59%-ban kihat a többi ország lakosságára is.

8.4.4.6. A megművelhető területek pusztulása

8.4.4.7. A termőtalaj minőségének romlása és a mezőgazdaságilag hasznos területek mennyiségének csökkenése összességében a szárazföldek lakott részeinek 24%-át, azaz 1966 millió hektárnyi területet érint világszerte.

8.4.4.8. A globális felmelegedés és hatása

8.4.4.9. A globális felmelegedésért felelős, a fosszilis tüzelőanyagok elégetéséből származó emissziós gázok légköri mennyisége az ipari forradalomtól napjainkig háromszoros mennyiségűre nőtt. A legnagyobb arányban jelen lévő üvegházhatást erősítő gázból, a széndioxidból az ipari tevékenység következtében például 2000-ben, éves szinten mintegy 6000 tonna szabadult fel. A globális felmelegedés kihívást jelent a nemzetközi közösséggel szemben, miként ezt az éghajlat felmelegedése, a sarki jégtakaró olvadása, a tengervíz szintjének emelkedése és a nagy viharok keletkezésének növekvő gyakorisága jelzi.

8.4.4.10. Az ózon probléma

8.4.4.11. A korábban tárgyalt témákkal szoros összefüggésben áll az ózonréteg elvékonyodása. Szerencsére a folyamat lelassult, főként a déli félgömbön érezhető hatása. A csökkenés ellenére nagysága Észak-Amerikával egyenlő.

8.4.5. *Globális gazdaság és globalizáció*

8.4.5.1. Jelen korunkban a tér és idő összezsugorodott, a szó szoros értelmében globális faluban élünk. A piaci integráció és a kölcsönös függés fokozza a globalizációs folyamatok sérülékenységét. Eltérően a korábbi korszakoktól, a jelenlegi folyamatokat nem államok, hanem a világot átszövő vállalatok, társaságok irányítják. Fontos kiemelni, hogy a globalizáció elsősorban nem

gazdasági folyamat, hanem összefonódások, kölcsönhatások sorozatáról van szó.

8.4.5.2. Az egyenlőtlenségek további mélyülése a régiók és államok között

8.4.5.3. A világ a globalizációnak köszönhetően nagy „nyertesekre és vesztesekre” tagozódott. A leggazdagabb 1/5 része 150-szer annyi jövedelemmel rendelkezik, mint a legszegényebb 1/5 rész. A világ lakosságának 20%-a használja fel a meglévő élelmiszerek 60%-át, az energia 70%-át, a fémkészlet 75%-át, a fa 85%-át. A jelenlegi katonai kiadások világszerte több, mint 800 milliárd USA dollárt tesznek ki, ahhoz, pedig hogy a Föld minden lakója alapiskolát végezhesen 6 milliárd USA dollárra lenne szükség.

8.5. **Kockázatok**

8.5.1. *Instabil régiók, működésképtelen államok*

8.5.1.1. A világ országai egyenlőtlenül részesednek a globalizáció hasznából és terheiből, ami növeli a fejlettségbeli különbségeket, és súlyosítja a lemaradók helyzetét. A fejletlen régiókban élők szegénységének növekedése, emberi jogaik korlátozása, szélsőséges ideológiák megjelenése a korrupció térnyeréséhez, az etnikai és vallási ellentétek, a belső konfliktusok kiéleződéséhez, esetleg az államiság hanyatlásához vagy megszűnéséhez, továbbá országon belüli és regionális fegyveres konfliktusokhoz, és ennek következtében egész régiók destabilizálódásához vezethet. Az ilyen bizonytalan térségek, továbbá a működésképtelen államok könnyen válhatnak az országhatárokon átnyúló szervezett bűnözés gócpontjaivá, teret engedhetnek a terrorista szervezetek megtelepedésének, felerősíthetik a migrációs kihívásokat, a fegyver- és kábítószer-kereskedelem veszélyeit.

8.5.2. *Migráció*

8.5.2.1. A migrációt természetes, de összetett jelenségként kezeljük, mely gazdasági és demográfiai előnyöket, valamint biztonsági kockázatokat egyaránt magában rejt. A migrációval - az illegális migrációval is - együtt járó biztonsági kérdéseket nemzetközi együttműködés keretében kell kezelni, kiemelt figyelemmel a nemzetközi szervezett bűnözés visszaszorítására és a terrorcselekmények megelőzésére, megakadályozására.

8.5.2.2. Az EU-ban a népességszám csökkenését ellensúlyozó, legális migráció az 1980-as évek folyamán érte el a legmagasabb szintet. Jelenleg a migráció jelentős részét a korábbi migrációs hullámok nyomában lezajló családgyejesítések teszik ki. Az elmúlt évek statisztikái alapján mintegy 11 millió regisztrált, Európában élő nem EU-állampolgár többsége Németországban (5 millió), Franciaországban (2,25 millió), az Egyesült Királyságban (1 millió), Hollandiában (500 ezer), Olaszországban (500 ezer) és Belgiumban (közel 400 ezer) él. A bevándorlók legnagyobb része a nem EU-tag mediterrán országokból érkezett. Az illegális vándorlásról nincsenek pontos adatok. Becslések szerint 1998-ban 3 millió körül alakult az illegálisan bevándoroltak száma Európában, szemben az 1991-re becsült 2 millió személlyel.

8.5.2.3. Magyarország migrációs szempontból elsősorban tranzit, másodsorban célországgá vált. A kibocsátó országból tranzit országgá válás folyamatával Magyarország nem áll egyedül a legsikeresebb átmeneti országok között. Jelenleg mintegy 170 000 olyan ember él állandó jelleggel az országban, aki az elmúlt évtized folyamán hivatalosan telepedett le nálunk. A beáramlás volumenét - jelenleg évi kb. 5 ezer, 10 év átlagában 10-15 ezer - tekintve, ez a szám nem fenyeget egyelőre a toleranciaküszöb túllépésével. Jelenleg a bevándorlók nagyobb részt magyarok. A

bevándorlást a munkavállalókon kívül a letelepedő, külföldi tulajdonú kisvállalkozások is gyarapítják.

8.5.3. *Az információs társadalom kihívásai*

8.5.3.1. Az informatikai infrastruktúra technikai és szellemi feltételeinek biztosítása mellett ügyelni kell e rendszerek védelmére és a megfelelő tartalékok képzésére is. Az informatika számtalan lehetőséget teremtett a társadalom számára, de fokozta annak veszélyeztetettségét. A számítógépes hálózatok és rendszerek sebezhetősége, túlterhelése, az információlopás, a vírusterjesztés és a dezinformáció kockázati tényezőt jelent az ország számára.

8.5.4. *A tömegpusztító fegyverek elterjedése és a fegyverkereskedelem*

8.5.4.1. Az 1985-ös adatok szerint olyan mennyiségű nukleáris fegyverzet halmozódott fel, amellyel a Föld 67-szer elpusztítható. A nukleáris veszélyt növeli az a tény is, hogy a régebbi ötről (USA, Szovjetunió, Nagy-Britannia, Franciaország, Kína) 3-4 szeresére nőtt az ilyen fegyverekkel rendelkező vagy azok előállítására képes és törekvő országok száma.

8.5.4.2. Az euro-atlanti térség biztonságát fenyegető stratégiai veszély a tömegpusztító (nukleáris-radiológiai, vegyi és biológiai) fegyverek és hordozóeszközök, valamint az előállításukhoz szükséges technológiai ismeretek terjedése és felhasználásuk lehetősége, továbbá e fenyegetés és a terrorizmus potenciális összefonódása jelenti. Bár a nemzetközi egyezmények és exportellenőrzési rezsimek végrehajtása lassítja a tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközök terjedését, nő a kockázata annak, hogy ilyen fegyverek és anyagok terroristacsoportok, a terrorizmust támogató, illetve annak menedéket adó államok területére vagy birtokába kerülnek. A tömegpusztító fegyverek elterjedésében az azokat birtokló vagy azok kifejlesztésére törekvő államokon túl a szükséges technológiákkal, nyersanyagokkal, szakemberekkel rendelkező államoknak is különleges felelősségük van.

8.5.4.3. A tömegpusztító eszközök elterjedése önmagában is kihívást jelent, mivel célba juttatásuk nem hagyományos módon is történhet. Különösen nagy veszélyt jelentenek a vegyi és biológiai fegyverek, amelyek viszonylag könnyen előállíthatók, nehezen ellenőrizhetők, és a regionális konfliktusok vagy nemzetközi terrorcselekmények során nagyobb az alkalmazásuk veszélye. Emellett számos ország törekszik arra, hogy önállóan vagy más államokkal együttműködve kis- és közép-hatótávolságú hordozó eszközökre tegyen szert, s ezzel erősítse regionális szerepét és befolyását. A tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközök elterjedése elsősorban a feszültségcökben jelent fokozott veszélyt, de a rakéatechnológia elterjedése közvetve Európa és az euró-atlanti térség biztonságát is veszélyezteti.

8.5.5. *Nacionalizmus, extrémizmus, fundamentalizmus*

8.5.5.1. Az újonnan alakuló biztonsági rendszerben felszínre törtek a nemzeti és etnikai vallási ellentétek is. Ezek megjelenésének elsődleges oka a két világháborút követő békeszerződések anomáliáiból eredeztethető. Közvetlen folyamányai a kisebbségek elnyomása, jogaik korlátozása, kultúrájuk, nyelvük háttérbe szorítása. Amíg a hidegháború alatt ezeket az ellentéteket a központi akarat és erő háttérben tarthatta, addig a blokkrendszer felbomlása után ezek az elfojtott törekvések elemi erővel próbáltak érvényesülni. A környező országok megalakuló új államai (öt), magukban hordozták a megkésett államisággal és instabilitással kapcsolatos mindazon ellentéteket, amelyek a demokratizálódási folyamatok kerékkötői lehettek. Ezek a történelmi léptékű változással együtt járó „gyermekbetegségek” nem megkerülhető jellemzői a korábban

- keleti orientáltságú országok átalakulási folyamatainak. Mindezek a szélsőséges, nacionalista csoportok térnyerésének kedveztek.
- 8.5.5.2. A közép- és kelet-európai térségben az anyaország határain kívül élő etnikai, nemzetiségi csoportok száma közel 50 millió fő. Ebből 25 millió orosz, közel 3 millió magyar.
- 8.5.5.3. Az új államok azonosságtudatuk, azaz létük meghatározását minden más folyamatnál előbbre valónak tartják. Ezen törekvéseiket olyan erősen kívánják érvényre juttatni, hogy adott esetben a társadalmi és gazdasági folyamatok is másodlagos szerepet játszanak. A délszláv háború jól érzékeltette az önmeghatározás – akár fegyverrel történő – érvényesítésének szándékát.
- 8.5.5.4. A vallási fanatizusból adódó problémákat az iszlám fundamentalizmus térnyerésével ábrázolhatjuk a legjobban. A modern iszlám irányzatok útkeresése mellett civilizációjuk négy fő előretörési irányával kell a többi kultúrának megbékélnie. Az első, az egykori Szovjetunió déli területén lévő országokban, ezen belül főként a Kaukázus népei és Kazahsztán említendő. A másik jelentős terjeszkedési irány Észak-Afrika, ahol a terrorista akciók száma és intenzitása, valamint a lakosság iszlamizációja erősödött fel. A harmadik irányt az Európában diaszpóraszerűen letelepedő iszlám vallású közösségek jelentik. A negyedik India, Indonézia irányában erősödik a közeljövőben. A fejletlenebb térségekből a migráció által az európai kontinensre érkezők és letelepedők száma is fokozatosan növekszik. Teoretikus szempontokat figyelembe véve az iszlám vallás elválaszthatatlan a politikától. A hagyományos iszlám gondolkodás a világot két részre bontja: a béke házára, amely az iszlám házának is nevezhető, valamint a háború házára, amely azokat a területeket foglalja magába, ahol az iszlám nem hivatalos állami vallás. A szent háború, amelyet a köznyelv dzsihádként ismer, minden hithű muzulmán számára kötelező a „háború házaként” tartott területek ellen.

8.6. **Fenyegetések**

8.6.1. *Terrorizmus*

- 8.6.1.1. Az Egyesült Államok ellen 2001. szeptember 11-én végrehajtott támadás egyértelműen jelezte, hogy a globális terrorizmus - logisztikai, pénzügyi és műveleti képességeinek jelentős növekedése révén - stratégiai fenyegetéssé vált az euro-atlanti térség biztonságára. A terroristatevékenység célja a demokratikus társadalmi és politikai intézmények megbontása, a társadalmak kormányokba vetett bizalmának megingatása. A terrorizmus destabilizáló hatást gyakorol a nemzetközi viszonyokra, a terrorcselekmények megszervezését és támogatását szolgáló tevékenységek (illegális fegyverkereskedelem, pénzmosás) aláássák az államok és a nemzetközi rendszer működését. A terrorcselekmények hozzájárulhatnak más globális - politikai, gazdasági, kereskedelmi, migrációs és egészségügyi - válságok kialakulásához is.

8.6.2. *A számítógépes terrorizmus*

- 8.6.2.1. A cyber-terrorizmus (más megnevezéssel számítógépes, -információs, -digitális, vagy informatikai terrorizmus,) a terrorizmus egyik új formája, amelynek egyes jelei körülbelül a XX. század utolsó évtizedétől észlelhetők, és jelentősége az információs technológia fejlődésével egyenes arányban növekszik. Az információ korának következménye a hadviselésében végbement változások egyik eredménye az információs hadviselés. Ez az átalakulás ugyanakkor nemcsak a hadseregen belül generál változásokat, hanem megváltoztatja a terrorizmust is. Egy felosztás szerint háromféle terrorizmus létezik: hagyományos terrorizmus, techno-terrorizmus és cyber-terrorizmus. Eltérés az alkalmazott eszközök

területén található. A hagyományos terrorizmus továbbra is elsősorban a fizikai erőszakot alkalmazza, de az erőszak eszköze már fejlettebb, mint korábban (atomfegyverek, biológiai és vegyi hatóanyagok). A techno-terrorizmus egy közbeeső lépés a hagyományos és a cyber-terrorizmus között. A techno-terrorizmus felismerte, hogy mennyire fontos a fejlett technológia, a kommunikációs és irányítási rendszerek a „harmadik hullám” országai számára, ezért a techno-terroristák azokat a fizikai rendszereket támadják, melyek nélkül a cyber-tér nem létezne. Így a számítógép maga (a hardver) jelenti a célpontjaikat.

8.6.3. *Politikai és vallási szélsőségek*

8.6.3.1. A szociális és társadalmi feszültségeket kihasználó szélsőséges politikai és vallási csoportok, a demokratikus jogállamok által biztosított egyesülési, gyülekezési és véleménynyilvánítási szabadságot használják fel arra, hogy mások alapvető jogait korlátozzák, az alkotmányos intézmények működését megzavarják, vagy politikai törekvéseiket népszerűsítsék.

8.6.4. *Szervezett bűnözés*

8.6.4.1. A szervezett bűnözői csoportok kapcsolatokat alakítanak ki külföldi bűnözői csoportokkal, és tevékenységük a kábítószer-, fegyver-, stratégiai anyag, gépjármű- és embercsempészetre is kiterjed. A szervezett bűnözés jellegzetes tulajdonsága, hogy e csoportok igyekeznek érdekeiket a gazdasági szférán túl is érvényesíteni, ezért fokozatosan növelik legális gazdasági tevékenységüket és befolyásukat.

8.6.5. *A kábítószer kereskedelem*

8.6.5.1. A nemzetközi kábítószer-kereskedelem mindig is szorosan kapcsolódott a szervezett bűnözéshez. Az Európai Unió költségvetése például 1999-ben 120 milliárd USA dollár volt, ugyanebben az évben a kábítószer kereskedők és forgalmazók 800 milliárd dollár nyereséget könyvelhettek el. A kábítószeresek termelése, gyártása és országhatárokon keresztül történő szállítása, majd széles körű elosztó hálózaton keresztül a fogyasztókhoz juttatása állandó, jól szervezett struktúrák nélkül nem végezhető el. A fegyveres erők számos különleges kiképzetséggel rendelkező alakulata küzd a különböző kábítószer terjesztő hálózatok ellen főként Dél-Amerikában, Ázsiában.

8.6.6. *Feketegazdaság és korrupció*

8.6.6.1. A piacgazdaság és a törvényesség ellen ható legnagyobb kihívás, a feketegazdaság és szervezett bűnözés mellett a korrupció, amely szinte minden társadalomban tetten érhető valamilyen formában, az átalakuló gazdaságokban azonban fokozott veszélyt jelent. A feketegazdaság, a korrupció és a szervezett bűnözés egymást erősítő jelenségek. Különös veszélyt jelent, ha a korrupció a közéleti, hatósági területen jelenik meg. A korrupciót a közélet tisztasága, az azt biztosító rendezett jogszabályi háttér, valamint az összehangolt rendészeti, hatósági tevékenység szoríthatja vissza.

9. **Globális trendek 2015-ig: Dialógus a jövőről**¹⁹

9.1. A Nemzeti Hírszerzési Tanács (National Intelligence Council – NIC) az USA kormány szakértőivel, valamint számos nem kormányzati szakértővel vizsgálta azokat a területeket és hatásokat, amelyek 2015-ig alakítják a világot. Kulcsfontosságúaknak azonosították a következő területeket: a demográfiát, a természetes erőforrásokat és környezetet, a tudományt és technológiát, a globális gazdaságot és a globalizációt, a nemzeti és nemzetközi kormányzatokat, a jövőbeni konfliktusokat, az Egyesült Államok szerepét, melyeket az alábbi felbontás szerint dolgozták fel:

9.1.1. *Népesedési irányzatok:* Különböző öregedési mutatók, Népmozgalom, Egészségügy, Természetes erőforrások és környezet, Élelmiszer, Víz, Energia, Környezet.

- 9.1.2. *Tudomány és technológia:* Információs technológia, Biotechnológia, Egyéb technológiák, A globális gazdaság, Dinamizmus és növekedés, Egyenlőtlen növekedési kilátások és elosztás, Gazdasági válságok és rugalmasság.
- 9.1.3. *Nemzeti és nemzetközi kormányzás:* Nem állami (nonstate) szereplők, Bűnöző szervezetek és hálózatok, Változó kommunális identitások és hálózatok, Általános hatások az államokra, Nemzetközi együttműködés.
- 9.1.4. *Jövőbeni konfliktusok:* Belső konfliktusok, Transznacionális terrorizmus, Államok közötti konfliktusok, Reagálás az USA katonai fölényére.
- 9.1.5. *Nagy térségek:* Kelet- és Délkelet – Ázsia, Dél-Ázsia, Oroszország és Eurázsia, Közel-Kelet és Észak Afrika, Európa, Kanada, Latin–Amerika.

9.2. **A globális jövő négy alternatívája**

9.2.1. *Egyes számú változat: Inkluzíve globalizáció*

- 9.2.1.1. A komplex fejlődés eredménye magába foglalja a technológiát, a gazdasági növekedést, a demográfiai tényezőket és a hatáskormányzást. Mindezek együtt lehetővé teszik a világ népeinek többségét arra, hogy a globalizáció eredményeit élvezhesse. A technológia fejlődését és terjedését, amelyet esetenként súlyos környezeti vagy egészségügyi válságok váltanak ki, felhasználják arra, hogy hatásosan kezeljék vele a fejlődő világ bizonyos problémáit. Az erőteljes gazdasági növekedés, amelyet a gazdasági liberalizálással összefüggő, szilárd politikai egyetértés ösztönöz, az egész világra kiterjed és számos demográfiai vagy erőforrási problémát enyhít. A kormányzás nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt hatásos lesz. Sok országban az állam szerepe annak során, ahogyan a funkciói privatizálódnak, vagy a végrehajtásuk közéleti–privát partnerségre tevődik át, zsugorodik, miközben a globális együttműködés különböző nemzetközi intézmények révén jelentősen bővül. A konfliktus a globalizáció előnyös hatásának eredményeként az államokon belül is, és azok között is minimális. A világ népeinek kisebb része a Szaharán túli Afrikában, Közel-Keleten, Közép- és Dél-Ázsiában, valamint az Andok térségében nem részesül a szóban forgó, kedvező változások előnyeiből és a belső konfliktusok lehetősége az ily módon elmaradó országokban és azok környezetében fennmarad.

9.2.2. *Kettes számú változat: Ártalmas globalizáció*

- 9.2.2.1. A globális elitek boldogulnak, de a világ népességének többsége nem jut hozzá a globalizáció előnyeikhez. A populáció növekedése és az erőforrások szűkös volta nagy teherként nehezedik sok fejlődő országra, a népvándorlás pedig az államok közötti feszültség nagy forrásává válik. Nem csak az okozza a gondot, hogy a technológiáknak nem sikerül kezelniük a fejlődő országok problémáit, hanem az is, hogy a negatív és titkos hálózatok kihasználják és beillesztik őket destabilizáló fegyverekbe. A globális gazdaság három részre szakad: a fejlett országokban folytatódik a növekedés; sok fejlődő ország elégtelennek, vagy negatívnak érzi az egy főre eső növekedést és ennek következtében szélesedik a rés köztük és a fejlett világ között; drámai módon növekszik a fekete gazdaság. A kormányzás és a politikai vezetés gyenge nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. Erősödnek a belső konfliktusok, amelyeket a frusztrált remények, a nyugtalanságok és a fokozódó kommunális feszültségek, a WMD elterjedése és legalább egy belső konfliktusban való bevetése váltanak ki.

9.2.3. *Hármas számú változat: A regionális versengés*

- 9.2.3.1. A regionális identitások Európában, Ázsiában és a nyugati féltekén is éleződnek. Ezt a növekvő politikai ellenkezést idézi elő Európában és Kelet-Ázsiában az USA globális fölényével, valamint az USA által serkentett globalizációval szemben és amelyet minden régió saját gazdasági és politikai prioritásai miatti növekvő nyugtalansága erősíti.

Számításba kell venni a technológiák nem egyenletes elterjedését, amely tükrözi az intellektuális tulajdon egymástól eltérő regionális koncepcióját és a biotechnológiával szembeni viselkedését. A kereskedelemben és a pénzügyben növekszik a regionális gazdasági integráció, amely a gazdasági növekedésnek is és a regionális versengésnek is a meglehetősen magas színvonalát eredményezi. A nagy, fejlett, valamint a kialakulóban lévő piac országokban is boldogulnak a regionális kormányzatok államai és intézményei annak során, ahogyan a kormányok felismerik a sürgető regionális problémák megoldásának szükségességét és erőforrásokat csoportosítanak át a globális intézményekből a regionális szintekre. Mivel a három nagy térség el van foglalva a maga gondjaival, azok az országok, amelyek a Szaharán túli Afrikában, a Közel–Keleten, valamint Közép- és Dél–Ázsiában kívül esnek, a szóban forgó térségeken, kevés olyan helyet találnak, amelyhez erőforrásokért, vagy politikai támogatásért fordulhatnak. A szóban forgó három nagy térség között vagy azokon belül katonai konfliktus nem lesz, de növekszik a belső konfliktusok lehetősége a tőlük elmaradt más országokban, vagy azok körül.

9.2.4. *Négyes számú változat: A posztpoláris világ*

9.2.4.1. Az USA belföldi problémái a gazdasága lassulásának majd pangásának mérvében növekszenek. Az Európa iránti gazdasági és politikai viszonya feszültté válik, az USA–európai szövetség az Egyesült Államok csapatai kivonásának, valamint Európa befelé fordulásának és a saját regionális intézményeire való támaszkodásának következtében romlik. Ugyanakkor a nemzeti kormányzati válságok Latin–Amerikában, különösen Kolumbiában, Kubában, Mexikóban és Panamában bizonytalanságokat okoznak, arra kényszerítve az Egyesült Államokat, hogy erre a térségre koncentráljon. Indonézia is belső válsággal és a szétesés kockázatával szembesül és ezzel Kína ad hoc békefenntartó erő alkalmazására kényszerül. Egyébként Ázsia föllendülésben van és stabil, lehetővé téve az Egyesült Államoknak, hogy máshová koncentráljon. Korea normalizálása és tényleges egyesítése folytatódik, Kína és Japán a külső pénzügyi támogatásának zömét a koreai egyesítésre szenteli, az Egyesült Államok pedig megkezdi a csapatai kivonását Koreából és Japánból. Az idők múlásával ezek a geostratégiai eltolódások tartós nemzeti versengéseket gerjesztenek az ázsiai hatalmak között, kiváltva ezzel a fokozott katonai előkészületeket és ebből eredően az eddig alvó, vagy rejtett WMD (Weapon of mass destruction)–programokat. A regionális vagy globális intézmények alkalmatlannak bizonyulnak az Ázsiában érlelődő konfliktushelyzet ellensúlyozására, Kína pedig ultimátumot intéz Japánhoz a nukleáris programjainak a feladására. Japán az Egyesült Államokkal kötött kétoldalú szerződésre hivatkozva sürgeti az USA ismételt ázsiai beavatkozását a kedvezőtlen helyzetben, háborús helyzetben. Mivel adottak az amerikai és európai, ázsiai prioritások, a kérdéses térségeken kívüli államok marginalizálódnak, mert nincsenek politikai vagy pénzügyi támogatási erőforrásaik.

9.2.5. *Általánosítások a változatok alapján*

9.2.5.1. Az áttekintett négy változat két párba tagolható: az első párban szembesülnek egymással a globalizáció „pozitív” és „negatív” hatásai; a második párban összehasonlíthatjuk az intenzíven versengő, de nem konfliktuális regionalizmust és a regionális katonai konfliktusba való eszkalálódást.

9.2.5.2. Az első változaton kívül a további háromban a globalizáció nem teremt széles körű, globális együttműködést. Ellenkezőleg, például a második

változatban a globalizáció negatív hatásai elősegítik a nagyfokú diszlokációt és konfliktust, míg a harmadikban és negyedikben serkentést kap a regionalizmus.

9.2.5.3. Mind a négy változatban azok az országok, amelyekre hátrányos hatást gyakorol a népesség növekedése, az erőforrások elégtelensége és a rossz kormányzat, nem részesülnek a globalizáció előnyében, hajlamosak a belső konfliktusokra és kockáztatják az állam csődjét.

9.2.5.4. A nemzeti, regionális és nemzetközi kormányzás hatékonysága valamint a gazdaság mérsékelt, de meredek növekedése döntő jelentőséggel bír.

9.2.5.5. Az USA globális befolyása mind a négy változatban hanyatlík.

10. **A jelenlegi biztonság az 1990 utáni geopolitikai és geostratégiai helyzet alapján**²⁰

10.1. Az 1990-es évektől megkezdődött a világ geopolitikai és geostratégiai átrendeződése, amelynek következtében új térségek, új hatalmak kaptak politikai, gazdasági és katonai lehetőségeket a régiéik rovására.

10.2. Az átrendeződés az energiahordozók, a nyersanyagok, a munkaerőpiac, a multinacionális vállalatok és a kereskedelem mentén zajlik, és nem elsősorban a katonai erő mentén, mint korábban. Az átrendeződés fő szereplői az Egyesült Államok, Oroszország és Kína.

10.3. A korábbi ellenségek a katonai területről elsősorban a gazdasági területre tették át versengésüket, amelynek fő célja az energiák birtoklása, korlátlan kitermelése, értékesítése, felhasználása és kereskedelmének szabadsága. Ezek birtokában a nagyhatalmi, világhatalmi lehetőségek megszerzése.

10.4. A globalizációs folyamatok következtében tovább növekszik a nem állami szereplők hatása a biztonság összetevőire (multinacionális vállalatok, nem kormányzati szervek, terrororganizációk, karitatív szervezetek, félkatonai szervezetek stb.).

10.5. A belső biztonság problémái közül kiemelt figyelmet érdemel a szervezett bűnözés, a fekete gazdaság és a korrupció, a kábítószer terjesztéséből és fogyasztásából származó hatások, a haláltérségekben kialakult csempészet és a törvénytelenül (illegálisan) folytatott árukereskedelem.

10.6. A belső biztonságra kiemelten veszélyes a társadalmi feszültségeket kihasználó szélsőséges csoportok megjelenése és működése, amelyek a demokratikus szabadságjogokkal visszaélnek, vagy a demokrácia vívmányait fenyegetik.

10.7. Veszélyek forrásai lehetnek a társadalom egyes rétegei között folyamatosan növekvő szociális és gazdasági különbségek.

10.8. A külső veszélyek közül első helyen kell említeni a terrorizmus egyre fokozódó jelenlétét a világban, valamint a terrororganizációkat és a terrorcselekmények gyakoriságát. Ezek közül különösen azok veszélyesek, amelyek az emberek életét, a demokratikus jogokat és az államrendjét veszélyeztetik.

10.9. Mind külső, mind belső közvetett veszélyforrás lehet a tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközök nem ellenőrzött kereskedelme, különösen akkor, ha azok szélsőséges csoportok kezébe kerülnek.

10.10. Közvetett hatással lehetnek biztonságunkra a régióban kialakuló konfliktusok, különösen akkor, ha ennek következtében működésképtelenné válik az állam, mert ez más típusú fenyegetéseket gerjeszthet (migráció, fegyver-, kábítószer kereskedelem, szervezett bűnözés stb.).

10.11. A jövőben egyre nagyobb fenyegetést jelenthet egyes államok vagy államcsoportok számára az energiaforrásokhoz való hozzáférés, a szabad kitermelésük és kereskedelmük akadályozása. A Föld mélyén lévő olajhoz mind nehezebben és mind költségesebben lehet hozzáférni, és megjelent az úgynevezett rablógazdálkodás is. Tudomásul kell venni, főleg az energia-szegény országoknak, hogy politikai játszmák céltáblája az olaj és a földgáz.

10.12. Közép-Ázsiában a világ szinte valamennyi országa érdekelt, mert minden fél számára alapvető stratégiai érdek az ott rejlő olaj és földgáz kiaknázásában való részvétel, vagy annak megszerzése.

- 10.13. Oroszország érdekeit érzékenyen érintheti a térségben Ukrajna és Grúzia meghívása a szövetségbe, hiszen egy fontos kijárat a Fekete-tenger térségébe.
- 10.14. A következő évek nagy kockázata éppen az, hogy a globális gazdasági fellendülés lehetősége beleütközik-e az olajipar korlátaiba.
- 10.15. Más természetűek, a természeti és mesterségesen előidézett katasztrófák és következményeik, amelyek megjelenésével, közvetlen és közvetett hatásával egyre gyakrabban kell számolni a jövőben.
- 10.16. Az éghajlatváltozás közvetett hatása lehet az édesvíz készletek gyors elapadása, ezzel együtt a kitermelés és birtoklás biztonsági kockázatokat hordoz magában.
- 10.17. A közigazgatás, a bankrendszer és más rendszerek működését fenyegeti a cyberterrorizmus, mint új jelenség a terrorcselekmények sorában. Sajnálatos, hogy ennek a veszélynek a valós nagyságát többen nem is értik, pedig már több esetről és következményeiről is adtak híradást. Másképpen, a globális információs rendszerek sérülésének következményeit, ma még csak számítani sem lehet.
- 10.18. Az intézmények, kormányzati szervek információs és számítógépes rendszereinek sérülése, időleges vagy végleges meghibásodása az egész társadalomra (politikai, gazdasági, pénzügyi, energia-ellátási, védelmi, rendvédelmi stb.) ható veszélyeket idézhet elő.
- 10.19. A világ többi államára nézve különösen veszélyesek lehetnek az egyes államoknak azok a lépései, cselekedetei, amelyek figyelmen kívül hagyják a nemzetközi jogot, az ENSZ Biztonsági Tanácsának döntéseit.
- 10.20. Az Egyesült Államok világpolitikai törekvéseivel, katonai erejével kiváltotta az önállóságra törekvő államok ellenállását, ezen államok gazdasági együttműködésének szükségességét, így korlátlanak tűnő geopolitikai mozgásterét jelentősen szűkítette.
- 10.21. A szakemberek az Egyesült Államok további térvesztésére számítanak, éppen Oroszország, Közép-Ázsia és Kína összehangolt politikai, gazdasági fellépésének következtében. Várható, hogy ehhez a törekvéshez csatlakozni fog Irán és India is a nem távoli jövőben.
- 10.22. Az Egyesült Államok a világ vezető katonai szuperhatalma marad, de veszélyesek lehetnek törekvéseire azok az országok, amelyek gazdaságilag egyre erősebbekké válnak. Ugyanakkor az Egyesült Államok olyan tudományos felkészültséggel is rendelkezik, amelyei jelenleg egyetlen ország sem képes behozni és ez a tény továbbra is meghatározó jelentőséggel bír.
- 10.23. Valószínűsíthető az is, hogy a gazdasági szankciók és a katonai erőkitetés politikája, mint az Egyesült Államok két kényszerítő eszköze, nem bizonyul hatékonynak a jövőben. Ugyanakkor van olyan hatalmas ország, hogy nem engedheti meg, hogy Irán, Oroszország és Kína szövetséget alkotva szembeszálljon vele, így nem marad más lehetősége, mint a geopolitikai egyensúly kialakítására és megszilárdítására törekedjen Euráziával.
- 10.24. Napjainkban mind gyakrabban hallhatók az új és határozott, a kemény hangú és céltudatos orosz politikai vezetés megnyilatkozásait a világ eseményeivel kapcsolatban.
- 10.25. Elemzők szerint nem az a kérdés, hogy erős-e Oroszország, hanem az, hogy ezt az erőt hogyan kívánja felhasználni a jövőben. A nyugati világgal együttműködő Oroszország gazdasági, katonai ereje mindenki számára elfogadott, de nem ez a teljes valóság.
- 10.26. Valamennyi országnak érdeke, hogy kapcsolatai normálisan, a kölcsönös előnyök, érdekek tiszteletbetartásán fejlődjenek Oroszországgal. Különösen nagy a jelentősége az ilyen kapcsolatoknak Európában.
- 10.27. A demokráciát biztosító intézményrendszerek jelentősége is megnövekszik az előbb említett kapcsolatban. Más szóval, a bank-, a tőzsde-, az internet biztonság és az értékpapír-felügyelet állami ellenőrzésének szerepe nem csökkenhet a kapcsolatok fejlesztése során.

- 10.28. A következő években Oroszország jobban a figyelem középpontjában marad, amelynek oka az ott folyó belpolitikai események és az energia. Ugyanakkor a valós értékeléshez egyik szempontot sem szabad túlértékelni. Ma egy nagyon gazdag Oroszországról kell beszélni, ahonnan a magyar energiaszükséglet 80 százaléka származik. Ez az ország az energiaelőnyét elsősorban német, olasz és osztrák területeken kívánja érvényesíteni.
- 10.29. Az kétségtelen, hogy Oroszország földrajzi tere kisebb lett, ennek ellenére szellemi, természeti lehetőségei nem változtak, sőt birodalmi, történelmi folytonossága ma is meghatározó a világban. Az oroszországi birodalmi célkitűzések és korábbi képviselőik (Nagy Péter, Nagy Katalin és mások) ma is meghatározóak az orosz gondolkodásmódban.
- 10.30. A Szovjetunió széthullása utáni Oroszország a világ meghatározó államai számára vonzóbb, elfogadhatóbb partnerré vált. Más szóval, a lényegében ideológiamentes Oroszország politikai, gazdasági, katonai és hatalmi rendszere szilárd és folyamatos, így eljött az ideje, hogy ezt mind geopolitikai, mind geostratégiai szempontból ki is használja – fogalmazzanak orosz szakemberek.
- 10.31. Oroszország az energiatartalékai ismeretének birtokában az olaj, a földgáz és más értékes termékek kereskedelmét piaci alapokra helyezte, ezzel megváltoztatta számos országhoz fűződő viszonyát.
- 10.32. Az elmúlt év statisztikai adatai szerint Oroszország vásárlóerő-paritás tekintetében megelőzte Olaszországot és Franciaországot. A befektetések szempontjából Kínával van egy sorban a világon.
- 10.33. Oroszország mai is az európai kontinens része, nélküle az európai ügyekben nem lehet döntéseket meghozni. Oroszország nem tagállamként, de kulturális és különleges partnerként épül bele Európa politikai, gazdasági térségébe.
- 10.34. Oroszország számára gazdaságilag fontos a kontinens, hiszen kiemelkedően jó a két fél között a kereskedelmi kapcsolat. Ugyanakkor fontos lenne tisztázni azt a geopolitikai kérdést, mit is jelent valójában, hogy a kontinens keleti határa az Ural hegység? Más szóval, hol vannak a közös értékek az Európai Unió és Oroszország között, ha vannak, melyek azok?
- 10.35. A politikai kinyilatkoztatásokon túl fontosabb az a tény, hogy Oroszország komoly anyagi ráfordításokkal folytatja a fegyveres erők fejlesztését. Ezen belül korszerűbbé és hatékonyabbá kívánja tenni radar- és rakétavédelmi rendszereit. Ezek a radarállomások könnyen szállíthatók és néhány tíz fő a kiszolgáló személyzetük, ugyanakkor hasonló technikai adatokkal rendelkeznek, mint az amerikaiak.
- 10.36. A XXI. századi fegyveres küzdelemmel kapcsolatos elemzésekkor nem hagyhatók figyelmen kívül az orosz katonai vezetők által meghirdetett elvek és elgondolások, amelyek a nemzetbiztonsági stratégiájukban olvashatók.
- 10.37. Újabb és újabb technikai eszközöket állítanak rendszerbe, amelyekkel korszerűsítik a harcvezetést és a csapásmérést (tengeralattjárók, repülőgép-hordozók és ballisztikus rakéták). Különösen figyelemre méltó a haditengerészetnél folyó korszerűsítés, amely azt igazolja, hogy a haderőnemet a helyi konfliktusokban is alkalmazni kívánják a jövőben.
- 10.38. A fejlesztések háttérében a külpolitikai törekvések állnak az első helyen, de nem elhanyagolható a fegyveres erők társadalmi elfogadottsága sem.
- 10.39. Európa nem pusztán valamilyen földrajzi mennyiséget, gazdasági tömörülést, politikai közösséget jelent, hanem mindenekelőtt egy sajátos értékrendszer vállalását. Ezt kell szem előtt tartanunk az euroatlanti kérdések megvitatásakor is. Európa az országok, nemzetek, népek kölcsönös elismerésének és megértésének elvét és értékét jelenti.
- 10.40. A legfontosabb geopolitikai, geostratégiai változás napjainkban, hogy Európa többé nem a világ központja. Ez a helyzet gyöngíti az európai azonosság (identitás) kibontakozását. Ezzel együtt az Európai Unió jelenleg nem tekinthető meghatározó geopolitikai szereplőnek.

- 10.41. Az Európai Unió még mindig magán viseli a hidegháborús örökségeket, ugyanis kifinomultabb eszközökkel, de folytatja Európa megosztását; az új tagállamokat csupán „szegény rokonok” tekinti.
- 10.42. Az Európai Unió működésének legsúlyosabb kérdése, egyes szakértők szerint, hogyan őrizhető meg a korábbi egyenlőtlenség a földrész nyugati és keleti fele között, miközben úgy teszünk, mintha támogatnánk az egyenjogúság elvét. Más szóval, még ma sem állítható, hogy Nyugat-Európa mindenben egyenrangúnak és partnernek ismerné el az új tagállamokat.
- 10.43. Új együttműködési formára van szükség, jó értelemben vett világpolgár magatartásra: közös megállapodásra, egyetértésre, önkéntes alapon és kölcsönös előnyökkel. Ily módon lehetünk egyszerre európaiak és németek, olaszok, franciák és magyarok és így tovább.
- 10.44. Az Európai Unió kiterjedése, új országok csatlakozása felértékelte a Kárpát-medence térség jelentőségét. Kérdés, hogy közvetlenül a régióhoz tartozó országok felülemelkednek-e korábbi (történelmi), jogos, vagy jogtalan sérelmeiken, és kihasználják-e a kedvező feltételeket a gazdasági, kereskedelmi és piaci folyamatokban vagy újabb veszélyforrások jelennek meg. Másképpen a kistérségek, a határokon átnyúló egységes jellemzőkkel rendelkező térségek jelentősége növekszik.
- 10.45. Ha tovább tart a világ egyes térségei közötti szociális és gazdasági szakadék növekedése, akkor az illegális migráció is tovább növekszik. További problémái jelenthet a letelepült emigránsokat követő második vagy több generáció beilleszkedése a befogadó társadalomba.
- 10.46. Az európai kontinens tovább fog öregedni. A világ népessége az elmaradott térségekben növekszik majd. Ebből következik, hogy óriási bevándorlási nyomás nehezedhet a fejlett térségekre, valamint tovább csökken a fehér emberek aránya a jövőben, Európában.
- 10.47. Várhatóan a bevándorlók között egyre több lesz a magas iskolai végzettséggel rendelkező olcsó munkaerő, ami munkanélküliséget okozhat a hazai lakosság körében.
- 10.48. A gazdasági fejlődés különbözőségéből adódó Európai Unió problémák a tagországok együttműködésére hatással vannak. Ennek következtében a hatékony együttműködés, az egységes fellépés lehetősége is csökkenhet, különösen akkor, ha a veszély vagy veszélyforrás megítélése nem azonos.
- 10.49. Az Európai Uniónak fenn kell tartania az egységes piacot, ha az európai térség számára gyorsabb és hatékonyabb gazdasági növekedést és életfeltételeket akar biztosítani. Ebből a szempontból különösen fontos lesz az innovációs termelési rendszer folyamatos fejlesztése, teljesítőképességének javítása.
- 10.50. Az Európai Unió gazdasági növekedéséhez szükség van a tagállamokban a társadalmi béke megteremtésére, a jelenlegi szociális problémák megfelelő kezelésére. Más szóval, a jóléti állam intézményeinek leépülése az unió felbomlását is előidézhetik.
- 10.51. A jövőben a gazdasági verseny fő erői a nemzetközi gazdasági vállalatok és pénzügyi intézetek lesznek, amelyek képesek lesznek függetleníteni magukat a politikai élettől.
- 11. A titkosszolgálatok, mint a védelmi struktúrák felértékelődő súlypontjai**
- 11.1. A titkosszolgálatok a nemzetállamok legbensőbb, legérzékenyebb területi közé tartoznak. A nemzeti jelleg és vonatkozások dominanciája mellett a nemzetközi együttműködések (ENSZ, EBESZ, NATO, EU) is működnek, eltérő bipoláris és multipoláris aktivitással.
- 11.2. A magyar titkosszolgálatok működését az 1995. évi CXXV. törvény szabályozza. Eszerint a nemzetbiztonsági szolgálatok rendeltetése, hogy a törvényben meghatározott feladatok elvégzésével, a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközrendszerével elősegítsék a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági érdekeinek

érvényesítését, ezáltal közreműködjenek az ország szuverenitásának biztosításában és alkotmányos rendjének védelmében.²¹

11.3. A törvény a két hírszerzési illetve felderítési tevékenységet végző titkosszolgálat feladatait az alábbiak szerint határozza meg, kiemelt példaterületként a terrorelhárításban, mely egyértelművé teszi a két szervezet tevékenységében az eltéréseket és a szükséges, de jó értelmű átfedéseket valamint a (polgári) hírszerzés és a (katonai) felderítés konvergenciáját:

11.4. „4. § Az Információs Hivatal

11.4.1. a) megszerzi, elemzi, értékeli és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a nemzet biztonsága érdekében hasznosítható információkat, továbbá a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytat;

11.4.2. b) felderíti a Magyar Köztársaság szuverenitását, politikai, gazdasági vagy más fontos érdekét sértő vagy veszélyeztető külföldi titkosszolgálati törekvéseket és tevékenységet;

11.4.3. c) információkat gyűjt a nemzetbiztonságot veszélyeztető, külföldi szervezett bűnözésről, különösen a terrrorszervezetekről, a jogellenes kábítószer- és fegyverkereskedelemről, a tömegpusztító fegyverek és alkotóelemeik, illetve az előállításukhoz szükséges anyagok és eszközök jogellenes nemzetközi forgalmáról;

11.4.4. d) felderíti az ország gazdasága biztonságának és pénzügyi helyzetének veszélyeztetésére irányuló külföldi szándékokat és cselekményeket;

11.4.5. e) közreműködik a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák jogellenes forgalmának felderítésében és megelőzésében;

11.4.6. f) ellátja a kormányzati tevékenység szempontjából fontos, külföldön lévő magyar szervek (intézmények) és létesítmények biztonsági védelmét;

11.4.7. g) ellátja a hatáskörébe tartozó személyek nemzetbiztonsági védelmének, illetve ellenőrzésének feladatait;

11.4.8. h) ellátja a rejtjeltevékenység szakirányítását, hatósági engedélyezését, felügyeletét, és rejtjelkulcsot állít elő.

11.5. 6. § A Katonai Felderítő Hivatal

11.5.1. a) megszerzi, elemzi és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a biztonságpolitika katonai elemét érintő katonapolitikai, hadiipari és katonai információkat;

11.5.2. b) felfedi a Magyar Köztársaság ellen irányuló, támadó szándéokra utaló törekvéseket;

11.5.3. c) felderíti a külföldi katonai titkosszolgálatoknak a Magyar Köztársaság szuverenitását, honvédelmi érdekeit sértő vagy veszélyeztető törekvéseit és tevékenységét;

11.5.4. d) információkat gyűjt a nemzetbiztonságot veszélyeztető jogellenes fegyverkereskedelemről, valamint a fegyveres erők biztonságát veszélyeztető terrrorszervezetekről;

11.5.5. e) közreműködik a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák jogellenes forgalmának felderítésében és megelőzésében;

11.5.6. f) biztosítja a Honvéd Vezérkar hadászati-hadműveleti tervező munkájához szükséges információkat;

11.5.7. g) ellátja a kormányzati tevékenység szempontjából fontos, külföldön lévő magyar katonai szervek és létesítmények (intézmények) biztonsági védelmét;

11.5.8. h) ellátja a hatáskörébe tartozó személyek nemzetbiztonsági védelmének, illetve ellenőrzésének feladatait.”

11.6. **Változó világ-fejlődő hírszerzés és elhárítás**²²

11.6.1. A globalizáció nagy hatással van a civilizációra, az országok biztonságpolitikájára, a nemzeti katonai doktrínára, a nemzeti biztonsági stratégiára, benne a titkosszolgálati stratégiára.

- 11.6.2. Napjainkban a globális biztonsági kockázatok megjelenési formájukat, arányukat, intenzitásukat átfogó, vagy regionális jellegüket tekintve jelentősen megváltoztak. Nem is olyan régen, a múlt század végi társadalmi-gazdasági átrendeződések kapcsán megjelenő válságok még viszonylag jól kiszámíthatók voltak, alakulásuk, lefolyásuk többé-kevésbé befolyásolható volt. Manapság az újabb világméretű válságok és fenyegetések nehezebben ismerhetők fel, így bonyolultabban is "kezelhetők". Amennyiben lényegük időben felismerésre kerül, úgy a nemzetközi szervezetek, minden állam, benne a nemzeti titkosszolgálat is igyekszik kezelésükre felkészülni.²³
- 11.6.3. *Az USA titkosszolgálati szerepvállalása*
- 11.6.3.1. A XX. század végén végbement társadalmi, gazdasági és katonai rendszerváltozások, átalakulások a globális világ új kihívásait, fenyegetéseit eredményezték. Ennek kapcsán az USA - elsősorban más államok, szervezetek gazdasági erősödése által - azzal volt kénytelen szembesülni, hogy érdekeinek érvényesítése nagymértékben nehezebbé vált. Mivel ezen gondját, problémáját orvosolnia kell, így elengedhetetlen a háborúkat, konfliktusokat kiváltó okok, illetve más, az USA érdekeivel, érdekeivel ellentétes érdekelttségű államok szándékainak, képességeinek értékelése és elemzése. Ráadásul az USA-nak - belső problémái megoldásán túl, immár, mint egyedüli világ-, szuperhatalomnak - transznacionális és globális érdekellentétekkel, konfliktusokkal, azok indukáló okaival, a nemzetközi szervezetek munkájával, békefenntartással, terrorizmus-elleni fellépéssel is foglalkoznia kell. Ennek értékelő, elemző munkájában kap kiemelt szerepet a hírszerzés és elhárítás.
- 11.6.3.2. A jövőben az USA-nak konkurenciájaként számolnia kell új globális (nagy-) hatalom megjelenésével. Számolnia kell továbbá - immár a társadalmi-gazdasági rendszerváltozásokat követő gazdasági visszaesés után - a regionalizmus erősödésével elsősorban Oroszország, de az Európai Unió, Kína, Japán vagy India részéről, amely vetélytársként előbb-utóbb az Amerika-ellenességben is visszatükröződhet. Amerikai titkosszolgálati körök már az átalakulások előtt felhívták az állami vezetés figyelmét arra, hogy a regionális és világhatalmak gazdasági vetélkedése előbb-utóbb katonai téren is megjelenhet.
- 11.6.3.3. Az USA nemzetbiztonsági stratégiája, stratégiai hírszerzése és elhárítása nagyon is reálisan azon alapszik, hogy a világ fejlődése következtében - annak töretlen és kiszámítható voltából fakadóan - a manapság meglévő nagyhatalmi státuszt megkérdőjelezve valamely más állam, ország politikai, gazdasági és katonai téren is Amerika konkurensává válhat. Mindezen túl Amerikának ráadásul a nem kiszámítható, nem prognosztizálható fejlődéssel, befolyásoló hatással, továbbá a világméreteken is megjelenő nemzetközi terrorizmussal is számolnia kell.
- 11.6.3.4. Az USA-nak, mint egyedüli világhatalomnak a jelentkező transznacionális fenyegetéseket időben figyelembe kell vennie. Manapság - mint minden, így - az atom, a biológiai, vegyi (ABV) fegyverek ellenőrizetlen adás-vétele jelenti a legnagyobb veszélyt mind az USA, mind a világ fejlődésére. Az ABV-fegyverek kontroll nélküli terjedése - megtöbbszörözve a Föld biztonsági kockázatát - a nemzetközi terrorizmus, az országhatárokat átlépő szervezett bűnözés, a kábítószer-kereskedelem, a prostitúció, az emberi testrészek szervezett kereskedelme, a migráció előretörését közvetve is maga után vonja. A kritikus méreteket öltő nemzetközi válságokat azonban az USA sokszor egyedül már nem képes megoldani. A helyzet megoldása tekintetében Bush elnök méltó partnere Putyin orosz elnök, akivel - országának stabilizálása, gazdasági megerősödése kapcsán is - összefogva az igazán bizonytalan, kritikus regionális és helyi

konfliktusokat is kezelni tudja. Az együttműködés jelentősége igazán abban van, hogy míg a két egykori világhatalom korábban szemben állt egymással, országuk politikája, nemzetközi tevékenységük, gazdaságuk, katonai-iparuk fejlődése eltérő mértékű és irányú volt, értékeik és érdekeik merőben különböztek egymástól, addig *ma már együttműködnek, ha korlátozottan is..*

11.6.3.5. A világ katonai konfliktusaira, a hadviselésre jelentős mértékű hatást gyakorol - a nanotechnológia fejlődése által is - a katonai és haditechnikai fejlődés. Bár az USA e területeken meglévő előnye igen jelentős, azonban számolnia kell más fejlődő államok e téren meglévő gyorsabb felzárkózásával, fejlődésével. A nukleáris és tömegpusztító fegyverek, az elektrodinamikus fegyverek terjedése, az információ-technológiai és kibernetikai hadviselés, a techno-terrorizmus, a nanotechnológia, az alkalmazott biotechnológia megjelenése a katonai-iparban is új korszakot nyitott. A katonai, haditechnikai "vetélkedés" új fenyegetések, kihívások megjelenését vetíti előre. Az új technológiák, fegyverek, fegyverrendszerek persze új típusú hadviselést is indukálnak. Míg korábban nem léteztek, addig manapság már számolni kell a kibernetikai-, információs-, transznacionális és infrastrukturális-, aszimmetrikus és aszinkron hadviseléssel, illetve azok új formációival. Míg a katonai konfliktus lehetősége egy adott térségben kisebb lett, addig az új típusú fenyegetettség valós esélye, immár több térségben is sokkal nagyobb. Mindezek megvalósulásának mértéke, jelentkezése persze elsősorban pénzügyi-gazdasági lehetőség függvénye, de számolni kell velük.

11.6.3.6. A Föld legerősebb, legszilárdabb hatalma jelenleg az USA, amely - némely kivételtől eltekintve - méreteit tekintve ugyan kisebb, de inkább kiszámíthatatlanabb globális veszélyekkel, fenyegetésekkel áll szemben. A világ számos pontján - igaz még a nukleáris háborús küszöb alatt (Irán, Észak-Korea provokációja miatt) - csak az USA hozzájárulásával tudják a jelentős katonai erők, békefenntartók szavatolni a fegyverek nélküli "normális" életet. Az USA ezen gazdasági és katonai előnyének és fölényének fenntartásában kap kiemelt szerepet a jól szervezett és a nagyhatalmi státuszhoz igazított nemzeti hírszerzés és elhárítás.

11.6.4. *Oroszország titkosszolgálati szerepvállalása*

11.6.4.1. Az egykori Szovjetunió - nem klasszikus - titkosszolgálati kultúrája erős hatással volt az egykori világhatalom fejlődésének minden területére, szegmensére. Befolyásoló tevékenysége - reális, valós mérlegelés nélkül, alapvetően - meghatározta a birodalom biztonság-, katonapolitikáját, gazdaságát, nemzetiségeinek, lakosságának mindennapi életét. A kommunista világrendszer öklének is tekintett titkosszolgálat - elsősorban a KGB - fő ellenségének az USA-t és a NATO-t tekintette. Munkáját, tevékenységét a nyugati titkosszolgálatok is "megirigyelték", mivel nemcsak a szocialista-kommunista világrendszer, hanem - saját érdekeinek megfelelően - a nyugati világ országai belpolitikáját, társadalmi, gazdasági fejlődését is képes volt befolyásolni, alakítani. Az egykori Szovjetunióban arányaiban is eltérő volt az egyes iparágak fejlettsége. A prioritást élvező katonai és titkosszolgálati iparágak műszaki-technikai termékeinek alkalmazásán túl a titkosszolgálati szakemberek széles tömege tevékenykedett külföldön. Tevékenységük által a közvélemény, a törvényhozás, a kormánydöntések alakításán és manipulálásán kívül a médiában való beavatkozás, titkos befolyásolás, pszichológiai-hadviselés, hacker-háború stb. gyakorlatilag az idegen, "ellenséges" ország teljes katonai és polgári életét képes volt uralni, átlátni és befolyásolni.

11.6.4.2. Az egykori Szovjetunió katonai-ipari komplexumában, illetve számos nemzetközileg mérve is kiváló katonai termék megteremtésében és fejlődésében, a szovjet civil és a katonai tudományos és technikai életben kiemelt szerepet vállalt és kapott a hírszerzés és elhárítás. A birodalom méretéhez képest is aránytalanul gigászi titkosszolgálat, továbbá a prioritást élvező iparágak fenntartása óriási állami, költségvetési kiadásokkal járt. Ennek eredményeként a szovjet gazdaság is egyoldalú, aránytalan lett. Míg számos területen rendkívüli eredményeket ért el, addig más - nem elsőrendű - gazdasági iparág alig fejlődött. A csillagháborús tervek megvalósítására való törekvés a szovjet polgári gazdaságot szinte teljesen elsorvasztotta.

11.6.4.3. A kommunista világbirodalom és világrendszer összeomlását követően a mai Oroszországban a törvényes, demokratikus államrendszer megvalósítása a titkosszolgálati rendszer újjáalakítását is szükségessé tette. Az orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSzB) operatív-műveleti tevékenysége által manapság is Oroszország regionális, de már egyre inkább a nagyhatalmi érdekeinek megvalósulását segíti elő szakembereivel, eszközeivel. A KGB utódszerveiként most is önálló titkosszolgálatok manapság is hatékonyan alakítják mind az orosz bel-, mind a külpolitikát, az ország társadalmi, gazdasági életét nemcsak határokon belül, de a volt világhatalom érdekszférájában, vagy azon túl is. Az újjáalakult, gazdaságilag is megerősödött ország fejlődéséből tevőlegesen kivonja részét a többször is megreformált FSzB, amelynek befolyása az orosz politikai elit körében, a gazdaságban, illetve fordítva is megfigyelhető. Az orosz polgári hírszerzés (SzVR) tevékenysége elérte "jogelődje" 1991 előtti színvonalát. Elsődleges feladata a gazdasági hírszerzés, de a tudományos és műszaki információszerzés is fontos területe maradt a szolgálatnak.

11.7. A nemzetbiztonsági szolgálatok és a terrorelhárítás²⁴

11.7.1. *A terrorizmus, mint a jövő legjelentősebb nemzetbiztonsági kihívása*

11.7.1.1. A nemzetbiztonságot érintő kihívások terén alapvető változásoknak lehettünk tanúi mind Európában, mind a fejlett világ más részein, ahol a bipoláris világrendszer felbomlása után a biztonság – korábban hegemon helyzetben lévő – katonai vonatkozásait olyan új prioritások váltják fel, amelyek zömében politikai, gazdasági és szociális eredetűek. Az új biztonsági kihívások körében szokták megemlíteni a terrorizmust is, mely már a XX. század hatvanas éveinek végétől szervezett formában megjelent, a század végére pedig globális fenyegetéssé változott. Viszonylag új jelenségnek mondható a multinacionális terrorszervezetek megjelenése, és az egyes földrajzilag távolabbi pontokon működő csoportok együttműködése.

11.7.1.2. Nehéz általános érvénnyel jellemezni a terrorista akciókat, mivel motivációjuk, elkövetési módozataik esetenként jelentős eltéréseket mutathatnak. Általában véve azonban közös jellemzőjük, hogy az akciókat a sokszor találmányra kiválasztott áldozatok számára ismeretlen és lényegtelen – zömmel politikai és vallási – célok nevében követik el. A végrehajtott terrorcselekmény alapvető funkciója legtöbbször az, hogy a félelemkeltés és az akció által kiváltott rettegés eszközével a terrorszervezet által fontosnak ítélt kérdésre kívánja az adott ország politikai vezetésének és társadalmának figyelmét felhívni. A célszágként általában megjelenő nyugati államok fejlett hírközlési rendszere, a demokráciákban természetes sajtószabadság pedig biztosítja a kívánt megfélemlítő hatásnak akár tömeges pánikká való fokozódását is. Az ezredforduló időszakában – a szervezett bűnözőkhöz hasonlóan – a

terroristáknak is megjelent az új nemzedéke, mely a tudomány és a számítástechnika legújabb vívmányait, valamint az Internet-hálózat adta kommunikációs lehetőségeket használja fel a tervezett akciók előkészítésénél és végrehajtásánál.

- 11.7.1.3. Napjaink terrorfenyegetettségét tovább növeli az illegális fegyverkereskedelem, és a tömegpusztító (atom-, biológiai- és vegyi-) fegyverek terjedése (proliferáció). Mindez megkönnyíti a terrorista csoportoknak a korszerű, esetenként tömegpusztító – egyenlőre vegyi – fegyverekhez való hozzájutását. Szintén a terrorista csoportoknak kedvez a nyugati demokráciákban jellemző szabadság, a határok könnyebb átjárhatósága.
- 11.7.1.4. A világ nagyobbik részében fellelhető szegénység, a helyi kilátástalan viszonyok, egyes etnikumok és vallási csoportok jogfosztott helyzete fokozhatja az ott élők fogékonyágát a terrorista csoportok által hirdetett eszmék iránt, melyek sokszor minden rossz forrásának a jólétben élő nyugati demokráciákat állítják be. Ez pedig felveti a demokratikus berendezkedéssel rendelkező fejlett ipari államok vezetői számára azt az alapvető dilemmát, hogy hogyan biztosítsák polgáraik biztonságát anélkül, hogy az oly nagy becsben tartott szabadságjogokat döntő módon korlátozni kényszerüljenek. A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének törvényi szabályozása körüli vitákban is döntő súllyal jelenik meg ez a kérdés.
- 11.7.1.5. A terrorizmus elleni küzdelemnek külpolitikai, katonai, gazdasági, pénzügyi, közbiztonsági, környezetvédelmi, emberi jogi, stb. vonatkozásai is vannak. A terror-elhárítás részfeladatainak ellátása beépül az egyes állami szervek feladata közé, azok szerves részét képezi. A terrorizmus elleni fellépés területén a nemzetbiztonsági tevékenység – azaz a szolgálatoknak a rendőrséggel koordinált közreműködése – azonban kiemelt fontossággal rendelkezik, mert a terrorcselekmények előkészítésének leplezett jellegénél fogva ezen akcióknak az elhárítására más állami szerv eszköztartaléka az esetek döntő többségében elégtelen.
- 11.7.1.6. A terrorista akciók felderítése és elhárítása azonban – a cselekmény súlyos nemzetbiztonsági kockázata miatt – általában titkos eszközökkel, a titkosszolgálati jelleg leplezésével történik. A terrorcselekmények általi súlyos fenyegetés sem mentheti fel a szolgálatokat az alól, hogy tevékenységüket a nemzetbiztonsági munka – demokratikus viszonyok között elvárt – alapelveinek betartásával végezzék. Ezek az eszközalkalmazás törvényességének és engedélyhez kötöttségének, az alkalmazott eszköz szükségességének, célhoz kötöttségének, alkalmasságának és a fenyegetettséghez mért arányosságának, illetve a tevékenység dokumentáltságnak alapelveit jelentik. Szintén alapvető elvárásaként jelenik meg a műveleti munka során a humanitás elve, azaz emberi méltóság tiszteletben tartása.
- 11.7.1.7. A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszerébe 1990-es megalakulásuktól kezdve beletartozott a terrorcselekmények (Btk. 261. §) felderítése, megelőzése és elhárítása. A különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. törvény 2. § (d) bekezdése az állam elleni bűncselekmények felsorolásánál nevesítette a terrorcselekményt, mint olyan eseményt, melynek veszélye esetén az akkor megszervezett nemzetbiztonsági szolgálatok jogosultak titkosszolgálati eszközök igénybevételére. Ennek a törvénynek a felhatalmazásával a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról szóló 26/1990. (II. 14.) MT rendelet a terrorelhárítás feladatát a 2. §. (1)

bekezdés c) pontja konkrétan a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatkörébe utalta. Ugyanezen paragrafus (6) bekezdése azonban arról is rendelkezik, hogy a szolgálatok személyes szabadságot korlátozó intézkedést nem alkalmazhatnak, ami azt is jelenti, hogy terrorelhárítás területén a szolgálatoknak együtt kell működniük a kényszerítő intézkedések megtételére feljogosított rendőrséggel és más rendvédelmi szervekkel.

11.7.1.8. A rendszerváltás időszakában megszületett, terror-elhárítási feladatokat érintő jogszabályok felidézése annál is inkább indokolt, mert a bipoláris világrend felbomlásakor számos európai országban élesen vetődött fel a kérdés: a terrorcselekmények a rendőrség vagy a titkosszolgálatok kompetenciájába tartozzanak-e. Klasszikus titkosszolgálati feladat alatt ugyanis korábban kizárólag a politikai, katonai és gazdasági hírszerzést és elhárítást értették. Ebbe körbe pedig elsősorban a kormányzati döntésekhez szükséges és az ellenérdekelt államokra vonatkozó bizalmas kormányzati és hadászati információk megszerzése, valamint az ellenérdekelt államok szolgálatai ilyen irányú tevékenységének felderítése és elhárítása tartozott.

11.7.1.9. A Szovjetunió felbomlásával, az éles katonai szembenállás megszűntével azonban a nyugati nemzetbiztonsági szolgálatok némiképp identitászarva kerültek. Természetesen komolyan senki nem gondolta, hogy működésük feleslegessé válhatna, ám a költségvetési támogatás nagyságának megőrzése érdekében olyan új működési területek után kellett nézniük, mely az adott állam társadalmára felé is kellő módon igazolja a szolgálatok létének és anyagi támogatottságának létjogosultságát.

11.7.1.10. Ezek az „új feladat” volt az ún. új kihívások elleni fellépés, azaz a terror-elhárítás, a kábítószer- és illegális fegyverkereskedelmet, valamint embercsempészetet bonyolító nemzetközi szervezett bűnözés akcióinak felderítése, megelőzése. A terrorelhárítás kompetenciája körül kialakult vita néhány nyugat-európai országban erős súrlódásokhoz vezetett a szolgálatok és a rendőrség között. Például az angol belbiztonsági szolgálat, a Security Service (korábbi nevén MI5) sikeresen vonta magához a Scotland Yard szervezetétől a terrorelhárítás feladatát.

11.7.2. *Az Információs Hivatal szerepe, feladatai a terrorelhárításban*

11.7.2.1. A Nbtv megfogalmazása szerint „az Információs Hivatal (IH) elsődleges feladata, hogy megszerezze, elemezze, értékelje és továbbítsa a kormányzati döntésekhez szükséges, külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a nemzet biztonsága érdekében hasznosítható információkat, továbbá, hogy a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytasson.” A Nbtv. 4. § c) pontjában a törvény már konkrétan nevesíti a terrorszervezetekről történő információgyűjtés feladatát az IH számára. A terrorcselekmények megtervezése döntő többségében külföldi állam területén történik, ez pedig alapvető feladatokat állít a magyar hírszerző apparátus elé, hogy a Magyar Köztársaság ellen tervezett terrorcselekmények lehetőleg már az előkészítő fázisban leleplezésre kerüljenek.

11.7.2.2. A bekezdés elején idézett megfogalmazás kettős feladatot fogalmaz meg a hírszerzés számára. Egyrészt megfelelő információkkal kell ellátnia a terrorelhárításban elsősorban illetékes belföldi szolgálatokat (NBH, KBH) és közvetlen terrorveszélyeztetettség esetén értesítenie kell a bűnüldöző szerveket (azaz a rendőrséget, a határőrséget, illetőleg védett személy vagy objektum közvetlen fenyegetettsége esetén Köztársasági Őrezred). Másrészt, ha az adott ügy megkívánja – a kockázati tényezők mérlegelése

- mellett – operatív módszerekkel beavatkozhat a nemzetbiztonságot külföldről fenyegető veszély elhárítása érdekében.
- 11.7.2.3. A terroriszervezetek ellen folytatott külföldi hírszerzés teljesen új kihívások elé állította a hírszerző apparátusokat világszerte. A klasszikus hírszerző tevékenység – azaz a politikai-katonai-gazdasági információszerzés – technikái ezen a területen igen kis hatásfokkal alkalmazhatóak. A terrorista csoportok etnikailag legtöbbször zárt közösséget alkotnak, így az ebből a körből származó információk megszerzése felettébb problematikus. A kérdés másik oldala pedig nyilván egy ilyen akció biztonsági kockázatait érinti. A klasszikus hírszerzés területén történő lelepleződés diplomáciai (kiutasítások) és büntetőjogi konzekvenciákkal vonhat maga után. Egy terrorista szervezetben az informátor dekonspirálódása ennél általában tragikusabb következménnyel jár. Az IH további feladata a kormányzati tevékenység szempontjából fontos, külföldön lévő magyar szervek, intézmények és létesítmények biztonsági védelme.
- 11.7.2.4. A hírszerzés terror-elhárítási feladataihoz kapcsolódik az egyes terrorista szervezetek és a terrorizmust támogató államok kapcsolatrendszerének feltérképezése. Az elmúlt évtizedben több államról (többek között Líbiáról, Szudánról, Afganisztánról) bebizonyosodott, hogy támogatást nyújt, vagy esetenként a háttérből irányít terrorista szervezeteket. E jelenség természetesen már évtizedek óta aktuális kérdéssé teszi a terrorista szervezetek, és az őket támogató államok elleni nemzetközi együttműködés szükségességét, mely megnyilvánulhat nyílt katonai formában (afganisztáni hadműveletek), de éppúgy leplezettebb, hírszerzési együttműködésben is. Ugyanakkor látni kell azt is, hogy az államok nemzetbiztonsági szolgálatainak együttműködése zömmel kétoldalú együttműködésekre épül, leginkább a kölcsönös előnyök elvére építve. Minden állam természetesen félti a saját kiépített hírszolgálatát és informátorait, melyeket a legkisebb kiszivárgott információ dekonspirálhat (és esetenként életveszélybe sodorhat).
- 11.7.2.5. Abban mindenestre bízni lehet, hogy mivel a terrorizmus globális fenyegetést jelent a világ valamennyi demokratikus állama számára, a kormányzatok a hírszerzés terén is bővíteni fogják a terrorcselekmények megelőzését szolgáló együttműködésüket. Az már most is megfigyelhető, hogy az EU növekvő részvétele a terrorizmus, a szervezett bűnözés és a kábítószer-csempészet elleni harcban a hírszerző szervek között az információ megosztás növekedéséhez vezetett.
- 11.7.3. *A Katonai Felderítő Hivatal szerepe, feladatai a terrorelhárításban*
- 11.7.3.1. A KFH a Magyar Köztársaság katonai felderítő szolgálata, mely békeidőben a kormányzati hírigényeket és a Honvéd Vezérkar hadászati munkájához szükséges információkat szerez be, munkáját – hasonlóan az IH-hoz – alapvetően az ország határain kívül, külföldi irányultsággal folytatja, de ha ez szükségessé válik, hazai területen is működhet. A KFH-t az Nbtv. a 6. § d) pontja hatalmazza fel arra, hogy információkat gyűjtsön a fegyveres erők biztonságát veszélyeztető terroriszervezetekről.
- 11.7.3.2. A terrorcselekmények felfedése érdekében végzett hírszerző tevékenységet sok esetben nem lehet elválasztani polgári és katonai szempontok szerint, hiszen a terroriszervezetek sem ilyen elhatárolódás szerint tervezik és hajtják végre akciójukat. Példaként lehetne hozni a szeptember 11-i amerikai célpontok ellen végrehajtott terrortámadást, melynél a terroriszervezet akciótervében egyaránt szerepelt polgári (World Trade Center) és katonai (Pentagon) objektum. Nyilvánvaló, hogy a szolgálatok feladatrendszerében sok esetben párhuzamosan megjelenő terror-elhárítással kapcsolatos teendők csakis szoros együttműködéssel és

- 11.7.3.3. A magyar katonai hírszerzés működésében is új fejezetet nyitott a NATO-tagság elnyerése, melynek folytán a KFH is nagyobb támogatottsággal, és szélesebb vertikummal végezheti feladatait. A szövetségen belül az egész felderítő részleg egységes szakmai irányítás alatt áll, a beérkezett hírszerzési adatok és információk adaptálása, összevetése és a döntéshozók számára történő előkészítése a Nemzetközi Katonai Törzs szervezetébe tartozó Hírszerző Osztály (Intelligence Division) feladata. Ez az osztály koordinálja az egyes tagállamok hírszerző szolgálatainak a Szövetség érdekében folytatott tevékenységét.
- 11.7.3.4. Évente két alkalommal ülésezik a NATO Hírszerzési Fóruma (NATO Intelligence Board), melyben az egyes országok katonai hírszerzéseinek vezetői tanácskoznak. Természetesen a szövetségen belüli hírszerzési koordináció elsősorban a tagállamok nemzeti felderítése által megszerzett hadműveleti, harcászati információkat fogja össze és osztja el. Azonban a NATO hírszerzési együttműködési dokumentumaiban is megjelentek már az új biztonsági kihívások kezelésének kérdései. Természetesen a terrrorszervezetek elleni ütközetet nem lehet kizárólag kémműholdakkal megvívni (bár a kiképző bázisoknak, az ott folyó tevékenység pontos feltérképezésének is nagy jelentősége van), a terrorizmus elleni küzdelem a katonai hírszerzés vonalán – kiváltképp a terrorizmust támogató államokkal szemben – ennél jóval komplexebb eszközöket igényel.
- 11.7.3.5. A magyar nemzetbiztonság szempontjából feltétlenül jelentős tényező – és itt nem csak a katonai vonatkozásokra kell gondolni – hogy a NATO-tagsággal párhuzamosan Magyarország kapcsolódhatott egy olyan információs rendszerhez, melybe a jelentéseket zömmel az igen jelentős technikai, személyi, anyagi feltételekkel rendelkező amerikai, brit, francia és német hírszerző szolgálatok szállítják. Persze a közös hírszerzéssel kapcsolatban feltétlenül fontos különbséget tenni elsődleges hírszerzési adatok – ügynöki jelentések, lehallgatott telefonbeszélgetések, műholdfelvételek – és az azokra épülő elemzések között. A nemzeti hírszerző szervek természetesen szívesebben adnak ki elemzéseket és értékeléseket, mint primer jelentéseket, hiszen például egy iraki terrorista kiképzőtáborról szóló ügynöki jelentés nyers továbbítása könnyen életveszélybe sodorhatná az információ forrását. Néha még az ügynökjelentésekre épülő elemzések is nagyon kényes anyagnak számítanak, ugyanis ha egy kormány alaposan tanulmányoz egy másik kormánytól származó és nem kellően „fertőtlenített” (azaz az információ forrására utaló adatoktól megtisztított) jelentést, esetleg bepillantást nyerhet annak hírszerzési kapacitásába.
- 11.8. Az 1990 óta megváltozott szerkezetű és súlyozású biztonsági kihívások mind nagyobb mértékben a titkosszolgálati tevékenységek, illetékességek körébe tartoznak.
- 11.9. A régi kihívások egy része és az új kihívások nagy része a nemzetbiztonsági szolgálatok készségét, lehetőségeit, módszereit igénylik, egyrészt a kihívások kiszámíthatatlan jellege miatt, másrészt a nemzetközi együttműködést megvalósító partner titkosszolgálatok miatt is. A nemzetbiztonsági szolgálatoknak a szerepe a biztonsági kihívások szerkezeté és jellege megváltozásának, arányeltolódásának

alább kiemelt főbb jellemzői alapján meghatározóbb, mivel a hagyományos veszélyek helyét mindinkább a nemzetbiztonsági szolgálatok illetékességébe tartozó biztonsági kockázatok veszik át²⁵:

- 11.9.1. kiszámíthatatlanok és beláthatatlanok
 - 11.9.2. jelentős részük a normál, hétköznapi, polgári, bel- és külföldi folyamatokhoz, ügymenetekhez, érdekviszonyokhoz kapcsolódik, ezeken keresztül, ezek többszörös fedésével jelenik meg. A közvetlen érdekviszonyok, motivációk általában nem érzékelhetők közvetlenül és lappangóak illetve rejtőzködők.
 - 11.9.3. földrészeket, országokat átfogóan nemzetközi ügyek
 - 11.9.4. igen magas intelligencia- és tudásszinten jól kidolgozottak, előkészítették és szervezettek
 - 11.9.5. általában igen széles társadalmi és embercsoportokat foghatnak át: politikai, köz- és államigazgatási, védelmi, gazdasági-pénzügyi-banki, gazdasági társasági, kutatási, oktatási, kulturális, vallási, etnikai, szakmai, alvilági, stb.
 - 11.9.6. jelentős tőkefinanszírozással, háttérrel rendelkeznek, így a leghatékonyabb és legkorszerűbb tervezési, szervezési, technikai, végrehajtási és ellenőrzési módszerekkel, eszközökkel és szakemberekkel dolgozhatnak, ideértve a titkosszolgálati eszközöket és módszereket is. Veszélyességük politikailag, társadalmilag, gazdaságilag igen jelentős.
 - 11.9.7. kezelésük (több)diplomás, (több)nyelv ismeretével rendelkező, speciális és nagy tapasztalatú szakértőket, titkosszolgálati módszereket és eszközöket valamint jelentős ráfordítást igényelnek rövid, közép és hosszútávon is.
 - 11.9.8. az ügyek megfelelő feldolgozása hónapokat, sőt éveket is igénybe vehet
 - 11.9.9. nemzetközi együttműködést igényelnek
 - 11.9.10. előrejelző és megelőző szervezést igényel az ország biztonsága, ami hatékony valamint széleskörű információszerzést, feldolgozást, hasznosítást igényel
 - 11.9.11. A nemzetbiztonsági szolgálatok egymás közötti, a magyar védelmi struktúrán belüli valamint a nemzetközi munkamegosztásban résztvevőkkel kapcsolatos viszonyában is az egyik legfontosabb szempont a belátható és a kevésbé belátható biztonsági kihívásoknak, valamint ezek prognosztizálható, dinamikus változásainak megfelelő, igen rugalmasan, gyorsan és jól szervezhető, reagáló, operatív működés, együttműködés minden érintett szervezettel és azok munkatársaival
- 11.10.A kihívások, veszélyforrások hatásainak utókezelése helyett a **megelőzésre** kell a hangsúlyt fektetni, ami elsősorban a nemzetbiztonsági szolgálatokkal érhető el legcélszerűbben.

12. A hírszerzés, felderítés kettős célja, szerepe a megelőzésben, az ellenőrzésben: védelmi és érdekérvényesítési

- 12.1. A rendszerelvű világban, a nemzetközi szövetségekben-együttműködésekben, a nemzetállamokban, a cégekben-intézményekben, a családokban, az egyes emberek életében zajló folyamatok, események nagy része általában kiszámítható, tervezhető. Viszont van a folyamatoknak, eseményeknek egy kisebb, de közel sem elhanyagolható része, amelyeknek a kimenetele, végeredménye többváltozós vagy teljesen bizonytalan. Tudjuk, hogy a különböző rendszerek számára a stabilitás, az egyensúly, a kiszámíthatóság, a biztonság igen fontos, mivel ez jelentheti az életképességet, a működőképességet, az eredményességet. A folyamatok, tevékenységek, események prognosztizálhatóságának egyetlen eszköze a megfelelő **megelőzés**, előkészítés és ellenőrzés. A megelőzés, előkészítés és ellenőrzés a megfelelő információkon és ezek megfelelő feldolgozásán alapul. Az információkhoz pedig az információ észlelés-gyűjtés-szerzés, a hírszerzés illetve felderítés segítségével lehet hozzájutni.
- 12.2. A titkosszolgálati tevékenységnek és ezen belül a hírszerzésnek illetve a felderítésnek a szerepe, célja, végeredménye kettős. Egyrészt **védelmi**, másrészt **érdekérvényesítési**.

- 12.3. Ezt a kettős szerepet célt a Magyar Nemzetbiztonsági Szolgálatokról szóló törvénynek az Információs Hivatal tevékenységéről szóló egyik pontja is jól példázza: *„megszerzi, elemzi, értékeli és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a nemzet biztonsága érdekében hasznosítható információkat, továbbá a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytat”*. A tevékenység első része védelemről, míg az utolsó mondatrész már érdekérvényesítésről szól.
- 12.4. A tárgyilagosság érdekében tudnunk kell, hogy az információszerzésnek, a hírszerzésnek illetve a felderítésnek az eszközei, megoldásai, technológiai részben jogszerűek, legálisak. Másrészt nem jogszerűek, illegálisak. A jogszerűség vizsgálható egyes nemzetállamokon belül, a nemzetállamok törvényei alapján. Vizsgálható egy nemzetközi szövetségen belül, a szövetségi szabályozások szerint. Viszont vizsgálható a különböző nemzetállamok és különböző nemzetközi szövetségek eltérő törvényei, szabályozásai szerint is, kiemelten az ellenséges illetve ellenérdekelt országokat. Ez utóbbi esetben nagyobb valószínűséggel lehet találkozni törvénytelen, szabálytalan, illegális információszerzési tevékenységgel. Ez jelenti a hírszerzés kockázatát és egyben művészetét is, különösen a nem nyilvános illetve a nem nyílt információk tekintetében!
- 12.5. *A hírszerzés védelmi elemének hiányosságai az USA 2001.09.11.-es terrortámadásához kapcsolódóan*²⁶
- 12.5.1. Több, mint 15 évvel ezelőtt 2001. szeptember 11-én 19 terrorista négy repülőgépet tértített el az Egyesült Államokban. Mindannyian hivatalos vízummal érkeztek az országba, és mint később kiderült az al-Kaida terrorszervezet tagjaiként egy cél lebegett szemük előtt: végrehajtani azt az öngyilkos merényletet, amelynek során több mint 3000 ártatlan ember vesztette életét.
- 12.5.2. Hogyan történhetett meg ez a terrortámadás? Tudott-e a kormány a készülődő eseményekről, ha tudott, akkor mikortól és mit tett a rendelkezésre álló információkkal? Mit kellett volna megtenni a támadás elkerülése érdekében? Milyen tanulságokkal szolgál számunkra a tények feltárására létrehozott bizottság munkája?
- 12.5.3. A fenti kérdések „hivatalos” megválaszolására az amerikai elnök és Kongresszus életre hívta az Egyesült Államok Ellen Elkövetett Terrorista Támadások Nemzeti Bizottságát (The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States).
- 12.5.4. A XX. század utolsó évtizede a világpolitikai eseményeket illetően viszonylagos nyugalomban telt el, jól lehet bizonyos helyi háborúk (Öböl, Balkán) már jelezték azt, hogy a bipoláris világrend megszűntével a nemzetközi rendszer formálódik, keresi új helyét.
- 12.5.5. *Az évtized első felében* biztonságpolitikai szempontból meghatározásra kerültek azok a kockázatok, veszélyek és kihívások, amelyek közül *az Egyesült Államok számára a terrorizmus még mindig csak egy veszély volt a sok lehetséges közül*, de korántsem vezette a nemzeti biztonság megóvása érdekében összeállított listát.
- 12.5.6. Az 1998 augusztusában Kenyában és Tanzániában az amerikai követségek felrobbantásakor már 257 halálos áldozat és több ezer sérült volt az al-Kaida „számlájára” írható, amelyre reagálva Clinton először rendelt el fegyveres akciót annak afganisztáni és szudáni kiképző bázisai ellen. William Cohen akkori amerikai védelmi miniszter a támadások kapcsán elmondta, hogy *„ bár azok nem oldják meg a problémát, ugyanakkor egyértelmű üzenetet hordoznak a terroristák számára”*.
- 12.5.7. A fenti előzmények után következett be a 2001. szeptember 11-ei támadás, amelyről szinte azonnal értesült a világ közvéleménye és a nemzetek nagy része szinte „egy emberként” állt ki az amerikai nép mellett. A terrorakció követő időszakban az amerikai társadalom az áldozatok gyászolásával és a

- támadásra adandó válasz mikéntjével volt elfoglalva, amely utóbbi irányítójaként Bush elnök a nemzet teljes támogatását magáénak tudta.
- 12.5.8. 2001.09.11.-es terrortámadás és tragédia kivizsgálásra a Fehér Ház bejelentette, hogy *két olyan bizottságot fognak felállítani, amelyekbe külön-külön a Szenátus és a Fehér Ház (továbbiakban: Közös Bizottság) delegál elsősorban nemzetbiztonsági szakembereket, és amelyek munkájuk végeztével közös jelentést adnak ki.* Ugyanakkor az áldozatok családjai egyre határozottabban követelték egy olyan bizottság felállítását is, *amely rendelkezik olyan valós hatalommal és presztízzsel*, amely lehetővé teszi a támadások előzményeinek lehető legteljesebb feltárását és széleskörű publikálását.
- 12.5.9. A Közös Bizottság egy évet kapott feladatának elvégzésére, amelyhez az átlagosnál nyilvánvalóan nagyobb vehemenciával láttak neki. Ekkor még nagyon úgy tűnt, hogy az általuk végzett vizsgálat eredményei nem jutnak túl a nemzetbiztonságban érintett szervezeteken, azonban egyre több olyan bizonyíték látott napvilágot, amely szerint a kormányzat illetékes szervezetei komoly hibákat követtek el, így egyre inkább szükségessé vált egy sokkal mélyrehatóbb és szélesebb körű vizsgálat végrehajtása.
- 12.5.10. 2002 szeptemberében – egy évvel a támadás után – a kormányzat belátta, hogy mindenképpen szükséges a vizsgálat kiterjesztése, hiszen az egyrészt nem fogja elvonni az amerikaiak figyelmét a terror elleni háborútól, másrészt ezzel eleget tesz a növekvő társadalmi nyomásnak is.
- 12.5.11. 2002. november 15-én a Fehér Ház és a Kongresszus megegyezett egy tíz fős – páronként öt-öt delegáltból álló – bizottság felállításában, amely tevékenységét 18 hónapon át végezheti.
- 12.5.12. A Bizottsággal szemben támasztott követelmények hatalmas súllyal nehezedtek a tagok vállára: nevezetesen, hogy olyan vizsgálatot bonyolítsanak le, amelynek eredményei egyértelműek és vitathatatlanok, ezáltal lehetővé teszik az elkövetett hibákkal való szembenézést és a későbbiek során foganatosítandó intézkedések alapjául is szolgálnak. Hasonlóan nagy volumenű vizsgálatra az USA történetében a terrortámadásokat megelőzően csak két alkalommal került sor: a Pearl Harbor elleni japán támadás és John F. Kennedy amerikai elnök meggyilkolása után.
- 12.5.13. A 9/11 Bizottság munkáját a korábban már említett Közös Bizottság által kiadott eredmények elemzésével kezdte meg, amelyek bár nemzetbiztonsági okok miatt erősen cenzúrázott formában láttak napvilágot 2002 decemberében, mégis fontos információkat tartalmaztak arról, hogy azok a szervezetek, *amelyek a terrorista fenyegetettség felmérésével voltak megbízva, tevékenységüket illetően rendkívül nagy zűrzavarról, alkalmatlanságról, illetéktelenségről és elégtelen munkavégzésről tettek tanúbizonyságot.* Például 2001. szeptember 11-e előtt az FBI csupán tíz taktikai és egy stratégiai elemzőt foglalkoztatott az al-Kaida akcióinak feltérképezésére, akik közül az utóbbi csak a külföldi amerikai érdekeltségek elleni támadásokra koncentrált.
- 12.5.14. A fenti időszakban a CIA terrorizmus ellenes központjában csupán csak öt személynek volt hasonló feladata. A többi hírszerzési és nemzetbiztonsági ügynökség is rendelkezett bizonyos személyi állománnyal, *azonban az ügynökségek között nem alakult ki olyan mechanizmus, amely lehetővé tette volna a meglévő információk kicserélését és más szemszögből történő elemzését,* hiszen amíg egy információ az egyik hivatal számára jelentéktelen lehetett, addig az a másik számára kritikus jelentőséggel bírhatott. Hasonlóan jelentős gondot okozott az is, hogy a különböző szervezetek jogi szempontból más-más eljárásmodokat követtek, különösen szembeűnő volt ez az FBI esetében, amely a potenciális elkövetők megfigyelésekor folyamatosan alkotmányossági „falakba” ütközött. A fenti problémákat még tovább tetézte az

- is, hogy *a kormány nem volt képes arra, hogy meg tudja állapítani: mit tudjon és mit ne* – magyarán, hogy *mire és milyen részletességgel kíváncsi?*
- 12.5.15. *Összefoglalva* tehát, a Közös Bizottság megállapította, hogy „az ügyben érintett szervezetek, számos ok miatt, kudarcot vallottak a rendelkezésre álló, szignifikáns személyi és szervezeti információk összekovácsolásában.” A jelentés ugyanakkor nem nevezett meg konkrét személyeket a mulasztásokat illetően, ahogy nem tett említést a Kongresszus esetleges felelősségéről sem, amely a 90-es évek közepéig csökkentette a hírszerzési tevékenységekre szánt forrásokat.
- 12.5.16. A Közös Bizottság javaslatot tett egy új, kabinet-szintű pozíció: a nemzeti hírszerzés igazgatói posztjának létrehozására, amely átveszi a CIA igazgatójának eddigi feladatát: egy olyan koherens és hatékony stratégia kidolgozását a terrorizmus ellen bel- és külföldön egyaránt, amely magában foglalja az összes illetékes kormányzati szervet és az újonnan létrejött Belbiztonsági Hivatalt is.
- 12.5.17. Míg a Szenátus és a Fehér Ház által létrehozott Közös Bizottság a hírszerzés és a nemzetbiztonság területein elkövetett hibákkal és az ott felmerülő hiányosságokkal foglalkozott, addig a *9/11 Bizottság feladata a 2001. szeptember 11-én bekövetkezett támadás előkészítésének és lebonyolításának teljes körű vizsgálata és annak feltérképezése volt, hogy milyen módon akadályozhatóak meg hasonló cselekmények a jövőben.*
- 12.5.18. A fenti kérdések megválaszolására nyolc munkacsoportot hoztak létre a következő felosztásban:
- 12.5.18.1. Az al-Kaida és a merénylet megszervezése,
 - 12.5.18.2. Hírszerzési források, elemzés és menedzsment (ide tartozott még a pénzügyi források allokációja és felügyelete),
 - 12.5.18.3. Nemzetközi terrorista-ellenes politikák vizsgálata, ezzel összefüggésben azon államok, amelyek rejtékhelyet biztosítottak vagy ajánlottak a terroristák számára,
 - 12.5.18.4. A terroristák pénzügyi támogatása,
 - 12.5.18.5. Határbiztonság és külföldi látogatók,
 - 12.5.18.6. Az USA-n belüli jogalkalmazás és hírszerzési adatok gyűjtése,
 - 12.5.18.7. Kereskedelmi és szállítmányozási repülés, ezzel összefüggésben a négy gépeltérítés körülményeinek vizsgálata,
 - 12.5.18.8. Azonnali válaszadás támadások esetén nemzeti, állami és helyi szinteken, ezzel összefüggésben a kormányok mandátumain átívelő intézkedések feltérképezése.
- 12.5.19. A vizsgálatokat így módon közel 80 fős stáb végezte, amelyben állami szakértők ugyanúgy helyett kaptak, mint független szakemberek. A Bizottság munkája során 15 millió dollárt költött el, és több mint ezer embert hallgatott meg 10 különböző országban.
- 12.5.20. A vizsgálat által lefogott terület nagyságát jól jellemezte, hogy abban átvilágították a Fehér Háztól kezdve a Bevándorlási Hivataltól át egészen a Szövetségi Repülésügyi Hivatalt. Ez egyben azt is jelentette, hogy bürokratikus faktor, illetve a különböző szervezetek ellenállása mind-mind megnehezítették a munkát. A korábban már említett hasonló nagyságú ügyektől eltérően most először *nyilvánosan és folyamatosan közzétették a vizsgálati eredményeket*, nem utolsósorban azért, hogy a közvélemény kérdéseit is fel tudják használni a meghallgatásoknál és a konkrét ügydarabok vizsgálatánál.
- 12.5.21. A ügy előrehaladtával a *korábbi Közös Bizottság megállapításai még kifinomultabb formát öltöttek*, így például a repülőtéri biztonság tekintetében kiderült, hogy annak hatékonysága a támadást megelőzően még a 10%-ot sem érte el, a biztonsági személyzet felkészültsége alacsony volt. A Szövetségi Repülésügyi Hivatal is évtizedeken keresztül hibázott abban, hogy a

legfontosabb fenyegetésnek a robbanóanyagokat tekintette és a rangsorban nem foglaltak el fontos helyet a különböző szűrő- és vágófegyverek és alkalmatlanságok.

- 12.5.22. A vizsgálat során *megkérdőjeleződött a NORAD, az Észak-Amerikai Légtérvédelmi Parancsnokság hatékony tevékenysége is*, hiszen az első F-16-os vadászgép csak az első utasszállítónak a World Trade Centerbe történő becsapódása után 44 perccel szállt fel a virginai Langley légi bázisról. Igaz, hogy ezután még hét perc állt a pilóta rendelkezésére a Pentagon irányába tartó másik gép utolérésére és esetleges megsemmisítésére, azonban ez – ha csak a szükséges utasítások meglétét nézzük és eltekintünk a földrajzi távolságoktól – már lehetetlenné vált. A NORAD felkészültségére vagy inkább felkészületlenségére még jobban rávilágított az a tény, hogy a támadások előtt öt hónappal egy olyan hadgyakorlatot bonyolított le, amelyben az elképzelések szerint terroristák a Pentagonnak vezetik gépüket.
- 12.5.23. A pénzügyi kérdések vonatkozásában megállapították, hogy bár George Tenet, a CIA igazgatója 1998 decemberében minden alárendeltet felszólított, amely szerint: mivel az USA hadban áll, a pénz nem lehet akadálya a hatékony felderítésnek. Ezt azonban nem vették elég komolyan az érintettek, amit az is elősegített, hogy e tekintetben a források stratégiai szintű menedzsmentje hiányzott.
- 12.5.24. Bár 2001 májusában az amerikai hírszerzésnél már voltak szignifikáns információk egy esetlegesen készülő támadásról – repülőgép eltérítésről vagy amerikai diplomáciai érdekeltségek elfoglalásáról volt szó – azonban annak célját elsősorban a börtönökben raboskodó más terroristák kiszabadítása érdekében vélték végrehajtani. Ez esetben a kormányzat csak általános veszélyfelhívást adott közre, ugyanis a hírszerzésnek nem voltak megbízható adatai arról, hogy a támadás hol fog bekövetkezni.
- 12.5.25. A Bizottság jelentése szerint az USA-nak volt hírszerzési információja arról, hogy a terroristák esetleg repülőgépeket használnának fegyverként egy támadás végrehajtására, azonban a CIA Terrorista Ellenés Központja „nem elemezte hogyan lehetséges egy eltérített utasszállító vagy más robbanóanyaggal megrakodott repülőgépet fegyverként felhasználni. Ha és amennyiben ez megtörtént volna, akkor egy öngyilkos terrorista megtalálása, aki képes ilyen gépek vezetésére – egyből szembeötlött volna.” Nyilvánvaló, hogy ez esetben a potenciális „jelöltek” kiszűrésére bevezetett szabályok elegendőnek kellett volna, hogy bizonyuljanak a támadás elkerülésének érdekében.
- 12.5.26. A vizsgálat egyik másik központi kérdése az volt, hogy a kormányzat tudott-e a készülő merényletekről, és ha igen, akkor mit tett ellene? 2004. nyarán a 9/11 Bizottság tagjai szenátusi meghallgatások sorozatán tették meg jelentésüket, amelynek eredményei még nagyobb súllyal jelentkeztek, hiszen Bush elnök korábbi stabil politikai előnye – amelyet nem kis mértékben a terrortámadások után tanúsított határozottságának köszönhetett – nagyon megcsappant, különösen az iraki háború miatt. A kérdés megválaszolására bekérték az ún. „napi elnöki jelentések” anyagait, amelyeket a kormány először „szigorúan titkos” minősítéssel látott el, majd azt – az egyre növekvő politikai és társadalmi nyomás miatt – feloldotta.
- 12.5.27. A napi jelentések közül a Bizottság különösen fontosnak tartotta a 2001. augusztus 6-ait, mivel abban a támadásokra több utalás is volt. A jelentésben foglaltak szerint „titkos, a külföldi kormányoktól és sajtó anyagokból származó információk szerint Bin Laden már 1997 óta merényleteket tervezett az USA területén”. Két külföldi hírszerzői forrás szerint létező fenyegetés volt, hogy a terrorista vezér „megtorlásokat tervez Washington ellen”, míg az FBI „olyan gyanús tevékenységek jeleit vélte felfedezni az országban, amelyek repülőgép-

eltérítések vagy más akciók formájában” következzenek be. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy aznap az elnök Crawford (Texas állam) birtokán tartózkodott, amelyről nem utazott fel Washingtonba és semmilyen egyéb lépést sem tett, hiszen – ahogy azt Condoleezza Rice külügyminiszter a 2004-ben esedékes meghallgatásokon elmondta – meg volt győződve arról, hogy az illetékes kormányzati szervezetek már léptek az ügyben. Rice a későbbiek során azt is hozzátette, hogy a jelentés nem növelte annak lehetőségét, hogy „a terroristák repülőgépeket használnának rakétaként”.

- 12.5.28. A Bizottság végül vizsgálati eredményeit 2004. július 22-én egy 585 oldalas dokumentumban tette közzé, amely tizenhárom fejezetben tárgyalja a nemzetközi (elsősorban az USA ellen irányuló) terrorizmus tevékenységét, a támadás előkészítését és a várható fejleményeket. A kiadott dokumentum egyik legfontosabb erőssége az, hogy konkrét javaslatokat fogalmazott meg az Egyesült Államok kormánya számára a terrorizmus elleni harc stratégiai és taktikai jellegű feladataira.
- 12.5.29. Ma már látjuk, különösen a legutóbbi időszak eseményei tükrében, hogy a 2001. szeptember 11-ei támadás *a legnagyobb figyelmeztetés* volt azon események sorában, amelyek mögött egy olyan – aszimmetrikus hadviselést alkalmazó – ellenség húzódik meg, amely nem riad vissza semmilyen eszköz alkalmazásától, hogy elérje céljait. A kérdés napjainkban már talán nem is az, hogy vajon elkerülhetőek lettek volna a támadások vagy sem, hanem sokkal inkább az, hogy *az újonnan létrehozott szervezetek és alkalmazott eljárások elegendőek-e azoknak a hiányosságoknak a kiküszöbölésére, amelyek közvetve hozzájárulnak a terrorizmus elleni harc sikeréhez?* A tanulság tehát egyértelmű és világos: minden olyan erőfeszítésre szükség van a világ bármely részén, amely a legkisebb mértékben is hozzájárulhat bármiféle terrorcselekmény elkerüléséhez. A tét ugyanis rendkívül nagy: élet vagy halál!
- 12.5.30. *A legsúlyosabb figyelmeztetés az, hogy a világ legjelentősebb gazdasági, katonai, tudományos-technológiai, innovatív fölényrel rendelkező, csillagháborús fejlesztésekkel, rakétaelhárító űrfegyver rendszerrel, több száz milliárd dolláros védelmi költségvetéssel rendelkező országát néhány tucat, egyszerű, de végtelenül fanatikus ember, relatíve egyszerű ötlettel, nem túl költséges szervezéssel, az ellenőrzések és a védelem gyengeségeit, hibáit kihasználva megtámadja, több ezer ártatlan ember, polgári személy halálát, súlyos tragédiát okozva!*

13. A hírszerzés, felderítés kettős hatásterülete: diplomácia és hadművelet

- 13.1. A hírszerzés, felderítés igen sok szempont szerint kategorizálható, vizsgálható, mivel az életnek szinte minden területét átfogja, különösen, ha információ észlelésről, gyűjtésről, szerzésről beszélünk. A tanulmányomban a diplomáciai és a hadműveleti bontásban részletezem hangsúlyosabban. A két területet úgy is jellemezhetnénk, hogy a béke és a háború esetén mi a hírszerzés illetve elhárítás célja, szerepe. Viszont 1990 óta kialakult, hogy a béke és a háború között igen sok átmenet van, mint például: vita, viszály, veszély, konfliktus(kezelés), válság(reagálás), háború, békeművelet, békekikényszerítés, békeépítés, békefenntartás, humanitárius segítségnyújtás. Ezek között vannak olyan állapotok, fázisok, amelyek polgári, civil tevékenységeket (is) igényelnek és vannak olyanok, amelyek már katonai tevékenységeket (is). A katonai tevékenységek egy része nem fegyveres, nem fegyverhasználaton alapuló harcászati tevékenység. A civil tevékenységeknél a diplomácia a hangsúlyos terület, de ez a katonadiplomáciával együtt értendő, mivel ma már jelentős a civil-katonai átfedés, sőt mind markánsabb a civil-katonai együttműködés. Ugyanígy a katonai tevékenységeknél a hadműveleti a hangsúlyos szempont, amit a civil diplomácia is befolyásol. Sőt a civil-katonai együttműködéseknek a hadműveleti, harcászati tevékenységek során is megnőtt a jelentőségük. A hírszerzés és a felderítés fogalmak, tevékenységek egyrészt itt

választhatók szét szelektívebben, mert a diplomácia területén inkább hírszerzésről, míg a hadműveleti, hadszíntéri területen felderítésről beszélhetünk. Másrészt ugyanekkor ez a példája hírszerzési és a felderítési tevékenység átfedésének is, hiszen nincs mindig hadszíntér és frontvonal, itt a szembenálló felek együtt, egymásba ágyazva vannak egy adott országban vagy térségben (lásd városi illetve aszimmetrikus hadviselés). A hírszerzésnek a diplomáciában illetve a felderítésnek a hadműveletekben betöltött szerepe, célja a diplomáciai és hadműveleti definíciókból egyértelműen levezethető, pozícionálható, mivel szinte minden folyamat és tevékenység-esemény illetékességüket átfogja, kíséri.

13.2. **Diplomácia**

13.2.1. A diplomácia átfogó értelemben az államfők, a kormányok, a nemzetközi kapcsolatok tartására létrehozott külügyi szakszervek (külügyminisztériumok, diplomáciai és konzuli képviseletek) vagy más különleges, megbízott állami szervek (ideiglenes vagy állandó missziók) hivatalos tevékenysége. A diplomácia rendeltetése: az adott állam külpolitikájának megvalósítása békés eszközökkel; az állam és polgárai jogainak, érdekeinek képviselete és védelme. A diplomáciai tevékenység fő formái és módszerei: tárgyalások folytatása, a diplomáciai rendezvények (kongresszusok, konferenciák, tanácskozások) eljárásainak és formáinak (egybehívás, napirend, hivatalos nyelv, szavazás stb.) meghatározása; az állam állandó vagy ideiglenes képviselete külföldön, s az ezzel kapcsolatos kormány szintű tárgyalások; részvétel a diplomáciai rendezvényeken; tevékenység a nemzetközi szervezetek keretében; nemzetközi szerződések, egyezmények, megállapodások előkészítése és megkötése; a diplomáciai levelezés (jegyzékek, memorandumok) lebonyolítása; a saját kormány külpolitikájának kifejtése a sajtóban; hivatalos nyilatkozatok nyilvánosságra hozatala fontos nemzetközi eseményekről; a nemzetközi jogi okmányok hivatalos kiadása. A diplomáciai testület az egy országba akkreditált diplomáciai képviseletek vezetőinek összessége. Idetartoznak a nagykövetelek, a követelek, az ügyvivők. Tágabb értelemben a diplomáciai testülethez számítják a képviseletek más tagjait is: a tanácsosokat, a titkárokat, az attasékat, a kereskedelmi képviseletek vezetőit s ezek helyetteseit, a katonai, légügyi és haditengerészeti attasékat s ezek segítőit, a különleges (gazdasági, kereskedelmi, közlekedési, sajtó, kultúr, stb.) tanácsosokat és attasékat, továbbá a diplomaták családtagjait. A diplomaták rendszerint diplomataigazolványt kapnak. A diplomáciai testület tagjai különleges diplomáciai mentességet és előjogokat élveznek. A diplomácia korunkban kiemelkedő szerepet játszik a nemzetközi biztonság és a stabilitás fenntartásában.²⁷

13.3. **Hadművelet**

13.3.1. A hadművelet a haditevékenység egyik formája; a csapatok cél, feladat, hely és idő szerint összehangolt ütközeteinek, harcainak, csapásainak összessége, amelyeket egyidejűleg vagy egymás után egységes elgondolás és terv alapján hadműveleti, hadműveleti-harcászati feladatok megoldása érdekében meghatározott területen, adott idő alatt hajtanak végre. A hadművelet tartalmát a hadműveleti cél, a haditevékenység térbeli kiterjedése és időtartama, a résztvevő erők és eszközök mennyisége, a haditevékenység fajtája, rendje és vezetése, kitűzött, illetve elért eredmények határozzák meg. Hadműveletet folytatnak: a szárazföldi csapatok seregtestei: a légvédelmi csapatok; a légi erők; a haditengerészet (flották, flottillák) és a légideszant csapatok. A hadművelet lehet: szintjétől függően hadászati, hadműveleti; a tevékenység célja alapján támadó és védelmi; a résztvevő katonai szervezetek nagyságát tekintve hadsereg-, illetve hadtesthadművelet. Minden egyes hadműveletnek jellemzői vannak. Ezek közül a legfontosabbak: a hadműveletben résztvevő csapatok (erők) mennyisége, a működési sáv szélessége, a hadművelet időtartama. Támadó hadműveletben pedig ezeken kívül a támadás mélysége és üteme is. A

hadműveletek tartalmát, előkészítésük és megvívásuk módjait lényeges mértékben befolyásolják: a háború politikai céljai, a megoldandó hadászati és hadműveleti feladatok jellege, az állam hadigazdasági lehetőségei, a saját és ellenséges csapatok harci lehetőségei, a hadszíntér fizikai-földrajzi sajátosságai, a vezetési rendszerek, a csatások (erők) erkölcsi-fizikai állapota, valamint felkészültségük színvonala.²⁸

- 13.3.2. A kétpólusú világrend felbomlása, 1990 után megjelent, katonai, de nem minden esetben fegyveres tevékenységet is igénylő válságreagáló illetve békeműveleteket is a katonai műveletekhez sorolom, mivel a hadműveleti tevékenységhez hasonló, de mégis eltérő jellegű felderítést igényelnek.

13.4. Az Információs Hivatal és a Katonai Felderítő Hivatal feladatai

- 13.4.1. Az előzőekhez kapcsolódóan a diplomáciai területen jellemző hírszerzés az IH feladatkörébe tartozik, míg a hadműveleti területen jellemző felderítés a KFH feladatkörébe. Ma már a két terület nem választható el pontosan, így az IH és a KFH is hozzájuthat diplomáciai és/vagy hadműveleti szempontból is fontos információkhoz, ami csak az együttműködésüket erősítheti. Ezt alátámasztandóan a Nemzetbiztonsági Szolgálatokról szóló törvényben a két Hivatal fő feladatai az alábbiak.

- 13.4.2. Információs Hivatal: *„megszerzi, elemzi, értékeli és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a nemzet biztonsága érdekében hasznosítható információkat, továbbá a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytat... felderíti a Magyar Köztársaság szuverenitását, politikai, gazdasági vagy más fontos érdekét sértő vagy veszélyeztető külföldi titkosszolgálati törekvéseket és tevékenységet”*

- 13.4.3. Katonai Felderítő Hivatal: *„megszerzi, elemzi és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a biztonságpolitika katonai elemét érintő katonapolitikai, hadiipari és katonai információkat... felfedi a Magyar Köztársaság ellen irányuló, támadó szándékra utaló törekvéseket”²⁹*

14. Megváltozott hadművészet: információs hadviselés, mint a hálózatközpontú hadviselés része³⁰

- 14.1. A hálózatközpontú hadviselés legfontosabb eleme az információk megszerzésének és felhasználásának radikálisan új módja, amely gyökeresen átalakítja a haderő vezetési rendszerét is, hiszen lehetővé teszi, hogy minden információ a vezetés minden szintjén egy időben álljon rendelkezésre és ennek megfelelően a döntések mindig a lehető leggyorsabban, és a lehető legalacsonyabb szinten történjenek. Ez lehetővé teszi a minimális erő alkalmazását is, elkerüli a „baráti tűzből” esetleg adódó problémákat, minimálisra redukálja saját veszteségeinket és a járulékos pusztítást is.
- 14.2. Az információs hadviselés mint önálló katonai szakkifejezés az 1990-91-es Öböl-háború tapasztalatai nyomán vált a szakirodalomban is teljes mértékben elfogadottá, azóta folyik annak részletes elemzése, tartalmának pontosítása: “Az Öböl-háború tulajdonképpen a történelem első olyan információs háborúja volt, amelyben az információs hadviselés szabályai érvényesültek. Az információs háború, vagy más közelítéssel vezetési háború (information war - command and control war) a háború új, egyben sajátos megvívásának módja, amelyet az integrált tudást tartalmazó információk megszerzése, felhasználása és védelme érdekében az úgynevezett információs hadviselés (information warfare) keretében vívják meg a küzdő felek.”
- 14.3. Az információ megnövekedett jelentőségét az újfajta elektronikai-távközlési-informatikai, valamint vezetési technológiák viharos fejlődése tette lehetővé, amely a hadügy folyamataiban is szükségszerűen érvényre fog jutni: “A hadseregre is érvényes az a megállapítás, hogy a jövőben a siker egyik döntő tényezője az információ megszerzése, alkotó módon történő felhasználása, az információs és vezetési fölény megszerzése lesz. Amelyik fél az információhoz előbb fér hozzá, és

- azzal jól tud gazdálkodni, az nyer, amelyik fél erre nem képes, az veszít. Ilyen egyszerű törvények fogják megszabni a további fejlődés útját.”³¹
- 14.4. Az információs hadviselést rendszerint az információ megnövekedett szerepével hozzák összefüggésbe, amely a társadalmi élet minden területén megnyilvánul, és döntő mértékben határozza meg a jövő század fejlődésének irányát és ütemét: “Az információs társadalom az ipari társadalmak utáni társadalmi formáció, a 21. század, az ún. információs korszak társadalma. Az információs társadalom információra orientált társadalom, melyben az információnak kiemelkedően magas az értéke, különleges szerepe van.”³²
- 14.5. Az információs hadviselés olyan egységes elgondolás alapján végrehajtott tevékenységek rendszere, amely valamely állam részéről egy másik állam működési rendjének befolyásolására vagy megtörésére, továbbá a saját állam hatékony működőképességének megőrzésére irányul a saját információs képességek megvédése, fejlesztése és alkalmazása, valamint a másik állam hasonló képességeinek bénítása, zavarása vagy megsemmisítése révén.
- 14.6. *Az információs hadviselés tartalma:*
- 14.6.1. valamely állam részéről más ország államigazgatási-gazdasági-katonai vezetésének és műszaki-technikai (infrastrukturális, fegyverirányítási, navigációs stb.) rendszereinek a kialakult helyzetre vonatkozó, nemzetbiztonsági szempontból fontos információktól való megfosztása, megtévesztése hamis információkkal, az idegen állam erőforrásairól, működési rendjéről, tevékenységéről, szándékairól és egyéb fontos jellemzőiről szóló információk megszerzése; a reális döntési alternatívák kidolgozásához, illetve a műszaki rendszerek irányításához szükséges információk gyűjtésének, feldolgozásának, továbbításának és rendelkezésre bocsátásának akadályozása;
- 14.6.2. ezzel párhuzamosan a saját államigazgatási-gazdasági-katonai vezetés és a műszaki-technikai rendszerek megóvása az ellenség ilyen irányú tevékenységével szemben;
- 14.6.3. a katonai felső vezetés és a saját csapatok információgyűjtési-továbbítási és -feldolgozási folyamatainak olyan mértékű és minőségű fejlesztése és működtetése, amelynek eredményeként a katonai vezetési folyamatok minősége jelentős mértékben meghaladja az ellenség hasonló jellegű képességeit;
- 14.6.4. az információs hadviselés részét képezik mindazon tevékenységek, amelyek a saját vagy idegen ország közvéleményét, más államok politikai-gazdasági vezetését, valamint a nemzetközi szervezeteket válságidőszakban és háborúban nemzetbiztonsági, kül- és katonapolitikai szempontból tudatosan befolyásolják.
- 14.7. *Az információs hadviselés (IH) két fő tevékenységi területre bontható:*
- 14.7.1. Az IH a saját fegyveres erők tevékenységének közvetlen támogatására irányul az ellenséges ország fegyveres erejének szétverésében és a katonai rend biztosításában;
- 14.7.2. Az IH az idegen állam működési rendjébe történő közvetlen beavatkozásra és a saját állami-közigazgatási rend védelmére irányul a fegyveres erők támogatása és fegyveres erőszak alkalmazása nélkül.
- 14.8. Az információs fölény azt az állapotot jelenti, amikor - egyrészt - valamelyik küzdő fél a katonai műveletek eredményes végrehajtását biztosító információkat lényegesen gyorsabban, jobb minőségben és nagyobb tömegben képes megszerezni, feldolgozni és a döntésekhez rendelkezésre bocsátani, mint a másik, másrészt azt az állapotot tükrözi, amikor ugyanezen fél a saját és az ellenséges társadalom, valamint a nemzetközi szervezetek és közvélemény irányában - kedvező tudati befolyásolásuk céljából - hatékonyabban közvetít információkat, mint az ellenség.

- 14.9. Az információs uralom az információs fölény kiteljesedését jelenti, amelynek során valamely konkrét hadművelet eredményes végrehajtásának vonatkozásában az ellenséget teljesen megfosztjuk az információk megszerzésének, továbbításának vagy feldolgozásának lehetőségétől.
- 14.10. Az információs fölény közvetlenül a vezetési fölény kivívására irányul. A vezetési fölény - egyrészt - a küzdő felek vezetési-irányítási folyamatai között olyan minőségi különbséget jelent, amikor az egyik fél tevékenységét meghatározó parancsok, utasítások tartalma és időbenisége lényegesen jobban tükrözi a kialakult helyzetet és az ahhoz alkalmazkodó célszerű cselekvésmódot, mint a másiké, másrészt - azt az állapotot fejezi ki, amikor ugyanezen fél végrehajtó állományának eltökéltsége (hajlandósága) a parancsok teljesítésére azonos vagy nagyobb, mint az ellenséges haderő és társadalom tagjaié.
- 14.11. A döntőrészt polgári célú információs rendszerek (pénzügyi, egészségügyi, szociális, oktatási stb.) felderítése, támadása és védelme szintén az információs hadviselés részét képezi, mivel azonban annak nincs közvetlen hatása a hadműveleti-harcászati tervek kidolgozására és végrehajtására, ezért e tevékenységek tervezése és szervezése nem katonai feladat.
- 14.12. Ebből kiindulva a polgári információs rendszerekkel kapcsolatos célokat és eljárásokat politikusoknak, gazdasági-államigazgatási szakembereknek kell meghatározniuk, mivel hivatalukból adódóan a legpontosabban ők képesek felmérni az ilyen típusú rendszerekbe történő beavatkozás következményeit, és a beavatkozás (vagy a saját rendszerbe történő idegen behatolás) politikai-gazdasági következményeiért szintén nekik kell a felelősséget vállalniuk.
- 14.13. A "döntő fölény a megfelelő helyen és időben" elve szintén nem annyira az ellenség megsemmisítésre, mint inkább a kezdeményezés megragadására, az ellenség hadműveleti felépítésének, harcrendjének, működési struktúrájának megbontására irányul, az ellenséges csapatok pusztítása ennek csupán egyik - bár eleddig legfontosabb - eszköze. A hadászati-hadműveleti tevékenységek alapvető célja nem az ellenség harcoló alakulatainak minél nagyobb arányú megsemmisítésén, hanem ezen csapatok vezetési rendszerének, hadkiegészítési rendjének, hadműveleti felépítésének, együttműködésének, felderítési-logisztikai-műszaki és tűzrendszerének megbontásán keresztül érhető el elsősorban. Ez az ellenséges szándékról való lemondás és a háborúk megnyerésének hatékony eszköze volt a múltban, szerepe a 21. században a működési struktúrák közvetlen megbontása révén jelentős mértékben növekedni fog.
- 14.14. A struktúrák közvetlen megbontása azt jelenti, hogy nem az elemek megsemmisítése révén csökkentik valamely rendszer működési hatékonyságát, hanem az elemek közötti kapcsolatok befolyásolásával vagy megszüntetésével. E módszer az elemek számának és a struktúra bonyolultságának növekedésével egyre eredményesebbé, egyre hatékonyabbá válik, míg bizonyos ponton túl alkalmazása elkerülhetetlen.
- 14.15. Napjainkra a döntés-előkészítés rendkívül összetett folyamattá vált, a katonai (hadműveleti) tevékenységek tervezése során lényegesen több szempontot kell figyelembe venni, mint korábban: a polgári erőforrások bevonása, a környezeti károk felmérése, a polgári objektumok megkímélése, a saját veszteségek mérséklése, a politikai tényezők, a nemzetközi szerződésekből fakadó kötelezettségek, a közvélemény reakciói, a saját gazdaság működőképességének megőrzése és még sok egyéb tényező teszi a döntési alternatívák kidolgozását és azok értékelését rendkívül bonyolulttá. Ezért a kialakult helyzetnek és a kitűzött célnak leginkább megfelelő elhatározás kidolgozásához, a katonai tevékenységek megszervezéséhez a korábbinál lényegesen több, célirányosan feldolgozott információra, és ebből fakadóan kiterjedt együttműködési rendszerre van szükség. A szervezetek, alakulatok közötti kommunikáció és együttműködés hiánya kudarcra ítélné akár a legkorszerűbben felszerelt haderőt is.

- 14.16. A korszerű haderők alapvető ismérvei közé tartoznak az automatizált irányítási funkciókkal rendelkező, nagy találati pontosságú fegyverek és a hatékony felderítési, navigációs és információfeldolgozási módszerek, amelyek egységes rendszerbeni alkalmazása már napjainkban is az eredményes hadviselés alapját képezi: megbontásuk számottevően csökkenti a csapatok harci lehetőségeit.
- 14.17. A műszaki-irányítástechnikai fejlesztés elsődleges oka nem egyszerűen a katonai siker mindenáron való kikényszerítésében rejlik, hanem abban, hogy a korszerű módszerek és technika alkalmazása számottevően csökkentheti az élőerőben és az anyagi javakban bekövetkező veszteségeket, amely a politika mozgásterét jelentős mértékben bővítheti adott konfliktus kapcsán. A minimális veszteségre való törekvés az utóbbi években különösképpen előtérbe került a békefenntartó műveletek és fegyveres biztosítási tevékenységek során, amely megköveteli különböző nemzetiségű, rendeltetésű és harcértékű alakulatok hatékony együttműködését, a műszeres felderítés és az automatikus tűzvezetés egységben történő alkalmazását, az információk továbbításának és feldolgozásának automatizálását, a vezetésidőntéshozatali folyamatok optimalizálását, végső soron pedig a rendszerszemléleti alapokon nyugvó, új típusú katonai gondolkodásmód kialakítását. A csapatok alkalmazási rendjének megbontása jelentős - eredetileg nem tervezett - veszteségekhez vezethet, amelyek belpolitikai következményei a konkrét szituáció függvényében akár a katonai műveletek felfüggesztését vonhatják maguk után.
- 14.18. A fegyveres küzdelem megvívásának egyre fontosabb tényezője lesz a hadviselő országok államigazgatásának, gazdaságának, infrastruktúrájának rugalmassága, teljesítőképessége és azok rendszerszemléletű, hatékony együttműködése, mivel a korszerű háborúk megvívásának eredményessége fokozott mértékben függ az előkészítés minőségétől, a vezetés és a mindenoldalú biztosítás megszervezésétől, így e tevékenységek zavarása, bénítása a jövőben kiemelt szerephez fog jutni. A modern államok társadalmi szervezetei viszont egyre intenzívebbé és sokrétűbbé váló kapcsolataik révén sérülékenyebbé, egymás tevékenységétől lényegesen függőbbé váltak, mint korábban. A távközlés, az energiaszolgáltatás, a műsorszórás, vasúti-közúti és a légi közlekedés, a pénzügyi és az államigazgatási rendszer zavarai a társadalom működésének csaknem egészére azonnal kihatnak, mindez jelentős befolyást gyakorolhat a fegyveres erők felkészítésére és alkalmazására is.
- 14.19. Megnőtt azoknak a beavatkozási pontoknak a száma, amelyekre történő ráhatással jelentős zavarok kelthetők a szervezetek működésében, és ezekre a társadalom egésze a funkcionális függőségek kiterjedt rendszere következtében sokkal gyorsabban és hevesebben reagál, mint korábban. A korszerű társadalmakban lényegesen egyszerűbb nehezen megállítható, pozitív visszacsatolásos elven működő, öngerjesztő, káros folyamatokat elindítani az államszervezet és gazdaság működésében, mint azt megelőzően bármikor; valamely hiba, funkcionális zavar következményei sokszor nem vagy csak kevésbé prognosztizálhatók, azokat a vezetés sok esetben képtelen oly módon modellezni, hogy a zavar elhárítása érdekében azonnal és hatékonyan be tudjon avatkozni.
- 14.20. Az információs hadviselésnek azon területei, amelyek a vezetés-fegyverirányítási és navigációs rendszerek megbontására, valamint azok védelmére irányulnak, a leghatékonyabb hadviselési eljárások közé tartoznak, amelyet az 1990-91-es Öböl-háború tapasztalatai messzemenően igazolnak. A több hónapon keresztül végrehajtott légi és elektronikai csapások elsődleges célpontjai - a tömegpusztító fegyvereken, repülőtereken és rakétakilövő-állásokon túl - az ellenség felderítési (lokátor), kommunikációs és fegyverirányítási képességeinek bénítása volt. E tényezőknek - és az információs hadviselés másik, nem kevésbé fontos elemének, a saját vezetés rendszer hatékony alkalmazásának - köszönhetően a szárazföldi hadműveletek során az ellenséges erők teljes dezorganizációja (és nem megsemmisítése!) következtében jelentős ellenállással sehol sem találkoztak a szövetséges erők.

- 14.21. E háború azonban - elsősorban az ellenséges ország társadalmának viszonylagos fejletlensége miatt - nem hozta felszínre az információs hadviselés minden aspektusát: a döntőrészt polgári célú információs rendszerek zavarása, bénítása nem volt képes jelentős mértékű gazdasági kárt okozni, az országon belül érdekellentétet szítani, politikai instabilitást előidézni, vagy akár csak akadályozni a fegyveres erők és a gazdaság mozgósítását. E tényezők ugyan (az utolsó kivételével) nem képezik a hadművészet elméletének alkotórészét, ami az információs hadviselés eljárásai közül viszont a siker döntő tényezőjének bizonyult - az elektronikai eszközökkel gyűjtött műholdas és egyéb felderítési információk hatalmas tömege -, már egyértelműen a hadművészet elméletét gazdagította. Az Öböl-háborúban bebizonyosodott: az elektronikai felderítés - más egyéb felderítési módszerek alkalmazása mellett - nélkülözhetetlen eleme a korszerű hadviselésnek.
- 14.22. Az információs hadviselésnek létezik olyan tevékenységrendszere, amely nem kizárólag az ellenség formális (szabályozott) információfeldolgozási és kommunikációs rendszereire történő ráhatással vagy a saját hasonló rendszer alkalmazásával valósul meg, hanem másféle eljárásokkal avatkozik be a saját vagy az idegen ország működési folyamataiba. Ez azért lehetséges, mert a társadalmak vezetési és végrehajtási alrendszerének elemeit tudatos, gondolkodó lények alkotják a maguk pszichológiai adottságaival, akik nemcsak formális vezetési csatornákon keresztül szerzik be a munkájuk, szolgálati tevékenységük és napi életvitelük megszervezéséhez szükséges információkat, hanem egyéb forrásokból is. Ugyanakkor a formális kommunikációs csatornákat sem mindig a vezetés döntés-előkészítési-irányítási folyamatainak támogatása érdekében alkalmazzák, hanem a döntések társadalmi elfogadtatása céljából is, amely a vezetési fölény kivívásának egyik fontos tényezője. A pszichológiai hadviselés módszere az emberek tudatára való ráhatás információk közvetítése, megvonása, csoportosítása, értelmezése és torzítása révén annak érdekében, hogy a vezetés által kitűzött céloknak és az általa meghatározott feladatoknak az elfogadására, végrehajtására - vagy mindezek ellenkezőjére - ösztönözzenek. A pszichológiai hadviselés katonai vonatkozásai a katonai vezetéselmélet részét képezik.
- 14.23. A jövő háborúja: távközlés, informatika, hadművészet című cikkből vett idézettel: "Az információs hadviselés már nemcsak a képzelet terméke, hanem létező rész az Egyesült Államok szárazföldi, tengeri és légi erőinek arzenáljában. Arthur Cebrowski altengernagy, az amerikai vezérkar irányítási, ellenőrzési, távközlési és számítógépes főigazgatója a minap nyilvánosan kimondta: a távközlési-informatikai hadviselés megjelenése legalább annyira megváltoztatta a hadművészet és a stratégia alapképleteit, mint annak idején az atombomba. Ám nem a végpusztulás réme által, hanem ellenkezőleg: azzal, hogy puskalövés nélkül meg lehet bénítani az ellenség hadseregét, sőt egész gazdaságát, bankrendszerét, egészségügyi ellátását, iparát: mindent, amit komputerek tartanak nyilván és segítenek irányítani. Meg lehet fosztani a vezérkart és a kormányt az információ továbbításának lehetőségétől. Kevesen hálnak meg, talán egy ház sem dől össze, a legyőzött ország gazdasága mégis hosszú évekig romokban hever."³³

15. A NATO szerepe, célja, különös tekintettel a hírszerzés-felderítés által érintett vonatkozásokra

15.1. Az Észak-Atlanti Szerződésnek a hírszerzés-felderítés támogatására kiemelten és meghatározóan igényt tartó pontjai(1949)

- 15.1.1. „E szerződésben részt vevő Felek, újból hitet téve az Egyesült Nemzetek Alapokmányának céljai és elvei mellett és megerősítve abbéli óhajukat, hogy minden néppel és kormányval békében éljenek; elhatározva, hogy megőrzik a szabadságot, népeiknek a demokrácia, az egyéni szabadság és a jog uralma elvein alapuló közös örökségét és civilizációját; eltökélve, hogy egyesítik az együttes védelmük, valamint a béke és biztonság fenntartására irányuló erőfeszítéseket; megegyeztek a jelen Észak-atlanti Szerződésben:

- 15.1.2. **A 4. cikk:** A Felek tanácskozni fognak egymással valahányszor bármelyikük véleménye szerint a Felek egyikének területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát veszély fenyegeti.
- 15.1.3. **Az 5. cikk:** A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi Féllel egyetértésben azonnal megteszi azokat a intézkedéseket - ideértve a fegyveres erő alkalmazását is -, amelyeket a békének és biztonságának az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart. Minden ilyen fegyveres támadást és ennek következtében foganatosított minden intézkedést azonnal a Biztonsági Tanács tudomására kell hozni. Ezek az intézkedések véget érnek, ha a Biztonsági Tanács meghozta a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges rendszabályokat.
- 15.1.4. **A 6. cikk:** Az 5. cikk alkalmazása szempontjából egy vagy több Fél ellen irányuló támadásnak kell tekinteni fegyveres támadást
- 15.1.4.1. a Felek egyikének területe ellen Európában vagy Észak-Amerikában, Franciaország algériai megyéi ellen, Törökország területe ellen vagy a Felek egyikének joghatósága alá tartozó, az észak-atlanti térségben a Ráktérítőtől északra fekvő szigetek ellen vagy a Felek egyikének hajói vagy repülő-gépei ellen ugyanebben a térségben;
- 15.1.4.2. a Felek egyikének fegyveres erői, hajói vagy repülőgépei ellen, ha a fenti területeken vagy azokon kívül bármilyen más olyan európai területen tartózkodnak, amelyen az egyik Fél a Szerződés hatálybalépésekor megszálló erőket tart
- 15.1.5. **A 7. cikk:** A jelen Szerződés nem érinti és nem értelmezhető úgy, mintha bármi módon is érintené azokat a jogokat és kötelezettségeket, amelyek az Alapokmányból származnak azokra a Felekre, amelyek tagjai az Egyesült Nemzeteknek, nem érinti továbbá a Biztonsági Tanács elsődleges felelősségét a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért.
- 15.2. **Az Atlanti Szövetség**
- 15.2.1. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) testesíti meg az Európát és Észak-Amerikát egyedi védelmi és biztonsági szövetségbe kötő transzatlanti kapcsolatokat. A Washingtoni Egyezmény a NATO alapvető és állandó céljaként a tagállamok szabadságának és biztonságának politikai és katonai eszközökkel való biztosítása. Az 1949-es megalapítása óta a NATO biztosítja a tagok kollektív védelmét. Ezenkívül fontos szerepet töltött be a tagokat érintő biztonsági kérdések megvitatásának nélkülözhetetlen konzultációs fórumaként, és az euro-atlanti térség békéjének és stabilitásának egyik lényeges támaszaként.
- 15.2.2. A hidegháború végével a Szövetség új, alapvető fontosságú feladatokat vállalt fel, így például biztonsági partnerkapcsolatok alakított ki demokratikus országokkal Európában, a Kaukázusban és Közép-Ázsiában. Az általános biztonsági környezet megváltozására adott válaszként a Szövetség újabb feladatokat vállalt magára. Ilyenek például a regionális és nemzetiségi konfliktusok okozta instabilitás kezelése Európában, valamint az euro-atlanti térségen kívülről származó fenyegetések kezelése.
- 15.2.3. Mára a Szövetség egyre szélesebb körű tevékenységeket folytat annak érdekében, hogy elősegítse az Oroszországgal, Ukrajnával és más, NATO-n kívüli országokkal folytatott együttműködést és cselekvően elébe menjen a XXI. század új biztonsági kihívásainak, így a nemzetközi terrorizmus és a

tömegpusztító fegyverek elterjedése okozta veszélyeknek. Ezen új és rohamosan változó biztonsági környezetben a biztonság hatékony megvédése és növelése érdekében a Szövetség a tevékenységének minden aspektusát érintő változásokon megy keresztül, új tagokkal, új küldetésekkel, új képességekkel, új partnerségekkel és általában, a szervezet működésének új módozataival.

15.3. **Megfelelni az új biztonsági kihívásoknak**

- 15.3.1. Az Egyesült Államok elleni 2001. szeptember 11-i terroristatámadások - amelyekben utasszállító repülőgépeket használtak tömegpusztító fegyverekként - egyértelműen megmutatták, hogy milyen mértékben változott meg a biztonsági környezet a hidegháború óta, továbbá hogy, mennyire kiszolgáltatottak a modern társadalmak az új biztonsági fenyegetésekkel szemben. Válaszlépésként a Szövetség a története során először alkalmazta a Washingtoni Egyezmény 5. cikkelyét, amely a NATO kollektív védelmét biztosítja és szabályozza, így a Szövetségesek politikai és tárgyi segítséget nyújtottak az Egyesült Államoknak a kritikus időszakban. Azóta a Szövetségesek egyrészt támogatják az Egyesült Államokat a terroristatámadásokra adott válaszlépések terén, másrészt lépéseket tettek annak érdekében, hogy javítsák a NATO képességeit a nemzetközi terrorizmus okozta veszély kezelésére.
- 15.3.2. A 2001. szeptember 11-i események annak ellenére megrázó hatással voltak a Szövetségre, hogy a NATO már néhány évvel korábban elkezdte a változó biztonsági környezethez igazítani a szervezeti és működési kultúráját. A Szövetségesek 1999-ben fogadtak el egy új Stratégiai Konceptiót. Ez a dokumentum határozza meg a Szövetséget fenyegető biztonsági veszélyeket és azok kezelésének módját. A Stratégiai Konceptió, amely szerint ezek a veszélyek "több irányból érkehetnek és gyakran nehezen előrejelezhetőek", külön figyelmet szentelt a tömegpusztító fegyverek és azok célbajuttatását biztosító eszközök proliferációja által okozott veszélynek. Egyértelművé tette továbbá, hogy a Szövetség biztonsági érdekeit ennél szélesebb körű fenyegetések is sérthetik, így például terrorista cselekmények, szabotázs vagy a szervezett bűnözés, csakúgy mint a működéshez szükséges életfontosságú erőforrások áramlásának megszakítása.
- 15.3.3. Az ilyen fenyegetések kezelése érdekében a Szövetség számos kezdeményezést tett a katonai képességeinek javítása, továbbá a tagok közötti, valamint a partnerországokkal és más nemzetközi szervezetekkel való együttműködés javítása céljából. Ezek közé tartozik a Védelmi Képességek Kezdeményezés, egy 1999-ben elindított magas szintű program a katonai képességeknek az új biztonsági környezet igényeinek megfelelő fejlesztésére; a 2000-ben létrehozott Tömegpusztító Fegyverek Központja, amelyben a Szövetségesek megoszthatják a tömegpusztító fegyverek veszélyeivel kapcsolatos információkat és koordinálhatják a legmegfelelőbb válaszlépéseket; valamint az Európai Biztonsági és Védelmi Identitás létrehozása a Szövetségen belül, amely révén a NATO európai tagjai nagyobb feladatokat vállalhatnak a biztonság és védelem terén.
- 15.3.4. A 2001. szeptember 11-i terroristatámadások fokozták ezen erőfeszítések sürgősségét. A támadásokat követően a NATO megkezdte a tevékenységeinek és működési folyamatainak átfogó felülvizsgálatát. Ezek eredménye volt a Szövetség vezetői által a 2002. novemberi prágai csúcstalálkozón elfogadott csomag, amely különböző reformokat, kezdeményezéseket és programokat tartalmaz. Ugyanekkor 14 Szövetséges haderői vettek részt Afganisztánban az Egyesült Államok által a terroristatámadásokért felelős terrorszervezet, az al-Kaida, valamint az annak védelmet nyújtó tálib rezsim ellen vezetett katonai műveletekben, valamint az azokat követő békefenntartó műveletekben

(Nemzetközi Biztonsági Támogató Erők - ISAF). A küldetésben aktív szerepet vállaló tagországok kérésére, valamint a folytonosság biztosítása végett a NATO vállalta az ISAF vezetését és jelenleg vizsgálja annak lehetőségeit, hogy más, hasonló műveletekben vegyen részt az euro-atlanti térségen kívüli.

15.3.5. Bár a NATO tagországok alkalmanként nem értettek egyet az új biztonsági fenyegetések kezelésének legmegfelelőbb módjaival kapcsolatban, mindegyik elfogadja, hogy ilyen veszélyek az euro-atlanti régió kívülről is származhatnak, és egyetlen szervezet sem képes önmagában megoldani őket. Ráadásul a megoldásukhoz nem lehet a hagyományos katonai konfliktusok kezelésére létrehozott védelmi struktúrákra hagyatkozni. A Szövetségnek együtt kell működnie más, kompetens szervezetekkel, és alkalmazkodnia kell ezen új és eltérő kihívásokhoz. Ennek eredményeként a NATO most már nem egy földrajzilag körülhatárolt szövetség, és felismerte, hogy a biztonsági fenyegetések sem területileg, sem az előrejelezhetőség szempontjából nem körülírtak, így kész akkor és ott kezelni a problémát, amikor és ahol az felmerül.

15.3.6. A biztonságosabb környezet létrehozása érdekében a NATO mind szorosabb kapcsolatokat épít különböző nemzetközi szervezetekkel, így az Európai Unióval, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezettel, az Egyesült Nemzetek Szervezetével, sőt még az Egészségügyi Világszervezettel is, valamint nem tagországokkal, így Oroszországgal, Ukrajnával, valamint az euro-atlanti régió és a tágabb földközi térség partnerországaival.

15.4. **Hogyan működik a NATO?**

15.4.1. A Szövetség tartósságának egyik kulcsa a konszenzusos döntéshozatal. Ez azt jelenti, hogy minden döntést egyhangúlag kell meghozni, fontos döntéseket hosszas eszmecsere előzi meg. Ha és bonyolultnak tűnik is előnye biztosan van. minden egyes tagállam függetlensége biztosítva hogy az így született tagország támogatását magukat a határozat döntéshozó atlanti Tanács, amelyben nagykövetségi szintű állandó a munkáját diplomáciai álló delegáció segíti. A nagykövetségi szintű tanács hetente legalább egy, de rendszerint több alkalommal ül össze. Rendszeresen üléseznek külügy-és hadügyminiszteri, időnként pedig államfői és miniszterelnöki szinten is.

15.4.2. A NATO-t egy főtitkár vezeti, akit megközelítőleg négyéves időszakra neveznek ki. A NATO főtitkárt valamelyik tagállam magas rangú államférfiúi közül választják. Feladata az Észak-atlanti Tanács és más fontos NATO szervezetek értekezleteinek a vezetése valamint, az, hogy elősegítse a tagállamok közötti konszenzus megteremtését. A Szövetség napi működtetésében a NATO minden tagországából származó szakértők és tisztségviselők nemzetközi csapata segíti a főtitkárt.

15.4.3. A NATO-nak nincs saját független hadserege. A rendelkezésére bocsátott haderők nemzeti parancsnokság alá tartoznak mindaddig, amíg a tagállamok utasítást nem adnak nekik egy megbízatásra, amely a kollektív védelemtől az olyan új típusú missziókig terjedhet, mint például a békeketeremtés és a békefenntartás. A nemzeti haderők úgy tudják végrehajtani ezen feladatokat, hogy a NATO politikai és katonai szervezetei biztosítják a szükséges tervezést, valamint a vezetés, az irányítás, a kiképzés és a gyakorlatok végrehajtásához szükséges szervezeti formákat.

15.5. **Partnerkapcsolatok a biztonság szolgálatában**

15.5.1. A hidegháború idején Európa megosztottságát, a nyugatot és keletet szembeállító ideológiai, politikai és katonai ellentétek okozták. Az azóta bekövetkező drámai változások véget vetettek a hidegháborúnak. A NATO egy sor új intézkedést hozott, melyek célja a biztonság és a stabilitás megerősítése volt, azáltal, hogy olyan intézményrendszert épített ki, mely elősegíti a párbeszédet, a bizalmat és az együttműködést a korábbi ellenfelekkel, köztük az európai és a Földközi-tenger medencéjében fekvő szomszédos országokkal.

- 15.5.2. Az első ilyen irányú intézkedés az Észak-atlanti Kooperációs Tanács létrehozása volt 1991-ben. Ez a tanács, amelyet azóta már Euro-atlanti Együttműködési Tanácsnak hívnak, vált az elsőszámú konzultációs és együttműködési intézménnyé a NATO és az euro-atlanti régió nem NATO-tagországai között.
- 15.5.3. 1994-ben a NATO elindította a Partnerség a békéért elnevezésű kezdeményezést. Olyan programról van szó, amelyet azért hoztak létre, hogy segítséget nyújtsanak a programban résztvevőknek haderejük átszervezésében, hozzáigazítva azokat a demokratikus társadalom követelményeihez, képessé téve őket arra, hogy a NATO parancsnoksága alatt részt vehessenek a békefenntartó feladatokban. Az egyes országok speciális igényeihez igazodva a Békepartnerség számos területen gyakorlati együttműködést ajánl, és lehetővé teszi a résztvevőknek, hogy biztonsági igényüknek megfelelő mértékben vegyenek részt a programban. A Békepartnerség keretében végzett tevékenységek között katonai gyakorlatok éppúgy szerepelnek, mint műhelymunka, szemináriumok és továbbképzések. Különösen nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy növekedjen a fegyveres erők átláthatósága, továbbá megfelelő demokratikus felügyelet és irányítás alatt álljanak. A Békepartnerség keretében szerzett tapasztalat jelentős mértékben elősegítette az együttműködést a békefenntartásban résztvevő országok között, pl. a Stabilizációs erőknél (SFOR) Bosznia-Hercegovinában és a Békefenntartó erőknél Koszovóban (KFOR).
- 15.5.4. 1995-ben, a NATO párbeszédet kezdett a tágabb értelemben vett Földközi-tengeri régió hat országával: Egyiptommal, Izraellel, Jordániával, Mauritániával, Marokkóval és Tunéziával. Ennek a programnak, amelyhez 2000-ben Algéria is csatlakozott, az a célja, hogy jó kapcsolatokat alakítson ki és javítsa a kölcsönös megértést a Földközi-tengeri térség országaival, valamint szolgálja a regionális biztonságot és stabilitást. A párbeszédben résztvevő országok képviselői továbbképzéseken vehetnek részt a NATO Oberammergau-ban (Németország) található iskolájában, valamint a NATO római (Olaszország) Védelmi Kollégiumában.
- 15.5.5. 1997-ben a NATO hivatalosabb alapra helyezte az Oroszországhoz és Ukrajnához fűződő kétoldalú kapcsolatait. A NATO kétoldalú megállapodásokat írt alá mindkét országgal, így alapozva meg a jövőbeni kapcsolatokat. Állandó NATO-Oroszország és NATO-Ukrajna tanácsot hoztak létre, melyek célja a biztonsági kérdésekkel kapcsolatos rendszeres eszmecsere és konzultációk megkönnyítése. Ezeken a fórumokon megvitatásra kerülnek a balkáni békefenntartással kapcsolatos kérdések, a válságkezelés, a tömegpusztító fegyverek non-proliferációja, a hadiipar polgári célokra történő átállítása, a környezetvédelem és a civil segélyakciók.
- 15.5.6. 2002-ben a Szövetségesek és Oroszország elmélyítették és szorosabbra fűzték kapcsolatukat a NATO-Oroszország Tanács létrehozásával, amely az Közös Állandó Tanácsot váltotta fel. Ez több volt, mint pusztán névváltoztatás és a kapcsolatot teljesen más alapokra helyezte. Az új fórum, amelyben mindenki egyenrangú partnerként vesz részt a Főtitkár elnökletével működik és a terrorizmus elleni harcot, a válságkezelést és a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozását jelölte meg mint az együttműködés legfontosabb területeit. Az Észak-atlanti Tanácshoz hasonlóan, a NATO-Oroszország Tanács is konszenzusos döntéseket hoz.
- 15.6. **A transzatlanti együttműködés**
- 15.6.1. Az Atlanti Szövetség Észak-Amerika és Európa szövetségére épül. Az évek során azonban, mint minden konstruktív kapcsolatban, itt is voltak hullámhegyek és hullámvölgyek, és a szervezet a körülmények változásaival összhangban fejlődött. A II. világháború után Európa gazdasága romokban hevert, ami azt eredményezte, hogy az európai NATO-tagországok erősen függtek az Egyesült

Államoktól. A NATO megalapításakor Truman elnök és amerikai politikus társai nem csak azt tartották szem előtt, hogy egy demokratikus és virágzó európai partner legyen a szövetségük, hanem azt is, hogy partnerük segítségével olyan szervezetet hozzanak létre, amely biztosítja Észak-Amerika legitim biztonsági érdekeinek a képviselőjét Európában. Ebben az időben Amerika gazdasági és katonai téren egyaránt katalizátorként működött közre Európa felemelkedésében, összefogta a kontinens alkotó erőit az újjáépítés és a megbékélés érdekében, olyan körülményeket biztosított, amelyek végül az Európai Unió létrejöttéhez vezettek.

- 15.6.2. Az ezt követő években, mivel Európa megerősödött, egységesebb lett, a változó körülmények hatására a transzatlanti kapcsolatok is fejlődtek. Megszűnt Európa politikai megosztottsága és az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikát kezdett kialakítani, és így Európa jelentősebb nemzetközi szerepre tett szert. Ennek megfelelően, 2003. márciusának végén az Európai Unió vette át a NATO küldetését a volt jugoszláv Macedón Köztársaságban.
- 15.6.3. A NATO-hoz való csatlakozáskor minden Szövetséges elfogadja a Washingtoni Egyezmény 5. cikkelye által megfogalmazott kötelezettséget arra, hogy biztosítja egymás védelmét, ha bármelyik tagországot katonai agresszió érné. Ennek eredetileg az volt a célja, hogy Észak-Amerikát kötelezze Európa védelmére. Az 5. cikkelyt ugyanakkor a NATO történetében először az Egyesült Államok elleni 2001. szeptember 11-i terroristatámadásokat követően alkalmazták. Azóta az európai Szövetségesek és Kanada a képességeik szerint igyekeztek támogatni az Egyesült Államokat és kivenni a részüket a terrorizmus elleni harcból.
- 15.6.4. Napjainkban a NATO európai és észak-amerikai tagjai egy transzatlanti közösséget alkotnak, amely együttműködik a politikai, gazdasági és biztonsági kérdések megoldásában. E közösség az egymástól való kölcsönös függésen, a közös értékeken és érdekeken alapszik. Bár az egyes tagországok eltérő álláspontja folytán a Szövetségesek nincsenek mindig egyetértésben a közös érdekeket legjobban szolgáló lépéseket illetően, a NATO célja az, hogy konzultációk és megbeszélések révén amikor csak lehet, sikerüljön konszenzusra jutni. A NATO tagországok tehát közösen dolgoznak a transzatlanti szövetség napirendjén levő egyre bővülő kérdések megoldásán, melyek között olyan problémák szerepelnek, mint a tartós dél-kelet európai béke megteremtése; az új demokráciák stabilitásának a megteremtése, a nemzetközi terrorizmus elleni harc, vagy a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozása.
- 15.7. A Szövetség átalakítása**
- 15.7.1. A folyamatosan változó biztonsági környezetben a Szövetségnek is át kell alakulnia, hogy hatékony maradhasson. Új egyensúlyt kell találnia a hagyományos, Európára összpontosuló küldetésének teljesítése és az új, globális szintű veszélyek kezelése között. Meg kell továbbá szereznie az új feladatok teljesítéséhez szükséges új katonai képességeket, beleértve az új kihívásokra való gyors reagálás és a rugalmasság képességét. A prágai csúcson indítottak útjára egy átalakulási folyamatot, amely biztosítani hivatott azt, hogy a NATO ugyanolyan hatékonyan tudja kezelni a biztonsági kihívásokat a XXI. században, mint azt a múlt században tette.
- 15.7.2. A prágai csúcson a NATO terrorizmus elleni harcban betöltött szerepének pontosítása során kialakítottak egy terrorizmus elleni katonai koncepciót, meghatározták az ezen új feladatok teljesítéséhez szükséges katonai képességeket, megállapodás született egy terrorizmus ellenes Partnerségi Akciótervről, és kinyilvánították a nemzetközi közösséggel való együttműködés iránt hajlandóságot. Ezen intézkedések számos döntés alapjául szolgáltak, pl. az afganisztáni ISAF vezetésének felelősségével kapcsolatos döntés, vagy a

Lengyelországnak egy iraki szektor felügyeletében nyújtott támogatással kapcsolatos segítség.

- 15.7.3. A prágai csúcstalálkozón a Szövetségesek meghatározott politikai kötelezettséget vállaltak a modern hadászati műveletek szempontjából kulcsfontosságú képességeik javítására. Az úgynevezett "prágai képességi vállalások" révén megnégyszereződik a nagy csapatszállító repülőgépek száma Európában; létrejön egy légi-utántöltő repülőgép flotta; a NATO gyors bevetésű haderői rendelkezni fognak kémiai, radiológiai, biológiai és nukleáris támadások elleni védőfelszereléssel; kb. 40 százalékkal nő a repülőgépről indított precíziós rakéták nem USA-beli készlete. A Szövetségesek ezenkívül döntést hoztak a fejlett technológiájú, rövid időn belül bevethető NATO Reagáló Erők létrehozásáról, valamint arról, hogy katalizátorként serkentik a tagországok katonai képességeinek javítását és folyamatos átalakítását. Végül, támogatták egy új, kisebb és hatékonyabb parancsnoki struktúra létrehozását. A jövőben a NATO egy hadműveleti stratégiai parancsnokságot üzemeltet Belgiumban, és egy átalakulási stratégiai parancsnokságot az Egyesült Államokban. Ezen átalakulási parancsnokság felel a Szövetség katonai képességeinek folyamatban lévő átalakításáért, és Európában is képviselteti magát.
- 15.7.4. 2004 márciusától a NATO-nak 26 tagja van. A közelmúltig azonban a szervezet működése nagyjából változatlan volt az 1950-es évek elején 12 Szövetségesre kialakítottakhoz képest. A tagországok felismerték, hogy az új stratégiai környezetben csak a rugalmasság növelésével és a bürokratikus struktúrák csökkentésével lehet hatékonyan működni. A prágai csúcstalálkozó ezen a téren is jelentős eredményeket ért el. A bizottságok számát a korábbi 467-ről 30 százalékkal csökkentették. A jövőben egyre több döntést hoznak meg albizottságok, így az Észak-atlanti Tanács jobban koncentrálhat a stratégiai kérdésekre, miközben továbbra is felelős marad a Szövetség döntéshozatali folyamataiért. A miniszteri találkozók eljárását is egyszerűsítették, így több idő marad a lényeges eszmecserékre. Idővel ezen változások korszerűbb és hatékonyabb működési struktúrákat eredményeznek a Szövetségen belül.
- 15.7.5. A Prágában elfogadott számos reform, kezdeményezés és program alkotja a Szövetség elkövetkezendő néhány éves tevékenységének a magvát. A hangsúly olyan reális és elérhető intézkedések megtételén lesz, amelyek összhangban állnak azon igénnyel, hogy a NATO minden veszéllyel és kihívással szemben garantálni tudja a tagországok területének és lakosságának biztonságát.
- 15.8. A NATO jövője**
- 15.8.1. Az 1949-ben létrehozott biztonsági szövetséghez képest a NATO jelentősen átalakult a XXI. század első évtizedére. A több mint fél évszázados története során mind a Szövetség, mind a világ egésze olyan változásokon ment át, amelyekre az alapítók nem is gondolhattak. A NATO a hidegháború négy évtizede alatt Nyugat Európát védő szervezethez, sőt még az Európának a hidegháborút követő átalakulását az 1990-es években felügyelő szervezethez képest is megváltozott. Az új tagországok integrációjával elkerülhetlenné vált az állandó alkalmazkodás folyamata, hiszen csak így lehet összehangolni a nagyobb közösség igényeit anélkül, hogy csökkenne a Szövetség gyors döntéshozatali képessége. A stratégiai környezet változásával a NATO fejlődésének is szükségszerűen egyre gyorsabbá kell válnia ahhoz, hogy kezelni tudják az új veszélyeket.
- 15.8.2. Míg a tagországokra leselkedő új fenyegetések és azok kezelésének módja változófélben vannak, a Szövetségen belüli együttműködés alapelvei továbbra is összhangban állnak a Washingtoni Egyezményvel. A NATO egy transzatlanti politikai-katonai keretet biztosít a biztonsági kihívások kezeléséhez,

összekapcsolja az európai és észak-amerikai érdekeket, és egyúttal egyensúlyt talál az egyes tagországok érdekei között.

- 15.8.3. A NATO jelenleg zajló lévő átalakulása egy olyan folyamat része, amely a Szövetség tagországainak biztonságát, valamint az euro-atlanti térség egészének jövőbeni stabilitását hivatott biztosítani. A prágai csúcstalálkozó óta a Szövetségesek fokozott erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy a NATO megfeleljen a ma kihívásainak. Ilyen például az olyan közös értékek védelme, mint a demokrácia és az emberi jogok tiszteletben tartása; a nemzetközi terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek proliferációja elleni harc; biztonsági hidak kiépítése Oroszországgal és Ukrajnával; más partnerországokkal való szoros együttműködés alapjainak továbbfejlesztése, és amennyiben minden egyéb lehetőséget kimerítettek, hatékonyan fellépés a krízisek kezelése során és annak biztosítása, hogy a konfliktus hatásai nem terjednek túl az országhatárokon, és nem fenyegetnek szélesebb körű instabilitással. Ez egy átfogó feladat, amely a közvélemény támogatásától függ, mind a tagországokban, mind a partnerországokban. Azé a közvéleményé, amely nem fogadja el a konfliktusba torkolló politikát, és amely elkötelezte magát az egyetértésen és együttműködésen alapuló biztonság kiépítése mellett, a jövő nemzedékeinek szolgálatában.

16. A NATO szervezete és működése hírszerzési-felderítési aspektusból³⁴

16.1. A NATO polgári szervezetének felépítése és működése

- 16.1.1. *A NATO központja:* A NATO brüsszeli központja a szövetség politikai székhelye és az Észak-atlanti Tanács állandó szálláshelye. Itt nyernek elhelyezést az állandó képviselők, a nemzeti küldöttségek, a főtitkár, a Nemzetközi Titkárság, a tagállamok katonai képviselői, a Katonai Bizottság elnöke, valamint a Nemzetközi Katonai Törzs. A központban működnek továbbá a partnerországok diplomáciai missziói, a NATO-központ Konzultációs, Vezetési és Irányítási Törzse (C3), valamint számos NATO hivatal.
- 16.1.2. *Állandó képviselők és nemzeti küldöttségek:* Minden tagállamot nagykövet vagy állandó képviselő reprezentál az Észak-atlanti Tanácsban. Munkájukat a nemzeti küldöttség támogatja, amely tanácsadókból és más tisztségviselőkből áll, akik a NATO különböző bizottságaiban országukat képviselik. A küldöttségek sok tekintetben egy-egy kisebb nagykövetséghez hasonlóak. Mivel helyileg ugyanabban a központban működnek, lehetőségük van arra, hogy nehézség és késedelem nélkül hivatalos és nem hivatalos kapcsolatot tartsanak fenn egymással, a NATO Nemzetközi Titkárságával, továbbá a partnerországok képviselőivel.
- 16.1.3. *A Főtitkár:* A főtitkár nemzetközileg elismert államférfi, akit a tagállamok jelölnek az Észak-atlanti Tanács, a Védelmi Tervező Bizottság és az Nukleáris Tervezőcsoport elnöki tisztjére; más vezető NATO-bizottságok címzetes elnökének, valamint a NATO főtitkári és legfőbb vezetői tisztjére. Elnöke az Euro-atlanti Partnerségi Tanácsnak és a Mediterrán Együttműködési Csoportnak, valamint társelnöke (Oroszország képviselőjével és a tiszteletbeli elnöki tisztet betöltő NATO-ország képviselőjével együtt) a NATO-Oroszország Állandó Közös Tanácsnak. Ukrajna képviselőjével együtt a NATO-Ukrajna Bizottságnak is társelnöke. A főtitkár felelős a szövetség egészén belül a konzultációs és a döntéshozatali folyamat elősegítéséért. A főtitkár felelős a Nemzetközi Titkárság egészének a vezetéséért, közvetlen felügyelete alá tartozik a személyi titkárság és a főtitkári hivatal.
- 16.1.4. *A Nemzetközi Titkárság:* Az Észak-atlanti Tanács és az alárendeltségébe tartozó bizottságok munkáját a Nemzetközi Titkárság segíti. A Nemzetközi Titkárság a Főtitkári Hivatalból, öt műveleti főosztályból, az Igazgatási Hivatalból, és a Pénzügyi Ellenőr Hivatalából áll.
- 16.1.5. *Személyi Titkárság:* A Személyi Titkárság támogatja a főtitkárt és a főtitkárhelyettest munkájuk minden vonatkozásában. Állományába egy

- jogtanácsos, valamint a közép- és kelet-európai ügyek különleges tanácsadója tartozik.
- 16.1.6. *Főtitkári Hivatal:* A Főtitkári Hivatal a személyi titkárságból és a végrehajtó titkárságból, a tájékoztató és sajtóirodából, valamint a NATO biztonsági hivatalból áll.
- 16.1.7. *Végrehajtó Titkárság:* A végrehajtó titkárság felelős az Észak-atlanti Tanács (NAC), az Euro-atlanti Partnerségi Tanács (EAPC), a NATO-Oroszország Állandó Közös Tanács (PJC), a NATO-Ukrajna Bizottság (NUC), a Mediterrán Együttműködési Csoport (MCG), a Védelmi Tervező Bizottság (DPC), valamint a Nukleáris Tervezőcsoport (NPG), továbbá ezeknek a testületeknek az alárendeltségébe tartozó bizottságok és munkacsoportok egész rendszerének zavartalan működéséért.
- 16.1.8. *Tájékoztató és sajtóiroda:* A Tájékoztató és Sajtóiroda részei: a Sajtó és Média Szolgálat, valamint a Tájékoztató Szolgálat. Utóbbi a tervezési és a gyártási részlegből, a NATO ország-kapcsolati részlegéből, a szolgáltató és partnerkapcsolati részlegből áll.
- 16.1.9. *A NATO Biztonsági Hivatala:* A NATO Biztonsági Hivatala koordinálja, figyelemmel kíséri és végrehajtja a NATO biztonságpolitikáját. A hivatal igazgatója biztonsági kérdésekben a főtitkár legfőbb tanácsadója és a NATO Biztonsági Tanácsának az elnöke. Irányítja a NATO-központ biztonsági szolgálatát és felelős a NATO-n belül a biztonsági kérdések átfogó összehangolásáért.
- 16.1.10. A Politikai Főosztály: A főosztály politikai igazgatóságából és gazdasági igazgatóságából áll.
- 16.1.10.1. A Politikai Igazgatóság napi tevékenységét hét részleg látja el:
- 16.1.10.1.1. *A NATO Multilaterális és Regionális Ügyek Részlegének főbb feladatai:* a NATO és más európai biztonsági intézmények, nevezetesen az Európai Unió és a Nyugat-európai Unió közötti kapcsolatok fejlesztése; a NATO külügyminiszeri és a csúcstalálkozók előkészítése; a NATO-val kapcsolatos politikai fejlemények figyelemmel kísérése a tagállamokban, továbbá az Euro-atlanti Partnerségi Tanácsban vagy a Partnerség a békéért programban részt nem vevő országokban (nevezetesen Japánban és néhány európai államban); a NATO és a Mediterrán országok közötti párbeszéd előmozdítása, valamint a Mediterrán Együttműködési Csoport munkájának előkészítése; regionális kérdésekben az érintett térségek fővárosaiból érkező szakértői munkacsoportok üléseinek előkészítése és az utómunkálatok elvégzése.
- 16.1.10.1.2. *A NATO Multilaterális és Regionális Ügyek Részlegének főbb feladatai:* a NATO és más európai biztonsági intézmények, nevezetesen az Európai Unió és a Nyugat-európai Unió közötti kapcsolatok fejlesztése; a NATO külügyminiszeri és a csúcstalálkozók előkészítése; a NATO-val kapcsolatos politikai fejlemények figyelemmel kísérése a tagállamokban, továbbá az Euro-atlanti Partnerségi Tanácsban vagy a Partnerség a békéért programban részt nem vevő országokban (nevezetesen Japánban és néhány európai államban); a NATO és a Mediterrán országok közötti párbeszéd előmozdítása, valamint a Mediterrán Együttműködési Csoport munkájának előkészítése; regionális kérdésekben az érintett térségek fővárosaiból érkező szakértői munkacsoportok üléseinek előkészítése és az utómunkálatok elvégzése.
- 16.1.10.1.3. *A Kelet-európai Partnerségi Részleg feladatköre* kiterjed a NATO-nak Oroszországgal és Ukrajnával fenntartott kapcsolataira; a NATO-Oroszország Alapokmány és a NATO-Ukrajna Charta végrehajtására;

- a NATO-Oroszország Állandó Közös Tanács (PJC) és a NATO-Ukrajna Bizottság (NUC) éves munkaprogramjainak átfogó összehangolására, valamint a csúcsszintű, külügyminiszteri és nagykövetségi szintű értekezletek előkészítő és utómunkáira.
- 16.1.10.1.4. *Az Euro-atlanti Partnerségi és Együttműködési részleg tevékenysége* az alábbiakra terjed ki: a NATO és az összes partnerország közötti kétoldalú kapcsolatok, a NATO bővítésére vonatkozó kérdések, valamint a Tagsági Akcióterv (MAP) alapján folytatott összes tevékenység végrehajtása és átfogó irányítása. A részleg feladata az Euro-atlanti Partnerségi Tanács csúcs-, külügyminiszteri és nagykövetségi szintű értekezleteinek előkészítése, ugyanakkor a Védelmi Tervezési és Műveleti Főosztályt támogatja PfP kérdésekben; összehangolja a NATO délkelet-európai kezdeményezését és a délkelet-európai stabilizációs egyezményhez való hozzájárulását.
- 16.1.10.1.5. *A Kooperatív Biztonsági és Politikai Válságkezelő Részleg* a kooperatív biztonság kérdéseivel foglalkozik (beleértve az EAPC békefenntartó ad hoc csoportjának és a NATO-Oroszország békefenntartó munkacsoportnak a munkáját); a részleghez tartoznak a NATO és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) közötti átfogó kapcsolatok; a válságkezelési gyakorlatok (CMX) tervezésének politikai vonatkozásai; a NATO és az ENSZ közötti kapcsolatok békefenntartó vonatkozásai. A politikai ügyek főosztályán belül foglalkozik a válságkezelés politikai kérdéseivel.
- 16.1.10.1.6. *A Hagyományos Fegyverzetkorlátozási és Koordináló Részleg* foglalkozik a fegyverzetkorlátozás politikájával és a CFE-szerződésre vonatkozó végrehajtási kérdésekkel; a Bécsi Dokumentummal; a daytoni megállapodással; a regionális hagyományos fegyverzetkorlátozási, valamint a bizalom- és biztonságerősítő intézkedésekkel (CSBM); a kézi és könnyűfegyverekkel (SALW) és gyalogsági aknákkal (APL); a NATO Többnemzetiségű CFE Ellenőrző Csoportjainak megszervezésével, a NATO Ellenőrző Adatbázisának (VERITY) irányításával és fejlesztésével, valamint az Ellenőrzési Koordinációs Bizottság (VCC) nevében a CFE-szerződést aláíró 14 közép- és kelet-európai ország együttműködésének az irányításával.
- 16.1.10.1.7. *A Tömegpusztító Fegyverekkel foglalkozó Központot* 2000. májusában állították fel az 1999. áprilisi washingtoni csúcsertekezleten a tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatos kezdeményezés jóváhagyása alapján. A Központ a Politikai Igazgatóság egyik részlege, munkatársai a Nemzetközi Titkárság állományából és nemzeti szakértőkből tevődnek össze. A Központ feladata, hogy javítsa a tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatos tevékenységek összehangolását, erősítse a proliferáció elleni küzdelemmel, a fegyverzetkorlátozási és leszerelési kérdésekkel kapcsolatos konzultációkat. A Központ támogatja azokat a védelmi erőfeszítéseket, amelyek a szövetség képességeinek javítását célozzák, hogy el tudja hárítani a tömegpusztító fegyverek és célba juttató eszközeik veszélyeit.
- 16.1.10.2. *Gazdasági Igazgatóság:* A Gazdasági Igazgatóság tanácsokat ad olyan gazdasági fejlesztésekkel kapcsolatosan, amelyek védelmi és biztonsági kihatással vannak a NATO-ra. A főtitkár részére tanulmányokat készít gazdasági trendekről és a védelem gazdasággal összefüggő kérdéseiről; a Gazdasági Bizottság nevében tanulmányokat állít össze a biztonsággal kapcsolatos gazdasági kérdésekről; gazdasági elemzéseket készít a NATO-országokról a Védelmi Szemlebizottság számára a NATO védelmi

tervezésével összefüggésben; kapcsolatot tart a nemzetközi gazdasági szervezetekkel. A Gazdasági Igazgatóság felelősségi körébe tartozik a partnerországokkal az Euro-atlanti Partnerségi Tanács, a NATO-Oroszország Állandó Közös Tanács és a NATO-Ukrajna Bizottság keretében folyó együttműködési tevékenységek végrehajtása. Mindezen tevékenységi körök a biztonsággal kapcsolatos gazdasági kérdésekre összpontosítanak, beleértve a védelmi költségvetések elkészítését, a védelmi átszervezést, valamint a védelmi politika terén felmerülő gazdasági problémákat.

- 16.1.11. *Védelmi Tervezési és Műveleti Főosztály*: A főosztály támogatja a PfP Politikai-Katonai Irányító Bizottság (PMSC/PfP) tevékenységét a békepartnerségi program összehangolásában és fejlesztésében. A főosztály a Védelempolitikai és Haderő-tervezési Igazgatóságból, a Védelmi Partnerségi és Együttműködési Igazgatóságból, a Válságkezelő és Műveleti Igazgatóságból, valamint a Nukleáris Politikai Igazgatóságból áll. Az igazgatóság támogatást nyújt a főtitkárhelyettesnek a Magas Szintű Irányító Csoport (HLSG) elnöki minőségében; ez a csoport irányítja a szövetség védelmi képességek kezdeményezésének végrehajtását. A Védelempolitikai és Haderő-tervezési Igazgatóság a Védelempolitikai Részlegből, valamint a Haderő-tervezési Részlegből áll. Felelős a védelempolitikai kérdésekért, valamint a vizsgálat céljából a Tanács vagy a Politikai Koordinációs Csoport elé kerülő politikai-katonai természetű ügyek többségéért; a nemzeti képviselőkkel együttműködve felelős a Védelmi Szemlével kapcsolatos minden tanulmány és ügy előkészítéséért, beleértve a nemzeti védelmi programok elemzését. Felelős továbbá: a Védelmi Tervező Bizottság elé kerülő más természetű politikai-katonai jellegű ügyekért; a végrehajtási munkacsoport és a Védelmi Szemlebizottság megbízásából, a NATO védelemtervezés és védelempolitika általános vagy részkérdéseivel kapcsolatos tanulmányok előkészítéséért; a Partnerség a békéért program és a PfP tervezési és felülvizsgálati folyamat (PARP) támogatásáért; az egyesített összhaderőnemi alkalmi kötelék koncepciójának fejlesztéséért; a NATO fegyveres erőire vonatkozó információk számítógépes adatbázisának fenntartásáért; a NATO védelmi erőfeszítéseinek felméréséhez szükséges statisztikai tanulmányok megszervezéséért és irányításáért.
- 16.1.11.1. *A Válságkezelő és Műveleti Igazgatóság* magában foglalja a Válságkezelő Részleget, a Tanács Műveleti Részlegét és a Békefenntartási Törzset. A válságkezelő és műveleti igazgató a főtitkár nevében felelősséggel tartozik a NATO Helyzetelemző Központ (SITCEN) fejlesztéséért és irányításáért.
- 16.1.11.1.1. *A Válságkezelő Részleg* törzstámogatást nyújt a főtitkárnak, a Tanácsnak és a Védelmi Tervező Bizottságnak, valamint a megfelelő alárendelt csoportoknak a válságkezelés politikai-katonai szempontjaival összefüggő fontos politikai kérdésekben. Felelős az Észak-atlanti Tanács válságkezeléssel, valamint az ezzel összefüggő NATO-műveletek előszítésével és irányításával kapcsolatos döntéseinek végrehajtásáért, azok folyamatos figyelemmel kíséréséért és az erről szóló jelentések elkészítéséért. Összekötői és koordinációs feladatokat lát el a NATO-val és a NATO-n kívüli országokkal, valamint a megfelelő nemzetközi szervezetekkel, mint például az ENSZ-szel, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezettel, az Európai Unióval, a Nyugat-európai Unióval, az ENSZ menekültügyi főbiztosával és a Főbiztossal.
- 16.1.11.1.2. *A Tanács Műveleti Részlege* támogatja a NATO válságkezeléssel kapcsolatos tevékenységét azzal, hogy kifejleszti és korszerűsíti az

eljárásokat, a szervezetet, valamint a létesítményeket, amelyek a Tanács és a Védelmi Tervező Bizottság szükségleteit elégítik ki, egyúttal megkönnyíti a konzultációkat feszültség és válság időszakában. A fenti tevékenység magában foglalja az évenkénti válságkezelési gyakorlatok megtervezését, a válságkezelést biztosító távközlés követelményeinek felülvizsgálatát, a válságkezeléshez kapcsolódó automatizált adatfeldolgozási rendszer (ADP) fejlesztésének támogatását, továbbá a Partnerség a békéért programban részt vevő országokkal folytatott tevékenységek irányítását, abból a célból, hogy fokozzák válságkezelő képességüket, valamint javítsák velük az együttműködést a válságkezelés területein.

- 16.1.11.1.3. *A Békefenntartó Törzs* támogatja a válságkezelési műveleteket azzal, hogy elméleti és technikai jellegű tanácsokat nyújt a béketámogató műveletekhez. A Békefenntartó Törzs támogatja a NATO békefenntartási tevékenységének más vonatkozásait, beleértve a szövetség békefenntartó politikájának kialakítását, a polgári-katonai együttműködési politika (CIMIC) fejlesztését, valamint a Politikai-Katonai Irányító Bizottság békefenntartási együttműködéssel foglalkozó ad hoc csoportjának a támogatását.
- 16.1.11.1.4. *A Helyzetelemző Központ*, rövid nevén SITCEN, három kiemelt feladatot lát el: segíti az Észak-atlanti Tanácsot, a Védelmi Tervező Bizottságot és a Katonai Bizottságot a konzultációkkal kapcsolatos funkcióik teljesítésében; a szövetségen belül fókuszpontja a politikai, katonai és gazdasági jellegű felderítési adatok és információk vételének, cseréjének és továbbításának; összekötő kapocs a tagállamok és a NATO stratégiai parancsnokságok hasonló létesítményei között. A SITCEN működését a távközlési központ vagy „COMCEN” támogatja.
- 16.1.11.2. *A Védelmi Partnerségi és Együttműködési Igazgatóságot* 1997-ben állították fel. Felelős a békepartnerségi politikáért és végrehajtásáért. Elnökként irányítja a Békefenntartással Foglalkozó Politikai-Katonai Intéző Bizottságot (PMSC), közreműködik más NATO-testületeknek az EAPC-vel kapcsolatos témaköröket illető munkájában, továbbá a Partnerség a békéért, a NATO-Oroszország és a NATO-Ukrajna programok keretében kifejtett katonai együttműködésben, valamint a Mediterrán párbeszédben. A Partnerség a békéért program megvalósítása keretében az igazgatóság szoros kapcsolatot tart fenn valamennyi partnerországgal, és elnökségi szerepet tölt be azoknak a NATO-csoportoknak az értekezletein, amelyeket azzal a céllal hoztak létre, hogy segítsék a partnerországokat Egyéni Partnerségi Programjuk (IPP) kidolgozásában.
- 16.1.11.3. *A Nukleáris Politikai Igazgatóság* törzstámogatást nyújt a főtitkárnak, az Nukleáris Tervezőcsoportnak és a Magas Szintű Csoportnak (HLG) előljáró testületeinek, továbbá a Proliferációs Védelmi Főcsoportnak. Fontosabb feladatai: részt vesz a nukleáris politikával és stratégiával kapcsolatos valamennyi témakör kidolgozásában, beleértve az atomtervezési és eljárásbeli kérdéseket, valamint gyakorlatokat és kiképzési programokat; közreműködik a NATO védelemmel kapcsolatos tevékenységének összehangolásában, amely arra irányul, hogy megfelelő választ tudjanak adni a tömegpusztító fegyverek és célba juttató eszközeik elterjedésével járó kockázatokra. Az utóbbi funkció egy részét a jövőben a Politikai Igazgatóság részeként létesült új WMD Központ látja el. Az igazgatóság felelős az Nukleáris Tervezőcsoport miniszteri, állandó képviselői és vezérkari csoport szintű találkozóinak az előkészítéséért is, valamint a közvélemény tájékoztatásáért a NATO nukleáris kérdésben

elfoglalt álláspontjáról és a proliferációval kapcsolatosan jelentkező kockázatra adandó válaszlepleseiről.

16.1.12. *Védelmi Támogató Főosztály*: Tanácsokkal látja el a főtitkárt, az Észak-atlanti Tanácsot, a Védelmi Tervező Bizottságot, valamint más NATO testületeket minden olyan témakörben, amelyek kapcsolatban vannak a fegyverzeti kutatással, fejlesztéssel, gyártással, beszerzéssel, továbbá a kibővített légvédelemmel; a szövetség erőforrásainak leghatékonyabb felhasználásával elősegíti a fegyveres erők felszerelését. A főosztály kapcsolatot tart a NATO gyártásban és logisztikai ellátásban érintett szervezeteivel, amelyek részt vesznek a felszerelési anyagok közös projektjeiben. Ezen kívül kapcsolatban áll a védelmi kutatással és a kapcsolódó kérdésekkel foglalkozó NATO katonai hivatalokkal. Részt vesz a NATO védelemtervezési folyamatának minden szakaszában, amely a felelősségi körébe és illetékességébe tartozik.

16.1.12.1. *A Fegyverzettervezési, Program- és Politikai Igazgatóság* támogatja a főtitkárhelyettest a védelmi eszközök beszerzésével és a szövetségen belüli fegyverzeti együttműködéssel kapcsolatos széles körű politika és programok kérdéseiben. Összehangolja a NATO fegyverzeti tervezését a szövetség átfogó jellegű védelmi tervezési folyamatának egyéb vonatkozásaival. Az igazgatóság támogatja a szárazföldi, a haditengerészeti és a légierő fegyverzeti csoportjait, valamint az alárendeltségükbe tartozó testületeket. E csoportok feladata az információcsere elősegítése, a felszerelésekre vonatkozó elgondolások, valamint a szövetség jövőbeni szárazföldi, haditengerészeti és légi képességei műveleti követelményeinek összehangolása. Az igazgatóság összeköttetést tart fenn külső testületekkel, mint például a Nyugat-európai Fegyverzeti Csoporttal (WEAG) és más hivatalokkal, mint például a NATO EF 2000, valamint a Tornádó Fejlesztési, Gyártási és Logisztikai Irányítási Hivatallal (NETMA), a NATO Helikopter-tervező, Fejlesztő, Gyártó és Logisztikai Irányítási Hivatallal (NAHEMA), valamint a Szövetséges Fegyveres Erők Atlanti-óceáni Legfelső Parancsnokságának Tengeralatti Kutatási Központjával (SACLANTCEN). A Kutatási és Technológiai Hivatal (RTA) törzs részlege a Védelmi Támogató Főosztályon belül egy helyen települ a Fegyverzettervezési, Program- és Politikai Igazgatósággal. A NATO Kutatási és Technológiai Hivatal, amelynek központja Párizsban található, támogatja a NATO Kutatási és Technológiai Bizottságának (RTB) tevékenységét. Az RTA és az RTB együttesen alkotják a NATO Kutatási és Technológiai Szervezetét (RTO).

16.1.12.2. *A Légvédelmi és Légtér Felügyeleti Igazgatóság* (korábban Légvédelmi Rendszerek Igazgatósága) felelőssége kiterjed arra a fontos kapcsolatra, amely a légvédelem és a katonai repülésirányítás, valamint a polgári légtér és légiforgalmi irányítás között fennáll. A NADC felelős azoknak a törekvéseknek az előmozdításáért és összehangolásáért, amelyek biztosítják a NATO légvédelmi rendszerének állandó készenlétét, eredményes és hatékony működését politikaformálási szempontból, és a rendszer bővítését, hogy biztosítsák a képességeket, amelyekkel a NATO Integrált Légvédelmi Rendszere (NATINADS) eleget tud tenni a szövetség új misszióiban és feladataiban betöltött szerepének. A NATINADS bővítése és a kapcsolódó koncepció fokozott rugalmasságot kíván biztosítani a kollektív védelemben, a haditengerészeti légi képességek funkcionális integrálásában, a rakétavédelemre is kiterjedő kibővített légvédelemben, a bővítésben, valamint a béketámogató és válságkezelő műveletekben. Az igazgatóság a fentiekén kívül felelős a NATO Légiforgalmi Irányító Bizottság (NATMC) (korábban Európai Légtér Koordinációs Bizottság vagy „CEAC”) támogatásáért, amelynek feladata a NATO polgári és a katonai

légtér igényeinek összehangolása. Jelentős szerepet tölt be a légiforgalmi irányítás korszerűsítése terén a partnerországokkal együttesen vállalt közös erőfeszítések megvalósításában. A bizottság szerepkörét kibővítették annak érdekében, hogy technikai szinten biztosítsa, hogy a katonai légiforgalmi irányítók képesek legyenek fenntartani a kompatibilitás megkövetelt fokát a légiforgalmi irányítási rendszer különböző elemeivel, amelyeket a polgári társaságok bevezetnek vagy bevezetni terveznek. A NATO együttműködési tevékenységeinek keretében az igazgatóság a légvédelemre és légtér irányításra vonatkozó szaktanáccsal és segítséggel látja el a Tagsági Akciótervben (MAP) részt vevő, tagságért folyamodó országokat és más partnerországokat. Az ezzel kapcsolatos elemző munkát az igazgatóságon belül e célból létrehozott NATO Elemző Légvédelmi Sejt (NAADC) végzi. Az igazgatóság összeköttetést tart fenn a légvédelemmel kapcsolatos rendszerek kivitelezéséért felelős hivatalokkal, így a NATO Légi Korai előjelző programjával, a NATO légi vezetési és irányítási rendszer programjával, a korszerűsített HAWK föld-levegő rakétarendszerrel, valamint a közepes kibővített légvédelmi rendszerrel (MEADS) foglalkozó hivatalokkal.

- 16.1.13. *A NATO-központ Konzultációs, Vezetési és Irányítási Törzse (NHQC3S):* Az NHQC3S fogja össze egyetlen integrált törzsben a Nemzetközi Titkárság és a Nemzetközi Katonai Törzs korábbi C3 elemeit. Az NHQC3S fő feladata azoknak az elveknek és irányvonalaknak a kidolgozása, amelyek a NATO távközlési és informatikai rendszerének (CIS) a megtervezését, kivitelezését, üzemeltetését és karbantartását szolgálják. Feladatkörébe tartozik továbbá a felsoroltak alkalmazásának felügyelete. A törzset hat részlegbe szervezték, úgymint: Igények és Konceptiók Részlege (RCB); Interoperabilitási Részleg (IOB); Frekvenciagazdálkodási Részleg (FMB); Információ-biztonsági Részleg (ISB); Informatikai Rendszerek és Technológiai Részleg (ISTB); és Távközlési, Navigációs és Azonosító Rendszerek Részlege (CNISB).
- 16.1.14. *Biztonsági Beruházási, Logisztikai és Polgári Védelmi Tervezési Főosztály:* a Biztonsági Beruházások és a Polgári Védelmi Tervezés igazgatóságaiból, a Logisztikai Részlegből és az Erőforrások Politikai Koordinációs Részlegéből áll.
- 16.1.15. *Tudományos és környezetvédelmi főosztály:* tanácsokkal látja el a főtitkárt a NATO-t érintő tudományos és műszaki kérdésekben; felügyeli a Modern Társadalmi Kihívások Bizottsága által kezdeményezett tanulmánytervek, rövid távú tervezetek kidolgozását és műhelyek létrehozását; felügyeli azokat a tevékenységeket, amelyek fokozzák a partnerországok tudósainak részvételét a NATO tudományos programjaiban, valamint a Modern Társadalom Kihívásainak Bizottsága projektjeiben.

16.2. A NATO katonai szervezetének felépítése és működése

- 16.2.1. *A Katonai Bizottság:*
- 16.2.1.1. A főtitkár elnöksége alatt az Észak-atlanti Tanács ülésein vitatják meg és hagyják jóvá a NATO politikáját a nagyköveti rangban lévő állandó képviselők, valamint más felsőbb szintű politikai bizottságok (elsősorban a Védelmi Tervező Bizottság és a Nukleáris Tervező Csoport) üléseit.
- 16.2.1.2. A magasabb szintű találkozókra meghívják a külügy- vagy védelmi minisztereket, a csúcserkezesekre pedig időről-időre összehívják az állam- és a kormányfőket. Annak érdekében, hogy az Észak-atlanti Tanács, a Védelmi Tervező Bizottság és a Nukleáris Tervező Csoport katonai ügyekben megfelelő támogatást és javaslatokat kapjon, magas rangú katonatisztek szolgálnak a NATO-nál egyrészt mint nemzeti katonai képviselők, másrészt mint a Katonai Bizottság állandó üléseinek tagjai.

- 16.2.1.3. A Katonai Bizottság, más politikai döntéshozó testületekhez hasonlóan, rendszeresen tart magas szintű értekezleteket a vezérkari főnökök részvételével.
- 16.2.1.4. A NATO-n belül ez a bizottság a legmagasabb szintű katonai fórum, amely a Tanács, a Védelmi Tervező Bizottság és a Nukleáris Tervező Csoport politikai felügyelete alatt működik.
- 16.2.1.5. A Katonai Bizottság mindennapos tevékenységében vezérkari főnökeik megbízásából és annak nevében a tagországok katonai képviselői vesznek részt.
- 16.2.1.6. A Katonai Bizottság feladata továbbá, hogy javaslatokat tegyen a NATO politikai vezetése számára olyan intézkedések megtételére, amelyeket a NATO területének közös védelme szempontjából szükségesnek ítélnék. Elsődleges feladata katona-politikai és stratégiai kérdésekben vezetési funkciók ellátása és tanácsadói tevékenység kifejtése. Katonai kérdésekben irányelveket ad ki a NATO stratégiai parancsnokainak, akiknek képviselői részt vesznek a Bizottság ülésein.
- 16.2.1.7. Válság, feszültség vagy háború esetén javaslatokat terjeszt a Tanács és a Védelmi Tervező Bizottság elé, amelyek a katonai helyzettel, a fegyveres erők alkalmazásával, a váratlan helyzetre vonatkozó tervek érvényesítésével, továbbá a harcérintkezési szabályok bevezetésével függenek össze.
- 16.2.2.** *A Katonai Bizottság elnöke:* Irányítja a bizottság napi munkáját és annak nevében kiadja a Nemzetközi Katonai Törzs igazgatója részére a szükséges direktívákat és irányelveket (lásd alább). Képviseli a Katonai Bizottságot az Észak-atlanti Tanács, a Védelmi Tervező Bizottság és a Nukleáris Tervező Csoport ülésein, és igény szerint tanácsokat ad katonai jellegű ügyekben.
- 16.2.3. *A stratégiai parancsnokok:* A stratégiai parancsnokok (SCs), nevezetesen a Szövetséges Fegyveres Erők európai legfelső parancsnoka (SACEUR), valamint a Szövetséges Fegyveres Erők atlanti-óceáni legfelső parancsnoka (SACLANT) felelős a Katonai Bizottságnak a parancsnokságuk területén belül, a szövetség hatáskörébe tartozó katonai ügyek átfogó irányításáért és vezetéséért. Egyidejűleg, tanácsaikkal segítik a Katonai Bizottságot.
- 16.2.4. *A Nemzetközi Katonai Törzs:* A Nemzetközi Katonai Törzs(IMS) felelős a katonai kérdéseket érintő azon politikai tervek, értékelések és ajánlások kidolgozásáért, amelyeket a Katonai Bizottság elé terjesztenek jóváhagyás céljából. Felelősséggel tartozik azért is, hogy a bizottság politikáját és döntéseit az előírásoknak megfelelően hajtsák végre. A Nemzetközi Katonai Törzs állományát képező személyeket országaik delegálják a NATO-központba, azzal a feladattal, hogy nemzetközi megbízatásuknak megfelelően elsősorban a szövetség közös érdekeit, mintsem saját országaikat képviseljék. A törzsen belül néhány beosztást polgári személyek töltenek be, akik irodai vagy támogató feladatot látnak el. A törzs a Katonai Bizottság munkáját támogatja azzal, hogy előkészíti, majd a végrehajtás során figyelemmel kíséri a bizottság határozatait, ezen kívül aktívan részt vesz a közép- és kelet-európai országokkal a PfP keretében kialakított együttműködési folyamatban.
- 16.2.4.1. *A Tervező és Politikai Osztály* kidolgozza és összehangolja a Katonai Bizottságnak a NATO védelmi politikáját és stratégiáját illető tervezői tevékenységét. E feladatkör magában foglalja a következőket: a katona-politikai elgondolások, tanulmányok, értékelések és az azokkal kapcsolatos dokumentációk kidolgozásában való részvételt; hozzájárulást a NATO fegyveres erők céljaira és alkalmazására vonatkozó tervek elkészítéséhez; az éves védelmi jelentés megfogalmazását; bekapcsolódást a Partnerség a békéért program tervezési és felülvizsgálati folyamatába; a távlati koncepcionális elgondolás kimunkálását. Az osztály a fentiek mellett a Katonai Bizottság képviselésében részt vesz a NATO átfogó védelemmel foglalkozó tervezési munkálataiban.

- 16.2.4.2. *A Műveleti Osztály* támogatást nyújt a Katonai Bizottságnak az aktuális műveleti tervek, valamint a NATO fegyveres erők szervezetével és a katonai irányítással összefüggő kérdések kidolgozásában, amelyek összefüggésben vannak a NATO szerepével nemzetközi válságok időszakában. Az osztály tervezi és összehangolja a többnemzetiségű kiképző tevékenységet és gyakorlatokat, beleértve azokat, amelyeken a békepartnerségi országok vesznek részt; koordinálja azokat az erőfeszítéseket, amelyek biztosítják a hatékonyan működő NATO elektronikai hadviselési képesség kifejlesztését, és az ahhoz társuló kiképzést és gyakorlatokat. Felelős az elektronikai hadviseléssel foglalkozó programok és követelmények figyelemmel kíséréséért és értékeléséért. Támogatja a NATO Légvédelmi Bizottság munkáját, felelős a Nemzetközi Katonai Törzsön belül a légvédelmi ügyekért.
- 16.2.4.3. *A Hírszerzési Osztály* folyamatosan biztosítja a stratégiai felderítési adatokat a NATO főtitkárnak, az Észak-atlanti Tanácsnak és a Védelmi Tervező Bizottságnak, valamint a Katonai Bizottságnak és egyéb NATO testületeknek, mint például a Nemzetközi Katonai Törzs, a Politikai Bizottság és a Tömegpusztító Fegyverek Proliferációjával Foglalkozó Központ. Az osztály az alapvető hírszerzési adatok tekintetében támaszkodik a NATO-tagállamokra és NATO parancsnokságokra, minthogy nincs önálló adatszerző funkciója és kapacitása. A kapott felderítési adatok birtokában, mint központi koordinációs testület, elvégzi a tagállamok illetékes szerveitől kapott hírszerzési adatok összesítését, értékelését és elosztását a NATO-központon belül, és továbbítja azokat a NATO parancsnokságoknak, hivataloknak, szervezeteknek és tagállamoknak. A rutinfeladatokon kívül, a Hírszerzési Osztály vezeti és koordinálja a NATO stratégiai felderítési adatainak összeállítását és elosztását, beleértve a hírszerzés elveivel és alapjaival foglalkozó dokumentációkat. Gondoskodik továbbá a szelektált adatbázis és a digitális felderítő információs szolgálat fenntartásáról. Mindezekon kívül az osztály stratégiai figyelmeztetési és válságkezelési funkciókat is betölt, továbbá kapcsolatot tart fenn más NATO és nemzeti, speciális felderítési és ezzel összefüggő feladatokat ellátó testületekkel. Összefoglalva: a NATO-tagállamok és parancsnokságok által támogatott felderítő osztály folyamatos tájékoztatást nyújt a szövetség vezető testületeinek, megkönnyítve ezzel a Katonai Bizottság tevékenységét, amely arra irányul, hogy megfelelő tanácsokat dolgozzon ki a politikai szerveknek, és biztosítsa a szükséges felderítési adatokat a NATO fegyveres erők összetételére, szervezetére és tevékenységére vonatkozó döntések meghozatalához. Az osztály számos feladatot hajt végre a NATO védelmi és politikai funkcióinak támogatásában.
- 16.2.4.4. *Az Együttműködési és Regionális Biztonsági Osztály* fókuszpontja a katonai kapcsolatok és együttműködés megszervezésének az Euró-atlanti Partnerségi Tanáccsal, a PfP-országokkal, Oroszországgal a NATO-Oroszország Alapokmány, Ukrajnával pedig a NATO-Ukrajna Charta keretében. Az osztály felelős az egész Nemzetközi Katonai Törzs munkájának megszervezéséért és összehangolásáért, amit az Euró-atlanti Partnerségi Tanács, a PfP, a NATO-Oroszország és a NATO-Ukrajna, valamint a Mediterrán Dialógus keretében végez. Az Együttműködési és Fegyverzet-ellenőrzési Alosztály Fegyverzet-ellenőrzési Részlege hangolja össze azokat a katonai jellegű javaslatokat, amelyek a NATO-nak a leszereléssel, a fegyverzet-ellenőrzéssel és a kooperatív biztonsággal kapcsolatos feladatokban való részvételére terjednek ki. Az alosztály feladata továbbá, hogy a Katonai Bizottság figyelmét az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) érdekkörébe tartozó leszerelési, fegyverzet-ellenőrzési és kooperatív biztonsági témákra irányítsa.
- 16.2.4.5. *A Logisztikai, Fegyverzeti és Anyagi Erőforrások Osztálya*, együttműködve a Nemzetközi Titkárság SILCEP osztályával, felelős a logisztikai elvek és célkitűzések kidolgozásáért, beleértve az egészségügyi ellátást és szállítást.

Törzstámogatást nyújt a NATO Logisztikai Vezetők Értekezletének (SNLC), a katonai egészségügyi szolgálatok főnökeiből álló bizottságnak (COMEDS). Az osztálynak nagy feladatai vannak a válságkezelés, a humanitárius segítségnyújtás és a katasztrófa-elhárítás logisztikai biztosításának területén is, ezen kívül képviseli a Nemzetközi Katonai Törzset a Polgárvédelmi tervező főbizottságban és a katonai egészségügyi szolgálatok főnökeinek bizottságában. A NATO Helyzetelemző Központja segítséget nyújt az Észak-atlanti Tanácsnak, a Védelmi Tervező Bizottságnak és a Katonai Bizottságnak konzultációs területen felmerülő feladataik teljesítésében. A szövetségben belül ez a központ fogadja, cseréli ki és osztja el a politikai, a katonai és a gazdasági tárgyú információkat.

- 16.2.4.6. A *NATO Helyzetelemző Központ* biztosítja a megfelelő létesítményeket a konzultációs lehetőségek gyors bővítéséhez feszültség és válság időszakában. Felelős a megfelelő információs háttéranyag napra készen tartásáért és frissítéséért ezekben az időszakokban.
- 16.2.4.7. A *NATO-központ Konzultációs, Vezetési és Távközlési Törzse* (NHQC3S) egységes, integrált szervezet, amelynek személyi állománya a Nemzetközi Titkárság (IS) és a Nemzetközi Katonai Törzs (IMS) tagjaiból tevődik össze.
- 16.2.5. A *partnerországok képvisellete*: 1994 óta egy sor partnerország nyitott összekötő irodát, majd 1997-től diplomáciai képviselést a NATO-központban. A partnerországokkal létesített katonai kapcsolatok további erősítését szolgálta a „Partnerség a békéért törzsrészlegek” kialakítása. Jelenleg nyolc ilyen részleg működik, amelyek a NATO és a PfP partnerországok tisztjeiből állnak. A részlegeket a Nemzetközi Katonai Törzsön belül helyezték el a NATO-központban, a NATO integrált katonai struktúrájának első és második szintjein. A közelmúltban hoztak létre egy új PfP törzsrészleget a NATO (SHAPE) iskolájában, amely jelentősen megkönnyíti a PfP kiképző központok és más PfP intézmények közötti együttműködést. A partnerországokból érkezett tisztek, akik ezekben a részlegekben kaptak beosztást, együtt dolgozhatnak a NATO országokból érkezett tisztekkel egy nemzetközi csapatban, és részt vesznek a megvitatásra kerülő politikai témák kidolgozásában, valamint azoknak a politikai döntéseknek a végrehajtásában, amelyek a békepartnerség katonai ügyeit érintik. 1998 óta a PfP országok tisztjei teljes mértékben részt vesznek a partnerségi koordinációs sejt (PCC) törzsének munkájában is.

17. Hírszerzés, felderítés a NATO tevékenységeiben ³⁵

- 17.1. A kétpólusú világrend megszűnése után a nemzetek és a nemzetközi szervezetek új típusú – a biztonságukat fenyegető – kihívásokkal találták szemben magukat. Megszűnt egy „hagyományos” jellegű, világméretű háború kialakulásának veszélye, helyette új, regionális jellegű kockázati tényezők jelentek meg. Globalizálódó világunkban azonban ezek a veszélyek nem maradnak izoláltak, átlépnek az országhatárokon, eszkalálódnak, maguk is globális hatásúvá válnak. Fenyegetést jelentenek környezetünkre, az emberiségre, valamint a nemzetközi szervezetek és a demokratikus nemzetállamok biztonságára.
- 17.2. Ezekre a veszélyekre már nem lehet a hagyományos módon és eszközökkel, illetve eljárásokkal reagálni, sok esetben már nem a katonai erő alkalmazása jelenti az egyetlen megoldást. Több veszélyforrás realizálódása esetén csak nehezen vagy egyáltalán nem lehet védekezni, ezért napjainkban nő a **megelőzés** szerepe. Ebben pedig egyre inkább előtérbe kerül a preventív diplomácia, a politikai, gazdasági, vallási, pénzügyi stb. beavatkozás és ráhatás – mint eszköz és eljárás mód – mivel ezekkel a problémákkal jellegüknek megfelelően kell foglalkozni, úgyis mondhatnánk „kezelni” kell őket. A történelem során kevés példát találhatunk ugyan a konfliktusok megakadályozására, de a hidegháború befejeződése óta mindinkább teret nyer az a nézet, miszerint egyszerűbb és olcsóbb megelőzni egy válság kifejlődését, mint bekövetkezése és esetleges eszkalációja után eredményes megoldást találni rá.

- 17.3. A katonai szervezeteknek azonban továbbra is jelentős szerepük marad, bár tevékenységüket lényegesen módosult formában kell végrehajtaniuk, hogy megfeleljenek az új kihívásokból adódó feladataiknak. Az utóbbi évek tapasztalatai ugyanis bebizonyították azt, hogy a gazdasági embargók, a politikai szankciók és a diplomáciai utánjárás önmagukban nem mindig jelentenek megfelelő kényszerítő erőt. Ha egy állam elég erősnek érzi magát ahhoz, hogy szembeszegüljön a nemzetközi közösség akaratával, ezekkel az eszközökkel csak nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem lehet szándékainak megváltoztatására kényszeríteni.
- 17.4. Az élet már nem egyszer bizonyította azt is, hogy a bizalom alapja a folyamatos ellenőrzés. Az elmúlt évtizedek politikai, gazdasági és társadalmi változásai rávilágítottak, hogy a katonai felderítés és hírszerzés fénykorának tartott hidegháborús évtizedek után sem engedheti meg magának egyetlen nemzet, vagy a béke szolgálatában fellépni kívánó nemzetközi szervezet sem, hogy információkat hagyjon figyelmen kívül, vagy ne tegyen meg mindent pontos és megbízható adatok beszerzése érdekében. A pontos, időszerű információk alkalmazásával a katonai – diplomáciai megoldások arányában az utóbbi javára billenthetjük a mérleg nyelvét.
- 17.5. A problémák megelőzésének egyetlen lehetősége az időbeniség. Ahhoz azonban, hogy képesek legyünk a válságokat időben megelőzni, vagy kialakulásuk után eredményesen kezelni, megnő a felderítés előrejelző és támogató szerepe. Csupán abban az esetben van esély a sikeres megelőzésre vagy beavatkozásra, ha a konfliktus első tüneteinek megjelenésekor az intézkedésre jogosult és képes szervezetek pontos ismeretekkel rendelkeznek az események előzményeiről, okairól és folyamatának megakasztási lehetőségeiről. A megelőzés sikertelensége esetén a katonai beavatkozásnak is fontos alapfeltétele a szükséges információk megléte. Az ilyen jellegű információk gyűjtése, feldolgozása és a politikai illetve katonai döntéshozók felé jelentése a biztonsági szolgálatok, kiemelten a katonai titkosszolgálatok legfontosabb feladatai közé tartoznak.
- 17.6. A **felderítő-hírszerző támogatás** – ennek is főként a katonai területe – kiemelt jelentőséggel bír a válságok hatékony megelőzésének és eredményes rendezésének szempontjából. A felderítő-hírszerző támogatás segíti a döntéshozókat annak eldöntésében, hogy a nemzeti politikai érdekeknek megfelelően küldjenek-e erőket az adott területre, illetve mekkorák a műveletekben való részvétel politikai és katonai kockázatai. Információkat ad a csapatok béketámogató feladatokra történő felkészítéséhez és a szembenálló erők folyamatos figyelemmel kísérésével naprakész információkat szolgáltat a telepített erők részére. Információkat biztosít a csapatok védelme érdekében, hogy a parancsnok időben tudjon intézkedni a saját erők védelmére. A válságkezelő műveletekben a hadászati, hadműveleti és harcászati felderítés szoros egységet képeznek, gyakran el is mosódik közöttük a határ, ezért különválasztásuk hiba lenne.
- 17.7. *A nemzetközi biztonsági környezet változásai - új típusú fenyegetések*
- 17.7.1. Az 1990-es éveket megelőzően a világ biztonságára a két katonai rendszer szembenállása jelentette a legnagyobb veszélyt. A Varsói Szerződés felbomlását követően eltűnt a globális katonai konfliktus réme, vagyis megszűnt – de legalábbis minimálisra csökkent – az egész emberi civilizáció létét fenyegető nukleáris világháború veszélye. A kétpólusú világrend megszűnése után a nemzeteknek és nemzetközi szervezeteknek új típusú – a biztonságukat fenyegető – kihívásokkal kellett szembenézniük, a hagyományos értelemben vett katonai fenyegetéseket újak váltották fel. (Ugyanakkor továbbra is fennáll a tömegpusztító fegyverek alkalmazásának lehetősége az úgynevezett „haramia államok” részéről. Ezt azért fontos kiemelni, mert jelenleg ez az egyik legfontosabb olyan tényező, amely miatt a NATO nemzetek indokoltnak tartják a „hagyományos V. cikkely szerinti közös védelem,” esetére vonatkozó védelmi tervező munkát.)

- 17.7.2. A NATO – alkalmazkodva a megváltozott biztonsági és katonai helyzethez – már az 1991. november 7-8-ai római találkozásán új Stratégiai Konceptiót fogadott el (The Alliance's Strategic Concept), amelyben rangsorolta a potenciális veszélyforrásokat és a katonai fenyegetéseket. Kiemelte, hogy a Varsói Szerződés szervezetének megszűnése olyan helyzetet teremtett, amelyben már nem elsősorban a közvetlen katonai fenyegetés jelent a Szövetség számára veszélyt, hanem a fegyverzetek nagy mennyiségéből, illetve a felettük gyakorolt ellenőrzés gyengüléséből és a proliferáció erősödéséből eredő kockázatok. A Szövetség a katonai fenyegetések további csökkentése leghatékonyabb eszközeként a leszerelés folytatását és a mindenoldalú együttműködés erősítését határozta meg. A koncepció a globális – és ezért kezelésükhöz nemzetközi összefogást igénylő – kihívásokhoz a tömegpusztító, elsősorban a nukleáris fegyverek elterjedését, a létfontosságú energiaforrásokhoz való hozzájutás megakadályozását, a terrorista és szabotázs akciókat sorolta. A dokumentum szerint további fenyegetést jelent a Szövetség számára a tömeges migráció, valamint az ökológiai problémák felerősödése.
- 17.7.3. A NATO 1991. évi Stratégiai Konceptiója szerint tehát a XX. század utolsó évtizedében a következő transznacionális kihívások fenyegették elsősorban az észak-atlanti térség biztonságát:
- 17.7.3.1. nemzetközi terrorizmus és szélsőséges mozgalmak;
 - 17.7.3.2. nemzetközi szervezett bűnözés és kábítószer-kereskedelem;
 - 17.7.3.3. proliferáció;
 - 17.7.3.4. tömeges migráció;
 - 17.7.3.5. környezetvédelmi kihívások;
 - 17.7.3.6. az atomerőművek biztonságának nem kellő szavatolása;
 - 17.7.3.7. információkhoz való illetéktelen hozzáférés.
- 17.7.4. 1999-ben a Szövetség új, kibővített stratégiai koncepciót fogadott el (The Alliance's Strategic Concept), amelyben pontosította a szervezetet érintő kockázatokat és kihívásokat. Az 1991-ben megfogalmazott fenyegetettséget az alábbiakkal egészítette ki:
- 17.7.4.1. az emberi és kisebbségi jogok megsértése;
 - 17.7.4.2. sikertelen vagy elégtelen reformtörekvések, az államok dezintegrációja.
- 17.7.5. Növekvő kockázatot jelentenek az eltérő társadalmi fejlődésből fakadó, országok és ország-csoportok közötti, átmeneti vagy tartós ellentétek, a gazdasági, pénzügyi és társadalmi válságok, az etnikai és vallási feszültségek, a nemzetközi terrorizmus, a szervezett bűnözés, az illegális kábítószer- és fegyverkereskedelem, a demográfiai feszültségek, a tömeges migráció és a nagyfokú környezeti ártalmak. Fokozódó kihívást és veszélyt jelent a tömegpusztító fegyverek és azok hordozóeszközeinek elterjedése, valamint az információs rendszerek elleni támadások lehetősége. Ezen túl az államok közötti feszültségek, illetve államokon belüli fegyveres konfliktusok továbbra is jelen vannak Európában. Régióinkban sajátos veszélyforrásként jelentkeznek a társadalmak átalakulásából fakadó instabilitás és kiszámíthatatlanság, valamint a demokratizálódási folyamatok törékenysége.
- 17.7.6. Napjainkban a transznacionális kihívások – a globalizáció következtében – soha nem tapasztalt intenzitással jelentkeznek. A globális, regionális és belső kihívások, illetve kockázatok között hierarchikus kapcsolat, kölcsönhatás van. A Varsói Szerződés felbomlása, a hidegháború befejeződése Európában – tehát regionális szinten – zajlottak le, de súlyuknál és hatásuknál fogva, globális jelentőségűeknek bizonyultak.
- 17.7.7. A globalizáció felgyorsult, és a nemzetközi viszonyok valamennyi területén mélyreható változásokat okoz. Különösen a technológia, az információs technológia, a közlekedés, a kereskedelem és a pénzügyek, valamint a

- 17.7.8. Az új nemzetközi biztonsági helyzet új kihívások elé állítja az egész emberiséget. Tekintettel arra, hogy a globális kihívások és veszélyek nem szoríthatók államhatárok közé, kezelésük és leküzdésük nemzetközi összefogást igényel.
- 17.8. *Válságkezelés*
- 17.8.1. Az új biztonsági kihívások és transznacionális fenyegetések tehát közös megoldást, nemzetközi összefogást igényelnek. A nemzetek nemzetközi szervezetekbe tömörülnek, hogy érdekeiket és biztonságukat hatékonyabban legyenek képesek érvényesíteni, illetve megvédeni az új kihívások jelentette fenyegetésekkel és veszélyekkel szemben. Ehhez azonban a nemzetközi szervezeteknek érdekérvényesítő erőre és képességre van szükségük.
- 17.8.2. Több veszélyforrás egyidejű realizálódása esetén csak nehezen vagy egyáltalán nem lehet védekezni, ezért napjainkban **nő a megelőzés szerepe**. Kiemelten igaz ez a válságok esetében. A válságok sokszínűségük, változatosságuk és komplexitásuk miatt gyakran változó-, más és más megoldást követelnek. A válságokkal jellegüknek megfelelően kell foglalkozni, „kezelni” kell őket. A válságkezeléshez mint tevékenységsorozathoz megfelelő eszközrendszer társul, amelyek a nemzetközi akarat tényleges végrehajtó erejének pilléreit alkotják:
- 17.8.3. A válságok megoldási menetének diplomáciai és politikai síkon tartása mindenki számára alapvető érdek. Egy lényeges dolgot a téma vizsgálata szempontjából azonban már itt le kell szögeznünk: a válságok minden időszakában egyformán fontos a **megfelelő információk megléte** ahhoz, hogy hatékonyan legyünk képesek fellépni.
- 17.9. *A válságkezelés katonai műveletei*
- 17.9.1. Nem háborús katonai műveletek
- 17.9.1.1. A katonai szakkifejezések eszköztára a válságkezelésben részt vevő csapatok feladatainak behatárolására használja a „nem háborús katonai műveletek” kifejezést. A „nem háborús katonai műveletek” (Military Operations Other Than War – MOOTW) fogalmát az Amerikai Fegyveres Erők Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottsága által jegyzett dokumentum (Joint Doctrine for Military Operations Other Than War, Joint Pub 3-07) vezette be először hivatalosan. Ez a fajta tevékenység egy meglehetősen új területe a katonai feladatoknak. Ezen feladatok nem egyeztethetők össze egyetlen klasszikus értelemben vett háborús művelettel sem.
- 17.9.2. Az V. cikkelyen kívüli feladatok
- 17.9.2.1. A „nem háborús katonai művelet” olyan katonai tevékenység, amelyet katonai alakulatok hajtanak végre békeidőszakban, vagy válság idején fegyverrel felszerelve, de lehetőleg annak használata nélkül. Azokat a

tevékenységeket, amelyeket békében, instabil helyzetben (konfliktus esetén), vagy háborúban harcterületen kívüli tevékenységre ideiglenesen létrehozott katonai erőket is magában foglaló szervezetek folytatnak, nem háborús katonai műveleteknek nevezzük.

17.9.2.2. A NATO Stratégiai Konceptiója – mint legmagasabb rendű forráshely – több összefüggésben is foglalkozik az „V. cikkelyen kívüli feladatok” fogalmával, értelmezésével. A dokumentum már a bevezetőjében említi az „új komplex kockázati tényezők megjelenését” mint például az elnyomás, az etnikai konfliktusok, a gazdasági válságok a politikai rendszer összeomlása, és a tömegpusztító fegyverek elterjedése. A „Szövetség célja és feladatai” kiemeli „az euroatlanti térség biztonságát fenyegető válságokat és konfliktusokat”. „A válságkezelés” címszó alatt konfliktus-megelőzést, és válságkezelésben illetve válságműveletekben való részvételt említi. Katonai feladatként is értelmezhető feladatként jelöli meg a fegyverzetkorlátozási és nonproliférációs egyezmények ellenőrzését. „A konfliktus-megelőzés és válságkezelés” címszó konfliktus-megelőzés és a válságkezelő műveletek, békefenntartó- és más (béke)műveletek fogalmát vezeti be. A „Szövetség haderejének felépítése” alatt válságkezelést, humanitárius szükséghelyzetek kezelését említi. A dokumentum egy más összefüggésben a „nem V. cikkely szerinti műveletek” fogalmát is bevezeti.

17.9.2.3. A NATO Stratégiai Konceptió tehát tevékenység oldaláról szűkebb értelmezésben konfliktus-megelőzést, válságkezelést, humanitárius tevékenységet kategorizál, szélesebb értelemben azonban használja (közelebről definíciószerűen meg nem határozott) ún. „nem V. cikkely szerinti műveletek” fogalmát is, amely tartalmát tekintve azonos a korábban említett nem háborús katonai műveletek meghatározással, ugyanis a válságkezelés során alkalmazott katonai alakulatok által végrehajtható feladatok behatárolására szolgál.

17.9.3. Béketámogató műveletek (Peace Support Operations – PSO)

17.9.3.1. A hadászati szintű szövetséges főparancsnokságok közös szerkesztésében kiadott „Direktívák a NATO béketámogató műveletek doktrínájához” című okmány, amely „A NATO béketámogató műveletek katonai koncepciója” című katonai bizottsági alapidokumentum² SACLANT/SACEUR-szintű adaptálása, a NATO egységes terminológiai rendszeréhez illeszkedve a válságkezelés során alkalmazott katonai alakulatok tevékenységére gyűjtőfogalomként a béketámogató műveletek (peace support operations) kifejezést alkalmazza.

17.9.3.2. A Szövetség az MC 327 átdolgozását követően a kor követelményeinek és a modern diplomáciai és katonai kihívásoknak megfelelően a béketámogató műveleteket 6 fő csoportba osztotta, mivel a világ különböző területein, különböző szemben álló felek előre nem látható cselekedetei egymástól teljesen eltérő műveleteket igényelnek a béketámogató csapatoktól:

17.9.3.2.1. Konfliktus megelőzés;

17.9.3.2.2. Béketeremtés;

17.9.3.2.3. Békefenntartás;

17.9.3.2.4. Békekikényszerítés;

17.9.3.2.5. Békeépítés;

17.9.3.2.6. Humanitárius műveletek.

17.9.3.3. **Konfliktus-megelőzés (Conflict Prevention)**

17.9.3.3.1. Válság során a fegyveres konfliktus kialakulását gazdasági, diplomáciai, politikai eszközökkel nem szükségszerűen lehet

megelőzni, ilyenkor elkerülhetetlenné válhat a katonai erő alkalmazása is. A katonai tevékenység az alábbi formákban valósulhat meg:

- 17.9.3.3.1.1. *Erők preventív célú alkalmazása (Preventive Deployment):* A gyakorlatban nem nagy erejű kötelekek állomásoztatásáról van szó, sokkal inkább az erők olyan tevékenységéről, amelyek az állomásoztatáson túl jelzik azt is, hogy a Szövetség kész a többnemzeti erők bevetésére is. Az erők konfliktustérségbe való küldésének alapkövetelménye a fogadó ország (host nation) beleegyezése és a mandátumot biztosító nemzetközi szervezet egyetértése;
 - 17.9.3.3.1.2. *Korai előrejelzés-riasztás (Early Warning):* A válság korai előrejelzése különösen a NATO érdekeltségi körzetében (area of interest) kialakult konfliktusok esetében létfontosságú. Alapelv az, hogy ha az egyes NATO-országok és nemzetközi szervezetek egy adott konfliktus lehetséges kirobbanásáról időben rendelkeznek a szükséges információkkal, akkor sokkal hatékonyabban tudják a szükséges politikai/diplomáciai és katonai lépéseket kidolgozni és összehangolni;
 - 17.9.3.3.1.3. *Felderítés (Surveillance):* A válságtérségben zajló légi, szárazföldi, tengeri tevékenységek ellenőrzése (monitoring) és figyelemmel kísérése (surveillance). Alapelv ebben az esetben az, hogy a felderítés részrehajlás nélkül történjen;
 - 17.9.3.3.1.4. *Szankciók és embargók (Sanctions and Embargoes):* bevezetése A katonai tevékenység ebben az esetben alapvetően támogató jellegű, hiszen egy politikai szervezet által elrendelt korlátozás ellenőrzését, vagy biztosítását foglalja magában;
 - 17.9.3.3.1.5. *Nem harcoló személyek mentése (Non-combatant Evacuation Operations):* A nem harcolók (polgári lakosság, civil személyek) mentése egy külföldi ország területéről. Erre a műveletre a gyakran háttérben zajló diplomáciai erőfeszítések közepette kerül sor „megengedő” (permissive), vagy ellenséges környezetben. A mentésnek – az alapvető cél teljesítésén túlmenően – további üzenetértéke is lehet: a Szövetség hajlandó katonai lépések megtételére.
- 17.9.3.4. **Béketeremtés (Peacemaking)**
- 17.9.3.4.1. A Szövetség meghatározása szerint a béketeremtés célkitűzéseit elsősorban diplomáciai és gazdasági eszközökkel kell teljesíteni, de sor kerülhet fegyveres erők közvetlen, vagy közvetett alkalmazására is. Ez a tevékenység magában foglalhatja a korábban tárgyalt konfliktus-megelőzés teljes spektrumát, egyes esetekben akár a békekikényszerítés néhány katonai rendszabályát is.
- 17.9.3.5. **Békefenntartás (Peacekeeping)**
- 17.9.3.5.1. A Szövetség értelmezése szerint ez a tevékenység főleg a hidegháborús időszakra volt jellemző. A békefenntartás az ellenségeskedések megfékezésére, enyhítésére, vagy megszüntetésére irányuló, szervezett, katonai és polgári erőket egyaránt felhasználó, a béke helyreállítását célzó művelet. A száraz definíció nem véletlen, hiszen ez a tevékenység már önmagában olyan komplex és szerteágazó, amelynek kifejtése önálló dolgozatként is megállná a helyét. Napjaink kihívására értelmezve ezt a feladatot az alábbi katonai tevékenységek jelentik:
 - 17.9.3.5.1.1. *Megfigyelés (Observation):* Az ide beosztott erők megjelenési formája a fegyvertelen ENSZ-megfigyelők;

- 17.9.3.5.1.2. **Szétválasztó erők** (Interposition Force): alkalmazása A NATO által elfogadott tevékenységi forma, amelynek a célja: az ideiglenes tűzszünetet, vagy megkötött tűzszüneti egyezményt követően a korábbi szembenálló felek szétválasztása oly módon, hogy a meghatározott vonal, zóna stb. mentén nemzetközi erőket telepítenek. A szétválasztó erők feladata lehet figyelőállások és ellenőrző-áteresztő pontok létesítése; az elválasztó-vonalak kitűzése, kijelölése és rendszeres ellenőrzése erők állomásoztatásával vagy járőrözéssel; útvonalak kijelölése, megnyitása humanitárius célú szállítmányok érdekében (vagy az útvonalakon való áthaladás korlátozása);
- 17.9.3.5.1.3. **Az átmenet támogatása** (Transition Assistance): Ez alapvetően katonai feladatokat tartalmaz és magában foglalja mindazokat a – alapvetően biztonság megteremtésére irányuló – tevékenységeket, amelyek a tűzszüneti megállapodás és a polgári feladatok megkezdése közötti időszakban fontosak;
- 17.9.3.5.1.4. **Fegyverzetellenőrzés** (Arms Control): Annak ellenére, hogy a fegyverzetellenőrzés főként diplomáciai jellegű tevékenység, és így szorosan a béketámogató művelethez nem is tartozik, adott konfliktusok és válságtérségek esetében kulcsfontosságú tényezővé válhat. A regionális stabilitás kialakításának egyik fontos bizalom- és biztonságerősítő intézkedésként hozzájárulhat a térség átfogó biztonsági rendezéséhez. Ebben az értelemben a fegyverzetellenőrzés – az adott mandátumtól függően – a békefenntartás részfeladata lehet. Katonai értelemben a fegyverzetellenőrzés kiterjedhet az ellenőrzések végrehajtására, a kiképzések ellenőrzésére, fegyverzetek adott körzetbe való begyűjtésére és fegyverzet-megsemmisítő helyek kialakítására.
- 17.9.3.6. **Békekikényszerítés (Peace Enforcement – Implementation)**
- 17.9.3.6.1. A NATO-dokumentumok szerint ez lehet a Szövetség legvalószínűbb feladata egy ENSZ-mandátum alapján létrehozott misszió katonai támogatásában. A békekikényszerítés aktív katonai rendszabályok összessége. NATO-alapelv, hogy a tevékenység során a katonai és a politikai célkitűzések összhangban legyenek. „A fegyverhasználat szabályainak” – más értelmezésben „A harcba bocsátkozás szabályainak” – (Rules of Engagement – ROE) tartalmaznia kell az erő alkalmazásának összes követelményét, de figyelembe kell venni a minimális veszteségelv követelményét is. A békekikényszerítő műveletnek nem lehet célja a válságban szembenálló vagy harcoló felek megsemmisítése, sokkal inkább a megkötött egyezmények, vagy a nemzetközi közösségek által meghatározott feltételek betartatása.
- 17.9.3.6.2. A békekikényszerítő műveletek kiemelt feladata az emberi jogok védelme is. Az utóbbi évek konfliktusait az emberi jogok megsértése, népiirtás és etnikai tisztogatások jellemzik, ezért a műveletben részt vevő erőknek feladata a jogsértések megszüntetése, akár fegyveres erő alkalmazásával is. Ezt követően ugyancsak feladatként jelentkezik azon biztonsági körülmények megteremtése, amelyek lehetőséget biztosítanak a humanitárius szervezetek hatékony munkájához.
- 17.9.3.6.3. Kialakulhatnak olyan helyzetek – és az utóbbi időben rendszerint ez a jellemző –, hogy nagyon nehéz, vagy egyszerűen lehetetlen előre jelezni a válságban érintett felek egymáshoz való viszonyát, illetve a béketámogató műveletekben részt vevő nemzetközi erőkkel szembeni magatartását. Ezért – és az eddigi tapasztalatok ezt egyértelműen

alátámasztják – minden béketámogató művelet során tervezni kell olyan erőket is, amelyek képesek békekikényszerítő feladatok végrehajtására.

17.9.3.6.4. Már a tervezés időszakában számolni kell azzal a lehetőséggel, hogy a béketámogató művelet során a békefenntartó tevékenység békekikényszerítő műveletté alakulhat. Ez esetben azonban új ENSZ-mandátumra van szükség. Gyakorlatilag kizárható az, hogy ugyanazokat az erőket „konvertáljuk” át az egyik feladattípusból a másik feladattípusba. Alaphelyzetben alapvető különbségek vannak a két misszióra jellemző szervezeti felépítésben, a kiképzésben, a csapatok „magatartásbeli” követelményeiben és a fegyverzetek tekintetében. A béketámogató műveletekben részt vevő NATO erők rendszerint békefenntartó tevékenységet látnak el könnyűfegyverzettel, ezért nem képesek békekikényszerítő feladatok ellátására.

17.9.3.6.5. Kedvező feltételek mellett a békekikényszerítő művelet átalakulhat békefenntartó műveletté. Ilyen esetben a békekikényszerítő műveletre kijelölt nehézfegyverzetű alegységek kivonásra kerülnek, feladatukat könnyűfegyverzettel felszerelt erők veszik át.

17.9.3.7. **Békeépítés (Peace Building)**

17.9.3.7.1. A békeépítés a konfliktus lezárását követő időszak komplex feladatrendszerét jelenti. Olyan műveletek összessége, amelyek megerősítik és megszilárdítják a politikai rendezést a konfliktus megismétlődésének elkerülésének érdekében. Az adott ország, vagy országok infrastruktúrája egy konfliktusban megszűnhet, vagy működésképtelenné válhat. Gyakori tapasztalat az is, hogy még a konfliktus lezárását követően is előfordulhat, hogy a korábbi konfliktusban érintett felek szembeszegülnek a végleges rendezés követelményeivel. A békeépítés katonai feladatait alapvetően a biztonságos környezet megteremtése és ennek fenntartása képezi. Ezzel párhuzamosan más jellegű katonai tevékenységekre is sor kerülhet, mint például:

17.9.3.7.1.1. katonai segítségnyújtás a polgári szerveknek;

17.9.3.7.1.2. választások végrehajtásának támogatása;

17.9.3.7.1.3. a jogrend és a közbiztonság helyreállításának támogatása;

17.9.3.7.1.4. a gazdaság helyreállításának és újjáépítésének koordinálásában való részvétel;

17.9.3.7.1.5. békeszerződések, tűzszüneti megállapodások betartásának felügyelete;

17.9.3.7.1.6. aknamentesítés, fel nem robbant lőszer megsemmisítése;

17.9.3.7.1.7. fegyverzet begyűjtés a polgári lakosságtól;

17.9.3.7.1.8. az emberi jogok helyreállításának támogatása;

17.9.3.7.1.9. elűzött, vagy menekült személyek támogatása, védelme.

17.9.3.8. **Humanitárius műveletek (Humanitarian Operations)**

17.9.3.8.1. A Szövetség kész erői és eszközei egy részének alkalmazására humanitárius műveletek során. Ez részét képezheti egy már megkezdett béketámogató műveletnek, de önálló tevékenységként is jelentkezhethet. Katonai tevékenység lehet:

17.9.3.8.1.1. humanitárius segélyek szállítása, biztosítása;

17.9.3.8.1.2. szoros együttműködés a nem-kormányzati szervezetekkel (Non-Governmental Organization – NGO), tevékenységük támogatása;

17.9.3.8.1.3. katasztrófa-elhárítás;

17.9.3.8.1.4. emberi jogok védelme.

- 17.9.4. A béketámogató műveletek során végrehajtandó katonai feladatok széles spektrumot képeznek, amelyek között esetenként nehéz éles elválasztó-vonalat húzni, előfordulhat az is, hogy térben és időben az adott katonai feladatok mintegy „összeérnek”, vagy egymásba mennek át.

17.10. A NATO felderítő rendszere

- 17.10.1. Az MC 327/1 dokumentum tárgyalja a Szövetség béketámogató műveletei során a felderítő-hírszerző támogatás elveit. E dokumentum nyíltan tájékoztatja a nemzetközi szervezeteket és a koalíciós partnereket a NATO hírszerző műveleteinek céljairól, megszervezéséről és a végrehajtása során alkalmazandó elvekről. A "nyílt" jelző hangsúlyozása fontos, hiszen a válságban érintett felek gyanakvással fogadnak minden hírszerzéssel, felderítéssel kapcsolatos tevékenységet. Az MC 327/1 – talán nyíltsága következtében – bátran használja a hírszerző műveletek ("Intelligence Operations") megfogalmazást. Korábban – éppen a tevékenység tartalmának fedése miatt – a "katonai információs műveletek" (Military Information Operations) kifejezést alkalmazta. Ma már azonban teljesen elfogadott, hogy minden olyan tevékenység során, ahol a NATO fegyveresen vesz részt, feladatának szerves részét képezi a felderítés-hírszerzés és elhárító tevékenység.
- 17.10.2. Egy másik szövetségi dokumentum az MC-128/5 elvi iránymutatást ad a NATO hírszerzés megszervezésére, a felderítő-hírszerző rendszer felépítésére és működtetésére.
- 17.10.3. A NATO Összhaderőnemi Doktrínájának 12. fejezete a felderítésről szól. A dokumentum kimondja: „Békében, válsághelyzetben és fegyveres konfliktus idején a felderítés végrehajtásának célja a politikai és katonai hatóságok támogatása, valamint a katonai hadműveletek tervezésének, végrehajtásának, támogatásának elősegítése. Ez időben, feladat centrikusan és pontos felderítő adatok megjelenítésével teljesül, összhangban a NATO érdekekkel és elvekkel, az összhaderőnemi kötelék parancsnok küldetésével és a meghatározott felderítő és tájékoztatási követelményekkel.”
- 17.10.4. A NATO Közös Felderítési, Elhárítási és Biztonsági Doktrínájának 6. fejezete szintén a felderítést tárgyalja. A dokumentum kimondja: „A felderítő rendszer szándéka békében és háborúban, hogy irányokat mutasson a politika kialakítóinak és a tervek készítőinek, valamint későbbi felhasználható cél-adatokról gondoskodjon. A válságkezelő műveletek során a felderítési folyamat végrehajtása a felderítő törzset a hagyományos háborús tevékenységre jellemzőtől eltérő problémákkal állítja szembe. Az ügynöki felderítés (HUMINT) megnövekedett jelentősége, a felderítési követelmények változatossága, az előre nem jelezhető és folyamatosan változó, geopolitikai, szociális és gazdasági dimenziókat is felvonultató helyzet nagy kihívást jelent a felderítési folyamat végrehajtása során. Világosan meg kell érteni, hogy a válságkezelő műveletek során a felderítés előrelátása legalább annyira fontos, ha nem fontosabb, mint hagyományos műveletek esetén. A válságkezelő műveletek során váratlan események bármikor bekövetkezhetnek, és a felderítésnek képesnek, és kellően rugalmasnak kell lennie ezek előrejelzésére.”
- 17.10.5. A NATO felderítő rendszeréről a dokumentum a következőket írja: „Valószínű, hogy a jövőben a NATO inkább válságkezelő, mint hagyományos műveletekben vesz részt. A válságkezelő műveletek során, a harcászati HUMINT tevékenységtől való fokozott függőség, valamint a felderítésben résztvevő erők kiképzésével, irányításával kapcsolatos nehézségek külön problémával állítják szembe a felderítő törzseket. A tervezés és végrehajtás során tanúsított rugalmasság jelentős szerepet kap a válságkezelő műveletek felderítési folyamatának sikeres végrehajtásában. A felderítési folyamatban résztvevők legyenek képesek a megszokott megkérdőjelezésre, rendelkezzenek képzelőerővel, valamint széleskörű, megalapozott katonai háttérrel.”

- 17.10.6. A NATO Felderítő Doktrína a „felderítés a NATO-ban” című fejezetben a következőt állapítja meg: „A NATO parancsnokságoknak alapvetően a tagállamokra kell támaszkodniuk a szükséges felderítési adatok beszerzése tekintetében.” A dokumentum ezenkívül részletesen tárgyalja a felderítés elveit, folyamatát, irányítását, végrehajtási módozatait és iránymutatást ad gyakorlati megszervezésére.
- 17.10.7. A 65-7-es ACE direktíva szabályozza részletesen a NATO felderítő rendszerében a HUMINT erők alkalmazását. A direktíva kimondja, hogy a válságkezelő műveletek során kiemelt szerep jut az emberi erővel folytatott információszerezésnek, és felsorolja alkalmazásuk lehetőségeit.
- 17.10.8. A NATO, béketámogató műveleteinek felderítő támogatása megszervezésénél és tervezésénél többféle rendező elvet vesz figyelembe. Egyrészt, hogy a felderítési igények kielégítése szempontjából szövetségi, vagy nemzeti felelősségi területre ossza-e ki a feladatokat, másrészt, hogy a válságkezelés mely fázisában tart a művelet, és az adott időszak milyen információs igényekkel lép fel. Végül hadászati, hadműveleti és harcászati szempontok szerint csoportosítja az információ igényeket, annak érdekében, hogy azok pontosan lefedjék a felelősségi területet.
- 17.10.9. A Szövetséges Fegyveres Erők Európai Főparancsnoksága 65-7 számú direktívája egyértelműen kimondja, hogy a hadszíntéren a szövetséges felderítő erők mellett egyidejűleg műveleteket hajthatnak végre az egyes nemzetek saját felderítő erői és hírszerző ügynökségei is. Más szóval, a NATO tudomásul veszi és elfogadja, hogy a többnemzeti műveletekben a részt vevő országok önállóan is gondoskodni kívánnak saját erők biztonságáról, illetve saját információs érdekeik érvényesüléséről.
- 17.10.10. A nemzeti felderítő struktúra a nemzeti hírszerző szervezetek teljes képességét jelenti. Ez alapvetően két összetevőből áll: hazai bázisú hadászati-hadműveleti-, valamint műveleti területre telepített hadműveleti és harcászati képességből. A koalíciós nemzetek felderítő struktúrájának műveleti területre telepített komponense alapvetően kétféle elemet tartalmaz. Az egyik elemet az önálló nemzeti adatszerző képességek rendszere képezi, míg a másikat a nemzeti információs csoport vagy csoportok (NIC). A NIC-eknek egyaránt helyük van az egyesített koalíciós törzs mellett és a közvetlen felettes törzs mellett is.
- 17.10.11. A szövetség minden koalíciós nemzet részéről számol adatszerző képességekkel. Ezeket a képességeket az adott nemzet felajánlhatja a koalíciónak, vagy önállóan működtetheti. Az első esetben az adott felderítő erőt a koalíciós törzs felderítő szerve működteti, míg a második esetben a nemzeti kontingens alárendeltségében marad, és az általa megszerzett információk – az adott nemzet belátása szerint – a NIC-ek útján kerülnek (vagy nem kerülnek) be a koalíciós információs rendszerbe. A NIC-ek koncepciója olyannyira beépült a szövetséges gondolkodásmódba, hogy azok a felderítés terén sok esetben a többnemzeti törzs és az alárendelt nemzeti erők között szinte az egyetlen kommunikációs csatornává váltak.
- 17.10.12. A NIC-ek képezik a NATO-parancsnokságok támogatáshoz szükséges nemzeti összesítő munkahelyeket és rendelkeznek a titkosított adattovábbítás lehetőségével, valamint gyakran közvetlen hozzáféréssel a nemzeti adatforrásokhoz. A működés szempontjából fontos, hogy ezek a nemzeti sejtek helyileg a NATO misszió vagy parancsnokság felderítő törzsével egy helyen legyenek állomásoztatva és közöttük szervezetszerű kapcsolat álljon fenn.
- 17.10.13. A NATO és ezen belül a meghatározó tagországok törekednek arra, hogy a szövetséges vagy koalíciós felderítő rendszert hatékony erőkként támogassák, de még ennek ellenére is szükségesnek tartják autonóm, saját nemzeti alárendeltségben maradó felderítő erők működtetését.

- 17.10.14. A NATO a válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatását az „integrált összadatforrású felderítő-hírszerző rendszerre” (Intelligence Surveillance Target Acquisition Reconnaissance – ISTAR) alapozza. Az adatszerző erők és eszközök kiválasztását az aktuális helyzet határozza meg, ami az ilyen műveletekben napról napra, de akár óráról órára változhat. A műveletekben a felderítő támogatás az ISTAR-koncepció mentén szerveződik, amelyen belül a technikai felderítő ágazatok (SIGINT, IMINT) kiemelt szerepet kapnak. Ennek ellenére – a hagyományos harctevékenységtől eltérően – a válságkezelő műveletekben lényegesen nagyobb hangsúly helyeződik az emberi erővel folytatott információszerzésre, így kiemelt szerep jut a műveletben részt vevő nemzetek hírszerző erőinek is.
- 17.10.15. A szükséges információk megszerzése érdekében a Szövetség a HUMINT és a SIGINT információszerző módszereit és eszközöket egyaránt alkalmazza, természetesen a hadműveleti tervben meghatározott korlátozások figyelembevételével. A NATO kínosan ügyel arra, hogy a lakosság nyugalmát, vagy a politikai rendezés folyamatát meg ne zavarja egy esetleges félreérthető felderítési tevékenység alkalmazásával. Tehát olyan korlátozásokat is bevezet, amelyek kifejezetten arra irányulnak, hogy szabályozzák a felderítő szervek által alkalmazható módszereket és eljárásokat.
- 17.10.16. A NATO béketámogató műveleteinek felderítő-hírszerző támogatásához tapasztalatai alapján megalkotta legfontosabb irányelveit, amelyek a következők:
- 17.10.16.1. A művelet végrehajtásához az összes felderítési módot és minden lehetséges forrást igénybe kell venni;
 - 17.10.16.2. A válságkörzetben telepítendő felderítő infrastruktúra kiépítéséig a repülőgépekre és pilótanélküli légi felderítő eszközökre telepített, esetleg nagy távolságból indított és vezérelt érzékelő rendszerek adataira támaszkodik a művelet parancsnoksága;
 - 17.10.16.3. A béketámogató művelet legfontosabb – műveleti területre telepített – információs forrását a HUMINT jelenti, bár ennek szükséges mértékű kiépítése csak az erők beérkezését követően valósítható meg;
 - 17.10.16.4. A béketámogató műveletek esetében a katonai információk mellett a gazdasági, a politikai, a kulturális, a vallási és az etnikai tényezők adatai is lényegesek a válság kezelésének szempontjából;
 - 17.10.16.5. Az "erőfeszítések egysége" elv azt jelenti, hogy a béketámogató műveletekben részt vevő, vagy ahhoz kapcsolódó nem-katonai szervezetek is hozzáférhessenek minden, a feladataik teljesítéséhez nélkülözhetetlen információhoz;
- 17.10.17. Az elhárítás (Counter Intelligence – CI) egyfelől az erők oltalmazásáért (Force Protection), másfelől az információk biztonságáért, az információvédelemért felelős. A béketámogató műveletek során tehát az átfogó felderítő biztosítás nem nélkülözheti az elhárító tevékenységet sem.
- 17.11. A nemzetközi válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatása**
- 17.11.1. A NATO tevékenységének súlypontja áttevődött a válságkezelő és béketámogató műveletekre, így ennek hírszerző, felderítő támogatását részletezem alapvetően.
- 17.11.2. A válságkezelő és béketámogató műveletek fejlődése során a felderítő-hírszerző támogatás fokozatosan vált létfontosságú és alapvető harcbiztosító elemmé. A felderítés szerepe különösen attól kezdve nőtt meg, hogy a béketámogató műveletek köre kibővült és a fegyvertelen ENSZ-megfigyelők mellett egyre inkább megjelentek olyan fegyveres békefenntartók, illetve békekikényszerítők, akik napi feladataikat felderítési adatok hiányában csak nagy kockázattal tudnák ellátni. Tovább növelte a hatékony felderítő támogatás szükségességét, hogy az európai (balkáni) válságövezetekben a harcoló felek

komoly katonai képzettségű állománnyal és nehézfegyverzettel rendelkeztek, ami eltért az 50-60-70-es években – az afrikai és közel-keleti békefenntartó műveletekben – tapasztaltaktól. A tervezés és végrehajtás szinte minden részterületén jelen van számos olyan kérdés, amelyeknek megválaszolása csupán pontos és megerősített – nem utolsósorban időszerű – információk segítségével lehetséges. A válasz megadása nélkül pedig megakad, vagy rossz irányba folytatódhat a folyamat.

- 17.11.3. A felderítésnek több területen (politika, katonapolitika, haderőszervezet, hadiipar, hadszíntér) kell egy időben információt szereznie, és a felhasználók köre sem korlátozódik csak a felsőbb szövetséges katonai vezetés-irányítási rendszerre.
- 17.11.4. A katonai erő részvétele válságkezelő műveletekben – a legtöbb demokratikus országban, így pl. Magyarországon is – a politikai szándék és a parlamenti hozzájárulás függvénye. A politikai döntés előkészítése érdekében adott esetben egy összhaderőnemi tervezőcsoport áll fel, amely világosan és egyértelműen meghatározza a katonai erő alkalmazásának körülményeit. Ennek során messzemenően figyelembe kell venni a nemzeti lehetőségeket, a részvétellel kapcsolatos nemzeti érdekeket, az ország teherbíró képességét, és természetesen a szövetség igényeit az erők fajtája és az alkalmazás várható időtartama tekintetében. Az igények ismeretében készülnek el azok a változatok, amelyekből a politikai vezetés eldöntheti a részvétel jellegét és mértékét.
- 17.11.5. A műveletek tervezéséhez a vezérkar tervezőblokkjának széles körű ismeretekre van szüksége, amelyek jelentős része a várható műveleti területre vonatkozik. A tervezés korai fázisában fel kell állítani azokat az alternatívákat, amelyek a várható tevékenységet és annak támogatását vetítik előre, s amelyekből a politikai és a katonai vezetés kiválaszhatja azt, amely megfelel ambíciószintjének. Erre épülhet azután a kijelölt erők felkészítése.
- 17.11.6. Az erők felvonulását követően a művelet következő fázisában is szükséges a veszélyeztetettség változásának nyomon követése; a szövetség igénye szerint jelentkező új elvárások és feladatok azonosítása, végrehajtása; valamint a kontingens tevékenységének folyamatos felderítő támogatása. A művelet befejezése vagy jellegének megváltozása miatt meg kell tervezni a kontingens kivonását is, amelyhez szintén szükségesek felderítési adatok.
- 17.11.7. A válságkezelő és béketámogató erők tevékenységének folyamatos felderítő támogatása semmilyen formában nem azonosítható a hagyományos hadviselés során igényelt felderítő támogatással. Az esetek túlnyomó többségében nem áll velük szemben reguláris haderő, nincsenek hagyományos értelemben vett harccselekmények; hadsereg-, hadtest- vagy akár hadosztály-, dandárszintű támadó vagy védelmi műveletek. A konfliktusban álló, még harcoló erők legtöbbször a helyi lakossággal elvegyülve, a lakosság egy részének hallgatóságos vagy tevőleges támogatását élvezve lépnek fel a másik féllel, vagy éppen a válságkezelő erőkkel szemben, a legváltozatosabb, legkiszámíthatatlanabb eszközökkel és módszerekkel. Tevékenységük sokban hasonlít a szervezett gerilla-hadviselésre, de gyakran még ezek a sajátosságok sem figyelhetők meg. Egyáltalán nem biztos az sem, hogy egy adott műveletben részt vevő erőknek katonai feladatokat kell megoldaniuk.
- 17.11.8. A válságkezelő erők helyi támogatottsága nagymértékben függ a stabilizációs folyamat eredményeitől, a lakosság életkörülményeinek alakulásától, a helyi politikai erők aktuális érdekeitől, és még számos egyéb tényezőtől. Egy-egy válságkezelő akció a legkülönbözőbb reakciókat válthatja ki a korábbi konfliktusban érintett harcoló felekből, vagy a lakosság egyik vagy másik felet támogató részéből. Ebből adódóan a válságkezelők szempontjából a szembenálló fél is állandóan változhat.

- 17.11.9. Jellemző, hogy a műveletek megtervezéséhez szükséges alapvető információk általában nem állnak kellő mértékben rendelkezésre, ezért magas a felderítő műveletek biztonsági kockázata. Negatív tapasztalat, hogy általában nem számíthatunk a konfliktusban részt vevő felek támogatására.
- 17.11.10. Általában jellemző, hogy a műveleti területen a harci cselekmények következtében megsemmisül, vagy súlyosan megrongálódik, vagy éppenséggel korábban sem létezett az infrastruktúra, ezért minden szükséges anyagot és felszerelést a műveleti erőknek kell a helyszínre juttatni. Hiányos, szigorúan cenzúrázott vagy egyoldalú beállítottságú a helyi média, amely megnehezíti a tájékozódást a társadalmi kapcsolatrendszerben, és megnehezíti az információs műveleteket is. A megkötött egyezmények, szerződések betartása általában hiányos, vagy a fogadó állam – ha van ilyen – nem tartja be, vagy nem is tudja betartani a vállalt kötelezettségeket.
- 17.11.11. A rendelkezésre álló adatforrások képességeinek egy részét, vagy teljes egészét nem lehet kihasználni, az előbb említett okok, vagy egyéb körülmények miatt. Az információszerzés egyik akadálya a kommunikációképes nyelvtudás hiánya, akár a helyi lakosság, akár a nemzetközi erők részéről.
- 17.11.12. Ilyen körülmények között belátható, hogy teljesen értelmetlen lenne csak és kizárólag hagyományos értelemben vett felderítésben gondolkodni. A felderítést már nem a hagyományos alkalmazási elvek mentén, hanem a mindenkori helyzethez igazodva kell szervezni a válságkezelő és béketámogató műveletek tervezése és végrehajtása során. Míg egy hagyományos feladatokra felkészített haderő támogató elemei – kisebb-nagyobb módosításokkal – alkalmassá tehetők válságkezelő feladatok ellátására, addig a hagyományos felderítő erők az ilyen műveletekben sok esetben nem, vagy csak nagyon korlátozottan alkalmazhatók. A hatékony felderítő biztosításhoz tehát nemcsak új elvekre, új alkalmazási eljárásokra, de új szervezeti elemekre és újszerű, rugalmas parancsnoki megközelítésre illetve hozzáállásra is feltétlenül szükség van.
- 17.11.13. A felderítési igények három (hadászati, hadműveleti és harcászati) szinten jelentkeznek, jóllehet a határok nem választhatók el élesen. A hagyományos katonai műveletekben a felderítésnek hat alapvető kérdésre kell választ adnia: ki, mit, hol, mikor, miért és hogyan fog tenni? A béketámogató műveletek speciális igényeinek megfelelően ezek a megválaszolandó kérdések – a konfliktus sajátosságaitól függően – másokkal is kiegészülhetnek.
- 17.11.13.1. Hadászati igények: A hadászati szintű felderítési adatok elsősorban az erők kijelölésében nyújtanak segítséget. Ezzel azonban a szerepe nem merült ki, hiszen a misszióért felelős hatóságok (ENSZ, NATO, illetve a küldő országok) folyamatosan igénylik a felderítési-hírszerzési adatokat. A hadászati igények az alábbiak lehetnek: a konfliktus kialakulásának oka és körülményei; a vitás kérdések témái és ezek állása; jelenlegi helyzet és a várható irányzatok; a nemzetközi közösség stratégiai céljai; a békefenntartó erők küldésének célja; háttér-információk, amelyek lehetnek politikai, katonai, illetve gazdasági, szociális természetűek, attól függően, melyik játszik fontosabb szerepet a válság kezelésének szempontjából; a kiküldés katonai jellegű tervezéséhez szükséges adatok.
- 17.11.13.2. Hadműveleti igények: Az erők telepítésére vonatkozó stratégiai és hadműveleti igények gyakran átfedik, kiegészítik egymást. A hadműveleti felderítési igények az erők telepítésével megnőnek és folyamatosan változnak. Nagyvonalakban ezek az alábbiakban összegezhetők: a szembenálló (hadviselő) felek szándékai, tervei és képességei, különös tekintettel a békefenntartó (intervenciós) erőkkel kapcsolatban; a szembenálló erők diszlokációja és mozgásai; a katonai tevékenységek természete és célja; a szembenálló felek propagandaháborújának és pszichológiai műveleteinek módszerei, témái, illetve ezek fogadtatása; a

helyi média helye, szerepe és lehetőségei a konfliktusban; tűzszüneti határidők és a tűzszünet vonala; politikai és katonai vitás kérdések; a veszélyeztetett civilek helyzete és elhelyezkedése; külföldi résztvevők helyzete.

- 17.11.13.3. **Harcászati igények:** A harcászati felderítési igények a feladatra kijelölt katonai alakulat szintjén a művelet idején jelentkeznek. A harcászati szintű parancsnokoknak és törzseiknek természetesen ismerniük kell a hadműveleti és hadászati szintű felderítési adatokat is. A harcászati szintű felderítési igények összegzése: a hadviselő felek elhelyezkedése, ezek fegyverzete, aknamezők helye, műszaki akadályok és ellenőrző pontok elhelyezése; a védendő emberek, útvonalak, települések, a járőrútvonalak adatai; a helyi gazdaságra, feketekereskedelemre, fegyverkereskedelemre vonatkozó információk; a helyi erőviszonyok, családi és klánviszonyok; a felsoroltakban bekövetkező változások, illetve egyéb zavart keltő tényezők.
- 17.11.14. **A béketámogató műveletek felderítő rendszerének felépítését a felderítési igények és a rendelkezésre álló erőforrások képességei határozzák meg. A felderítő rendszer felépítése követi a békefenntartó erők szervezeti struktúráját.**
- 17.11.15. **Béketámogató műveletekben a felderítő-hírszerző struktúra általában három szintre tagozódik, amelyekhez külső, nemzeti szintű támogató elemek csatlakoznak. A nemzeti központok ellátják információval a műveletekben részt vevő felderítő erőket, a felderítő erők pedig a központjukat és a misszió többi felderítő szervezetét. Az adatok megosztásának rendjét természetesen a nemzeti szabályzók és a kialakult nemzetközi gyakorlat együttesen határozzák meg. A nemzeti hírszerzési kapacitás a nemzeti hírszerző szervezetek teljes képességét jelenti, amelyet a béketámogató műveletekben részt vevő saját erőknek tud biztosítani. Ez alapvetően két összetevőből áll: a hazai bázisú hadászati-hadműveleti képességekből és a műveleti területre telepített hadműveleti és harcászati képességekből. Béketámogató műveletekben a hadászati, hadműveleti és harcászati felderítés szoros egységet képez.**
- 17.11.16. ***A béketámogató műveletek felderítő biztosításának legfelső szintje* (hadászati szint) a koalíciós erők hírszerző és biztonsági törzse, amely lehetővé teszi a hadműveleti és harcászati információk megosztását a koalíciós partnerekkel. A főparancsnokságon felállításra kerül a hírszerző és biztonsági törzs, amely a hírszerzés ágainak megfelelően tovább tagozódik. A Főparancsnokság mellé a nemzetek úgynevezett „nemzeti hírszerző csoportot” (National Intelligence Cell – NIC) telepíthetnek. A NIC elsősorban a felderítő rendszeren belüli információáramlás legfontosabb csomópontja, ebből kifolyólag szokás „nemzeti információs csoport”-nak is fordítani. Hivatalos magyar szakterminológia egyenlőre nincsen rá.**
- 17.11.17. **Nemzeti információs csoport:** A 65-7-es ACE direktíva a NIC fogalmát a következőképpen határozza meg: „Egy adott nemzet által kialakított, felszerelt és finanszírozott képesség a NATO-parancsnokságon belül, a nemzeti felderítő támogatás megvalósítása érdekében. Hadműveleti szinten biztosítja a hadszíntéri és a nemzeti forrásból származó felderítési adatok közvetlen, időbeni cseréjét. A NIC-ek az elemzett és értékelt információk közvetlen áramlásának csatornáját képezik a parancsnok, illetve a nemzeti törzsek irányába...”
- 17.11.18. **A többnemzeti erők hatékony felderítő támogatása csak hatékony együttműködéssel képzelhető el, amelynek legfontosabb eleme a nemzeti információs csoportok működtetése. A NIC-ek képesek a nemzeti információforrások által szerzett információk, illetve felderítési adatok továbbítására, a más nemzetek által szerettek átvételére és a felhasználókhöz történő továbbítására. A NIC az a szervezet, amely közvetlenül kapcsolatban áll a hazai értékelő-tájékoztató szervezettel, illetve a nemzetközi törzs többi**

felderítő elemével, ezáltal képes az értékelő és tájékoztató munka egy részének a helyszínen történő végrehajtására, illetve a honi kapacitások kihasználására. Létrehozását indokolták az egyes nemzetek, illetve a szövetség eltérő irat és információs biztonsági előírásai, amelyeket a NIC koncepción keresztül lehetett úgy áthidalni, hogy az információk a missziók feladat végrehajtásának gyors ütemét követve tudjanak az egyik „iratbiztonsági rendszerből” a másikba átáramlani a szabályok megsértése nélkül.

- 17.11.19. *A következő felderítési szintet (hadműveleti szint)* a többnemzeti hadműveleti erők törzsében működő felderítő szervezetek alkotják. A vezető nemzet felderítő állományát a hozzájáruló nemzetek által biztosított felderítő tisztekkel egészítik ki. Ez a felderítő törzs gyűjti össze és értékeli a hadműveleti felderítési-hírszerzési érdekeltségi körzetébe tartozó információkat, és feladatokat szab a harmadik felderítési szintnek. Ezen a szinten létrehozható többnemzeti hírszerző alegység és egység is (mint pl. az AMIB volt az SFOR-ban).
- 17.11.20. *A harmadik (harcászati) felderítési szintet* a harcászati erők szervezetében létrehozott felderítő részlegek jelentik, amelyek jellemzően nemzeti alapon szerveződnek. A béketámogató műveletek során a legfontosabb információszerző képességet harcászati szinten az emberi erővel folytatott hírszerzés (Human Intelligence – HUMINT) képezi, amelyet egyre hatékonyabban egészítenek ki olyan új technikai felderítési eszközök mint például a pilóta nélküli felderítő repülőgépek (Unmanned Aerial Vehicle – UAV). Ebben az értelemben nem a hagyományos emberi erővel folytatott felderítésről beszélünk, ezért jobban illik rá a „hírszerző tevékenység” megnevezés.
- 17.11.21. HUMINT-csoportok: A válságkezelő műveletek során hadműveleti-harcászati szinten kiemelt szerep jut az emberi erővel folytatott információszerzésnek. A műveletirányító parancsnokok információigényének elsődleges tárgyát képező események általában a helyi politikai, katonai, félkatonai vagy gerilla vezetés szintjén szerveződnek, és a lakosság körében, sok esetben konspiratív körülmények között zajlanak. A harcászati felderítés erőinek klasszikus tevékenységi formái nem elégségesek a civil szférában történő információszerzéshez, miközben valós képességeik kihasználására legtöbbször nem nyílik lehetőség. E dilemma feloldására született meg az úgynevezett HUMINT-csoportok alkalmazásának koncepciója. Ki kell emelni, hogy az Amerikai Egyesült Államok haderejében HUMINT csoportot alkalmazhatnak hírszerzésre és a csapatok biztonságának szavatolása (elhárítás) érdekében egyaránt. Ez némi eltérést jelent a legtöbb európai kontinentális NATO állam haderejének felderítő szervezetei által alkalmazott HUMINT eljárásoktól.
- 17.11.22. A HUMINT-csoportok alatt speciálisan felkészített felderítő tisztek, tiszthelyettesek, illetve katonák három-négy fős csoportjait értjük, amelyek tagjaik nyelvismerete révén, vagy tolmács igénybevételével képesek a helyi lakossággal kommunikálni, információs kapcsolatrendszert kiépíteni és működtetni. Tapasztalat, hogy a helyi lakosság könnyebben elfogadja a személyesen ismert vagy megismerhető, kommunikációra kész HUMINT-csoportokat, mint a személytelen, óhatatlanul is erőt demonstráló reguláris erőket. Tovább fokozhatják a HUMINT csoportok iránti bizalmat a lakosság részére nyújtott apróbb segítségek (pl. ivóvíz biztosítása, betegségek kezeléséhez, szülések levezetéséhez orvosi segítség biztosítása, stb.).
- 17.11.23. Az információs kapcsolatrendszer tagjai kezdetben a válságkezelő erőkkel közvetlenül együttműködő tisztviselők közül, később a szövetséges vagy koalíciós erőkkel szimpatizáló személyek közül kerülnek ki, de a civil szféra szociális kapcsolatrendszerén keresztül előbb-utóbb bekerülnek a rendszerbe a külföldi jelenlétet elutasító, de a személyes kapcsolatokat elfogadó lakosok is. Emellett minden olyan békefenntartásban részt vevő személy is potenciális

adatszerző, aki kapcsolatba kerül a helyi lakossággal, ezáltal képes a HUMINT-feladatok teljesítéséhez hozzájárulni.

- 17.11.24. A HUMINT-adatok gyűjtésének alapja, hogy az adatszerzők ismerik a nyelvet, a terepet, az embereket, az infrastruktúrát és képesek észlelni a változásokat. Természetesen az a legjobb, ha meg tudják állapítani a változások okát is. A HUMINT-csoportok hatékonyságát azonban erősen befolyásolja a lakosság viszonyulása a békefenntartó erőkhöz. A HUMINT személyi állományt fel kell készíteni a helyi viszonyokra, a kultúrák közti különbségekből adódó nehézségekre, mik azok a szabályok, vallási, törzsi előírások, amit célszerű, vagy éppen kötelező betartani. Mivel tevékenységük szorosan kötődik a helyi lakossághoz, fel kell készíteni őket, hogyan közelítsenek a helyiekhez, milyen módszerekkel lehet velük kapcsolatot teremteni, és azt hatékony információszerezésre felhasználni.³ Igen komoly előnyt jelenthet, ha a helyi lakosság köréből származó, a közösségben „elfogadott” tolmáccsal egészül ki a HUMINT csoport.
- 17.11.25. A tevékenység jellegéből adódóan a HUMINT-csoportoknak lehetőségük van arra, hogy a konfliktusban érintett valamennyi féllel kapcsolatot építsenek, és így több oldalról megvilágított, könnyebben értékelhető információkat szerezzenek. A HUMINT képes az ellenséges szándékok, incidensek előrejelzésére, amelyek hatással vannak a békefenntartó erők alkalmazására, illetve azok biztonságára, felfedi a politikai, gazdasági és katonai erők kulcsfiguráinak egymáshoz való viszonyát. Az emberi erővel folytatott felderítés általában harcászati szintű tevékenységet folytat, de gyakran szerez hadműveleti, sőt hadászati fontosságú információkat is.
- 17.11.26. Mint az említésre került, a HUMINT-csoportok a biztonság fenntartása és fokozása érdekében folyó információgyűjtésnek is hatékony szervei. Az információgyűjtés a művelet adott időszakában nem kizárólag a csapatok fizikai biztonsága érdekében folyhat. A biztonsági eljárások során a helyi alkalmazottak kiválogatása és folyamatos ellenőrzése is ezeknek a szerveknek a feladatát képezheti. Az információszerezés során a biztonsággal kapcsolatos információkat tudomására kell hozni az elhárító (Counter Intelligence) szervezeteknek is.
- 17.11.27. Az eddigi válságkezelő műveletek tapasztalatai szerint a harcászati szintű információszerezés terén a HUMINT-csoportok képezik a leghatékonyabb erőt. Felállításuk alapvetően nemzeti felajánlások útján valósul meg. „A HUMINT erők vezetését és irányítását az a vezetési szint gyakorolja, amely a feladatszabásban a legpontosabban képes tükröztetni a parancsnok elsődleges információigényét, és ahol a szükséges koordináció a lehető legkönnyebben végrehajtható.”
- 17.11.28. Ennek megfelelően a nemzeti HUMINT-csoportok felajánlhatók az előljáró törzs felderítő elemébe, működtethetők a nemzeti információs csoportok alárendeltségében, de megtarthatók a nemzeti kontingens valamely alakulatának alárendeltségében is. Az alárendeltség kérdésében alapvetően az a meghatározó, hogy az adott nemzet milyen feladatrendszer szán a HUMINT-csoportjainak, illetve milyen elgondolás mentén tervezi felhasználni a keletkezett információkat.
- 17.11.29. A szolgálati és szakmai irányítás, tehát gyakorlatilag döntés kérdése. A legnagyobb nemzetközi elismerést természetesen azzal lehet elérni, ha az adott nemzet HUMINT-szakembereit a többnemzetű kontingens felderítő erőibe ajánlja fel. Nemzeti szempontból lényegesen hatékonyabb azonban, ha a HUMINT-csoportok nemzeti alárendeltségben maradnak. A missziókhöz való

nemzeti felderítő hozzájárulás optimális szintjét a fenti két terület (nemzeti és nemzetközi) között kialakított egyensúly jelenti.

17.12. A katonai felderítés aktuális kérdései a terrorizmus elleni harcban³⁶

- 17.12.1. Mivel korunkban és előreláthatóan még évekig, sőt évtizedekig nem várható hazánk környezetében és Európában egy nagyméretű, reguláris fegyveres erők közötti összecsapás (háború) ezért a felderítés fő figyelmét az új típusú veszélyekre, mindenekelőtt a nemzetközi terrorizmusra és a tömegpusztító fegyverek elterjedésére kell összpontosítani.
- 17.12.2. Közismert az, hogy 2001. szeptember 12-én a NATO Tanács határozata értelmében az előző napi terrortámadás nem csak az Amerikai Egyesült Államokat ért fegyveres támadás, hanem az Észak-atlanti Szerződés 5. cikke szerint mind a 19 tagállam elleni támadás volt.
- 17.12.3. Az USA kérésére a NATO azonnal felajánlotta a felderítési adatok bővített cseréjét, továbbá 2001. október 9-től hét AWACS (a NATO légvédelmi és riasztó rendszer részét képező) felderítő repülőgépet adott át az észak-amerikai kontinens légvédelmének erősítése céljából. Ezek a repülőgépek 2002. május 16-ig láttak el felderítő szolgálatot az USA és Kanada légterében.
- 17.12.4. A balkáni békeműveletekben résztvevő NATO katonai erők megkezdték azon terrorista csoportok és személyek felderítését és felszámolását, amelyek az al-Kaida szervezettel tartottak kapcsolatot. (Ezt a feladatot 2004. december 2-től az Európai Unió erői vették át Bosznia-Hercegovinában.)
- 17.12.5. 2001. október 26-tól a NATO Dél-európai Szövetséges Haditengerészeti Erői felderítési és ellenőrzési feladattal megkezdték az „Active Endeavour” fedőnevű műveletet a Földközi-tenger keleti medencéjében, majd 2003 márciusától ezt a feladatot kiterjesztették a teljes Földközi-tengerre és a tengeri átjárókra (Gibraltári-szoros és Szezei csatorna), valamint a Vörös-tengerre. Ehhez a tevékenységhez 2004-ben csatlakozott Oroszország is.
- 17.12.6. Az Észak-atlanti Tanács 2002. november 21–22-i ülésén Prágában a tagállamok elfogadták az új terrorizmus elleni katonai koncepciót, amely minden tagállamot kötelez a bővített és ellenőrzött felderítési információk cseréjére és a várható terrortámadásokkal kapcsolatos figyelmeztető (riasztási) együttműködésre. A prágai csúcson fontos döntések születtek a tömegpusztító fegyverek elleni védelem, köztük az ilyen típusú fegyverek felderítésének feladataival kapcsolatban is.
- 17.12.7. A nemzetközi terrorizmus elleni globális harc meghatározó képességű katonai erejeként felállításra került a NATO Válaszó Erő (NATO Response Force), amely mintegy 20 ezer fős állományával rövid idő alatt bárhol bevethető 2006-tól.
- 17.12.8. Az Isztambulban, 2004. június 28–29-én megtartott Észak-atlanti Tanács ülésen további határozatokat hoztak a terrorizmus elleni harc sikere érdekében. A NATO Tanács elrendelte a Brüsszelben felállított terrorveszélyt felderítő egység (Terrorist Threat Intelligence Unit) folyamatos működtetését és a többnemzeti vegyi, biológia, radiológia és nukleáris védelmi zászlóalj felkészülését bármely tagállamot érintő veszély elhárításában való részvételre. A zászlóalj bevetése függ a tömegpusztító fegyverek felderítését végző és várható alkalmazásáról riasztó felderítő erők és eszközök folyamatos és megbízható működésétől.
- 17.12.9. A NATO terrorizmus elleni katonai koncepciója (NATO Military Concept for Defence against Terrorism) világosan meghatározza azokat a képességeket (Capabilities), amelyek szükségesek a terrorizmus elleni harcot segítő felderítéshez.
- 17.12.10. A koncepció nagyon fontosnak tartja a felderítés erőfeszítéseinek összpontosítását és integrálását a meghatározott katonai feladatok sikere érdekében. Ehhez szükséges a különböző forrásokból származó információk cseréje és hatékony, részletes elemzése. Ez különösen fontos a speciális

felderítés (HUMINT) vonatkozásában. A NATO bevetett felderítő szerveinek és erőinek fontos feladata a parancsnoki döntésekhez (elhatározásokhoz), a tervezéshez és a katonai műveletek, csapások és más harcászati eljárások végrehajtásához szükséges friss és pontos adatok megszerzése és továbbítása a végrehajtó katonai erőkhöz.

17.12.11. A nemzetközi terrorizmus elleni harc problémáival a NATO-val párhuzamosan és egyeztetve foglalkoznak az Európai Unió vezető testületei és szakértői is. Ennek keretei között az EU Biztonsági Tanulmányok Intézete 2005. március 7-én tudományos tanácskozást szervezett Luxemburgban *Az ESDP szerepe*³ (hozzájárulása) a terrorizmus elleni harcban címmel. A tanácskozás fő célja volt: az európai biztonsági és védelmi politika feladatainak (hozzájárulásának) meghatározása a terrorizmus elleni harcban. A feladatokat négy csoportra osztva a megelőzés, a védelem, a következmények felszámolás és a nemzetközi dimenziók terén végrehajtandó teendőket fogalmazták meg. Mind a négy feladatkörben kiemelték a felderítés fontosságát, erősítésének (fokozásának) szükségességét. Felhívták a figyelmet arra, hogy csak a tagállamok felderítő erőinek és eszközeinek összehangolt tevékenysége és a megszerzett információk értékelt és elemzett cseréje vezethet a terrorizmus elleni harc sikeréhez.

17.12.12. Nagyon fontosnak tartják az egyesített helyzetértékelő központ (Joint Situation Centre) szerepét, amely a polgári és katonai felderítő szervektől beérkező információk értékelésével lehetővé teszi az Európai Unión belüli és a tagországok határain kívüli terrorfenyegetések figyelemmel kísérését. Hangsúlyozták a terrorizmus elleni sikeres harc érdekében a tagállamok kétoldalú együttműködését, amely eredményes volt az ETA elleni küzdelem során Spanyolország és Franciaország között, valamint az ír terroristák elleni küzdelemben az Egyesült Királyság és Írország között.

17.12.13. Az EU szakértői szükségesnek tartják a felderítés érdekében olyan magasan kvalifikált személyi állomány toborzását, amely megfelelő nyelvi és kulturális kiképzés után képes lesz az iszlám szélsőséges mozgalmak ellenőrzésére.

17.12.14. Több szakértő kiemelten hangsúlyozta azon terrorellenes tapasztalatok fontosságát, amelyeket az EU erői és különböző szervezetei az ALTHEA művelet végrehajtása folyamán szereztek a délszláv régióban.

17.12.15. A NATO Tanács és az Európai Unió vezető testülete által a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem érdekében hozott határozatokkal egyetértően és azokat támogatva a magyar kormány is megtette azokat a lépéseket, amelyek a küzdelemben való magyar hozzájárulást fejezik ki és dokumentálják a konkrét teendőket. Ezek közé kell sorolni mindenekelőtt a Magyar Köztársaság nemzeti bizottsági stratégiáját és a nemzeti katonai stratégiát.

17.12.16.

18. **Az ENSZ, a WEU, a NATO, az EBESZ és az EU kapcsolódásai a hírszerzés, felderítés által érintett területeken**^{37,38,39}

18.1. **EU-ENSZ**

18.1.1. *Az Egyesült Nemzetek Alapokmányából:*

18.1.1.1. 1. cikk. Az Egyesült Nemzetek célja, hogy

18.1.1.1.1. fenntartsa a nemzetközi békét és biztonságot és evégből hathatós együttes intézkedéseket tegyen a békét fenyegető bűncselekmények megelőzésére és megszüntetésére, a támadó cselekményeknek vagy a béke más módon történő megbontásának elnyomására, valamint békés eszközökkel, az igazságosság és a nemzetközi jog elveinek megfelelő módon rendezze vagy megoldja azokat a nemzetközi viszályokat és helyzeteket, amelyek a béke megbontására vezethetnek;

- 18.1.1.1.2. a nemzetek között a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog elvének tiszteletben tartásán alapuló baráti kapcsolatokat fejlessze és az általános béke megerősítésére alkalmas egyéb intézkedéseket fogantatosítson;
- 18.1.1.1.3. gazdasági, szociális, kulturális vagy emberbaráti jellegű nemzetközi feladatok megoldása útján, valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságok mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül történő tiszteletben tartásának előmozdítása és támogatása révén nemzetközi együttműködést létesítsen;
- 18.1.1.1.4. az egyes nemzetek által e közös célok elérése érdekében kifejtett tevékenységek összeegyeztetésének központja legyen.
- 18.1.1.2. *Eljárás a béke veszélyeztetése, a béke megszegése és támadó cselekmények estében*
- 18.1.1.2.1. 41. cikk: A Biztonsági Tanács határozza meg, hogy milyen fegyveres erők felhasználásával nem járó rendszabályokat kíván fogantatosítani abból a célból, hogy határozatainak érvényt szerezzen és felhívhatja az Egyesült Nemzetek tagjait arra, hogy ilyen rendszabályokat alkalmazzanak. Ilyeneknek tekintendők a gazdasági kapcsolatok, a vasúti, tengeri, légi, postai, távírói, rádió és egyéb forgalom teljes vagy részleges felfüggesztése, valamint a diplomáciai kapcsolatok megszakítása.
- 18.1.1.2.2. 42. cikk: Ha a Biztonsági Tanács úgy találja, hogy a 41. cikkben említett rendszabályok elégtelenek, vagy elégteleneknek bizonyulnak, úgy légi, tengeri és szárazföldi fegyveres erők felhasználásával olyan műveleteket fogantatosíthat, amelyeket a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához, vagy helyreállításához szükségesnek ítél. Ezek a műveletek az Egyesült Nemzetek tagjainak légi, tengeri és szárazföldi hadereje által fogantatosított tüntető felvonulásból, zárlatból (blokad) vagy egyéb műveletekből is állhatnak.
- 18.1.1.2.3. 43. cikk:
- 18.1.1.2.3.1. Abból a célból, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához hozzájáruljon, az Egyesült Nemzetek valamennyi tagja kötelezi magát arra, hogy a Biztonsági Tanács felhívására és a kötendő külön megállapodásnak vagy megállapodásoknak megfelelően, a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához szükséges fegyveres erőt rendelkezésére bocsátja és neki segítséget és könnyítéseket nyújt, ideértve a szabad átvonulás jogát is.
- 18.1.1.2.3.2. A fentemlített megállapodás vagy megállapodások meghatározzák a fegyveres erők számát és nemét, készenlétük fokát és elhelyezésüket, valamint a nyújtandó könnyítéseket és segítség természetét.
- 18.1.1.2.3.3. A megállapodást, vagy megállapodásokat a Biztonsági Tanács kezdeményezésére minél előbb le kell tárgyalni. A megállapodásokat a Biztonsági Tanács és a Szervezet tagjai, vagy a Biztonsági Tanács és a Szervezet tagjainak csoportjai kötik és azokat az aláíró Államok alkotmányos szabályainak megfelelően meg kell erősíteni.
- 18.1.1.2.4. 45. cikk: Abból a célból, hogy az Egyesült Nemzetek sürgős katonai intézkedések megtételére képesek legyenek, a Szervezet tagjainak nemzeti légijerejük bizonyos egységeit közös nemzetközi kényszerítő eljárásra azonnal felhasználható állapotban kell tartaniok.
- 18.1.1.2.5. 46. cikk: A fegyveres erő felhasználására vonatkozó terveket a Vezérkari Bizottság segítségével a Biztonsági Tanács készíti el.

- 18.1.1.2.6. 48. cikk:
- 18.1.1.2.6.1. A Biztonsági Tanácsnak a nemzetközi béke és biztonság fenntartására irányuló határozatai végrehajtásához szükséges rendszabályokban a Biztonsági Tanács megítélése szerint az Egyesült Nemzetek valamennyi tagja vagy azok közül csupán bizonyos tagok vesznek részt.
- 18.1.1.2.6.2. Az ilyen határozatokat az Egyesült Nemzetek tagjai közvetlenül és olyan nemzetközi szervezetekben kifejtett tevékenységük útján hajtják végre, amelyeknek tagjai.
- 18.1.1.2.7. 49. cikk: A Biztonsági Tanács által elhatározott rendszabályok végrehajtása során az Egyesült Nemzetek tagjai kötelesek egymásnak kölcsönösen segítséget nyújtani.
- 18.1.1.2.8. 50. cikk: Ha a Biztonsági Tanács valamely Állam ellen megelőző vagy kényszerítő rendszabályokat foganatosít, minden más olyan Államnak, akár tagja az Egyesült Nemzeteknek, akár nem, amelynek az említett rendszabályok végrehajtása következtében különös gazdasági nehézségekkel kell megküzdenie, jogában áll e nehézségek megoldása végett a Biztonsági Tanáccsal tanácskozást folytatni.
- 18.1.1.2.9. 51. cikk: A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem érinti az Egyesült Nemzetek valamelyik tagja ellen irányuló fegyveres támadás esetében az egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogát mindaddig, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és a biztonság fenntartására szükséges rendszabályokat meg nem tette. A tagok az önvédelem e jogának gyakorlása során foganatosított rendszabályaikat azonnal a Biztonsági Tanács tudomására tartoznak hozni és ezek a rendszabályok semmiképpen sem érintik a Biztonsági Tanácsnak a jelen Alapokmány értelmében fennálló hatáskörét és köteletségét abban a tekintetben, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartása vagy helyreállítása végett az általa szükségesnek tartott intézkedéseket bármikor megtegye.
- 18.1.1.3. Együttműködés az ENSZ-szel**
- 18.1.1.3.1. Az EU és az ENSZ közti válságkezelési együttműködés intézményesítésének előzményei 2003. őszéig nyúlnak vissza. Az *Artemis* hadművelet sikeres befejezése után 2003. szeptember 24-én a két szervezet képviselői közös nyilatkozatot írtak alá az ENSZ és az EU közötti válságkezelési együttműködésről. Ebben deklarálták, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának legfőbb letéteményese az ENSZ Biztonsági Tanácsa. Áttekintették az eddigi együttműködés sikereit (EUPM, Artemis), a folytatást illetően pedig megállapodtak egy közös konzultációs mechanizmus létrehozásáról.
- 18.1.1.3.2. Ezt követően 2004.-ben, a brüsszeli Európai Tanácson elfogadták az EU és az ENSZ közötti katonai válságkezelési együttműködést szabályozó dokumentumot is.
- 18.1.1.3.3. A két szervezet közötti katonai együttműködés alapvetően két formában valósulhat meg.
- 18.1.1.3.3.1. Az EU tagállamok saját nemzeti fegyveres erejük egységeit ajánlják fel az ENSZ műveleteihez.
- 18.1.1.3.3.2. Az ENSZ felkérésére az Európai Unió önálló válságkezelési műveletet indít.
- 18.1.1.4. **Nemzeti képességek biztosítása az ENSZ műveleteihez.**
- 18.1.1.4.1. A tagállamok fegyveres erőinek z EU számára felajánlott alakulatai - a dokumentum szóhasználatával élve - nincsenek „lefagyasztva”,

így azok továbbra is szabadon felajánlhatóak az ENSZ műveletekben való részvételre is. Az Európai Uniónak ilyen esetekben egyfajta kiegészítő szerepet célszerű szánni.

18.1.1.5. *Az ENSZ felkérésére indított EU válságkezelő műveletek*

18.1.1.5.1. A katonai válságkezelési együttműködés másik lehetősége, ha az ENSZ felkérésére az Európai Unió önálló válságkezelési műveletet indít. Az EU folytathat önálló akciót, vagy egy nagyobb léptékű ENSZ művelet adott részletének végrehajtását vállalhatja magára.

18.1.1.5.2. Az ENSZ szempontjából kulcsfontosságú az Európai Unió születőben lévő gyorsreagálási képessége. A „harccsoport-konceptciónak” megfelelően létrehozott alakulatok ugyanis képesek lehetnek pótolni az ENSZ által eddig nélkülözött gyorsan bevethető egységeket.

18.1.1.5.3. *Az „áthidaló modell”*

18.1.1.5.3.1. A katonai válságkezelési megállapodás az EU gyorsreagálású erők vonatkozásában kétféle alkalmazási lehetőséget különít el. Az egyik az „áthidaló modell”, amelyben az EU-művelet biztosítaná az időt az ENSZ számára egy folyamatban lévő akció átszervezéséhez, tartalékok bevetéséhez, stb.

18.1.1.5.3.2. Az „áthidaló modell” alkalmazásának kulcsa az EU-alakulatot felváltó ENSZ erők időben történő megérkezése - ez jelenti egyben az EU kivonulási stratégiáját is. Az ENSZ erők késése súlyos helyzetbe hozhatja a korlátozott idejű műveletekre kialakított uniós harccsoportokat, ezt tehát minden lehetséges eszközzel el kell kerülni. Így megakadályozhatóvá válik, hogy az ellenséges erők kihasználják az EU-ENSZ váltást.

18.1.1.5.3.3. Az átadás-átvétel zökkenőmentes lebonyolítása érdekében az EU-nak a konkrét művelet végrehajtásán túl politikai eszközökkel is törekednie kell rá, hogy az ENSZ erők megfelelő felszereléssel és mandátummal érkezzenek a műveleti területre. Hangsúlyt kell helyezni aminél hatékonyabb információcserére is az EU-harccsoportok, illetve a frissen érkezett ENSZ-alakulatok között, beleértve a szükséges hírszerzési információk átadását is.

18.1.1.5.4. *A „készenléti modell”*

18.1.1.5.4.1. A másik lehetőség, hogy az EU erőit az ENSZ műveletek egyfajta - az eredeti kifejezéssel élve - „horizonton túl tartalékaként,” vagy „kimentő erőként” alkalmazzák. Azaz ha egy ENSZ misszió, vagy annak valamely eleme egy váratlan esemény, vagy eseménysorozat (pl. polgárháború, törzsi zavargások, vagy fehér-ellenes lázadás kirobbanása, esetleg ENSZ-alkalmazottak túszul ejtése, stb.) bekövetkezése folytán szorongatott helyzetbe kerülne, az Európai Unió gyorsreagálású erőit vetnék be a megsegítésükre.

18.1.1.5.4.2. Az ilyen jellegű alkalmazás a lényegében azonnali akció, illetve a szinte bármilyen terepviszonyok (magashegység, város, sivatag, dzsungel, stb.) közti működőképesség biztosítása miatt nagyon komoly műveleti problémákat vet fel, nem is szólva az ENSZ és az EU közti koordináció zökkenőmentes működtetéséről. A megvalósíthatóság érdekében vizsgálni kell az EU szerepét az ENSZ-műveletek tervezésében, az irányítás, a vezetés és a helyzetértékelés kérdéseit, valamint a hatáskörök átruházásának problémáját.

- 18.1.1.5.4.3. A „készenléti modell” jelenleg tehát alig több egy gondolatkísérletnél, amelynek még a részletesebb meghatározásáig is hosszú időnek kell eltelnie. Vizsgálni kell majd többek közt az első harccsoportok felállításának és működésének tapasztalatait, beleértve a részvételükkel zajló jövőbeni válságkezelési gyakorlatokat is - tisztán elméleti információk alapján ugyanis egy ennyire komplex művelet nem dolgozható ki megfelelően.
- 18.1.1.5.5. *További tennivalók és lehetőségek*
- 18.1.1.5.5.1. A két említett modell kidolgozása mellett az egyezmény számos egyéb együttműködési lehetőséget, illetve területet is megfogalmaz. A közös gyakorlatok, hosszabb-rövidebb ideig tartó tisztcserek, illetve a két törzs közt már kialakított információs hálózat további fejlesztése hozzájárulna a kölcsönös megismeréshez, így javítaná a későbbi műveletek hatékonyságát is.
- 18.1.1.5.5.2. A dokumentum felveti azt a lehetőséget is, hogy az Európai Unió Biztonsági Tanulmányok Intézete, illetve más politikai elemző központok háttér munkájukkal támogassák az ENSZ válságkezelési tevékenységét. Az információáramlás elősegítése érdekében hangsúlyozza a hírszerzési információk cseréjének kidolgozását. Megfogalmazza továbbá, hogy erősíteni kell a torrejoni Európai Unió Műholdközpont, és az ENSZ releváns szervei közti együttműködést.
- 18.1.1.5.5.3. Az ENSZ-szel való együttműködés jóval nagyobb súllyal szerepel az ESDP jövőbeni irányáról szóló koncepciókban, mint a NATO-hoz fűződő viszony. (Annak ellenére, hogy a „Headline Goal 2010”-ben az ENSZ-nek szintén csak egyetlen fejezet van szentelve.) Ez azt jelzi, hogy az EU a NATO-hoz (közvetve tehát az Egyesült Államokhoz) fűződő viszony lazulására számít, és a transzatlanti kapcsolatok helyett egyre inkább az ENSZ-szel való együttműködésre koncentrálnak.
- 18.1.1.5.5.4. Az ENSZ és az EU közti válságkezelési együttműködés intézményesítése az EU Biztonsági Stratégiájában foglalt célkitűzések logikus folytatásának tekinthető, s mint ilyen, hosszú időre meghatározza az európai biztonság- és védelempolitika jövőjét.
- 18.1.1.5.6. *Az ENSZ a válságreakálásban és a békefenntartásban*
- 18.1.1.5.6.1. Az ENSZ esetében a béketámogató műveletek előkészítése a Biztonsági Tanács kizárólagos feladata. A beavatkozás feltételeinek és körülményeinek – anyagi, katonai és politikai lehetőségek – mérlegelése mélyreható felderítő tevékenységet igényel. Ez persze nem mindig valósult meg a szükséges szinten és formában, mivel a világszervezet az eddigi missziói során – főleg a nehezen megszerzett politikai tekintélyét őrizgetve – óvatosan bánt a felderítő-hírszerző tevékenységgel. Ehelyett inkább úgynevezett „információgyűjtő” tevékenységet folytatott, amely során a megszerzett információk többségét diplomáciai forrásból, nem pedig tényleges felderítő-hírszerző képesség alkalmazásával szerezte meg. Az ilyen fajta tevékenység azonban hatalmas kockázati lehetőségeket rejt magában. Gyakorta adódott félreértelmezhető, vagy nehezen konkretizálható feladat. A helyzet teljes ismeretének, és a

szükséges információk hiánya több kudarcot is okozott az ENSZ tevékenysége során. Ezek egyike a ruandai misszió (UNOMUR), amelynek feladata az lett volna, hogy a katonai célokra is felhasználható eszközök, szállítmányok ne kerüljenek a kormányellenes erők kezére. A helyzet furcsa ellentmondását az adta, hogy ezzel párhuzamosan az ENSZ ezeket az erőket ismerte el az ország hivatalos vezetőinek.

18.2. **EU-EBESZ** (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet)

18.2.1. Az EBESZ elődjét az EBEÉ-t 33 európai és két észak amerikai (USA, Kanada) hozta létre 1975. augusztus 1-én, Helsinkiben, az összeurópai együttműködés előmozdításának céljából. Az 1994. évi, budapesti csúcstalálkozón alakult át EBESZ-é. A Helsink-i Záróokmány öt pontban foglalta össze a kérdéseket:

18.2.1.1. az európai biztonsággal kapcsolatos kérdések;

18.2.1.2. a gazdaság, a tudomány és a technika területén megvalósítandó együttműködéssel összefüggő kérdések;

18.2.1.3. a földközi tengeri biztonsággal és együttműködéssel kapcsolatos kérdések;

18.2.1.4. együttműködés humanitárius és egyéb területeken;

18.2.1.5. az értekezletet követő intézkedések.

18.2.2. Az EBESZ is hamarosan intézményesedni (Tanács, Vezető Tisztségviselők Bizottsága, Titkárság, Konfliktus megelőző Központ Konzultatív Tanács, Emberi Jogok és Demokratikus Intézmények Irodája, Nemzeti Kisebbségi Főbiztos, Soros Elnöki Rendszer, Főtitkár) kezdett.

18.2.3. Az első pontban szögezték le a résztvevő államok, hogy az európai biztonság oszthatatlan és határozta meg az egymás közötti kapcsolatokat vezérlő alapelveket (erre is sokszor történik hivatkozás):

18.2.3.1. Szuverén egyenlőség, a szuverenitásban foglalt jogok tiszteletben tartása.

18.2.3.2. Tartózkodás az erőszaktól, vagy az erőszakkal való fenyegetéstől.

18.2.3.3. A határok sérthetatlensége.

18.2.3.4. Az államok területi épsége.

18.2.3.5. A viták békés rendezése.

18.2.3.6. A belügyekbe való be nem avatkozás.

18.2.3.7. Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok, tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságát.

18.2.3.8. A népek egyenjogúsága és önrendelkezés joga.

18.2.3.9. Az államok közötti együttműködés.

18.2.3.10. A nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése.

18.2.4. Létrejött egy nagyon széles térség szabad államaiból álló közösség demokratikus fejlődésének keretei - különösen 1992 (Párizsi Charta) után – amelyekre a lehetőséget a hidegháború befejeződése, a totalitárius rendszerek bukása, az új, szuverén államok létrejötte szolgáltatta.

18.2.5. Kidolgozták a konfliktus megelőzés, válságkezelés programját (csak az ENSZ céljaival összhangban), a békefenntartási tevékenység (információgyűjtés, megfigyelés, missziók telepítése, de csak a NATO erőivel, mert neki nincs) alapelveit. Összességében a hidegháború időszakában jelentős szerepet játszott, de mára fokozatosan kiszorult a kemény válságkezelésből és a békefenntartásból is és figyelemre méltó misszió nélküli szervezetté vált.

18.2.6. A szervezet elsődleges feladatának tartja, hogy megelőzze a helyi konfliktusok kitörését az európai kontinensen, megteremtse a háború sújtotta térségek békéjét, helyreállítsa azok stabilitását. E célból a szervezet megfigyelő, tényfeltáró, szankciók betartását ellenőrző és választás-megfigyelő missziókat működtet, továbbá nemzeti kisebbségi főbiztosa révén vizsgálja a nemzeti kisebbségek helyzetét. Az EBESZ fontos funkciója, hogy fórumot teremt az európai struktúrába való szervezeti integrálásra azoknak az országoknak,

amelyek belátható időn belül nem lesznek az EU vagy a NATO tagjai, Ennek megfelelően elsőrendű céljának az európai biztonsági rendszer kiépítését tartja. Az EBESZ döntéseit - egy-két kivételes helyzettől eltekintve - konszenzusos alapon hozza meg. Az eurázsiai térség számos országában vannak a szervezetnek különféle (tényfeltáró, megfigyelő, ellenőrző) missziói. Az EBESZ-csúcs a tagállamok állam- és kormányfőinek rendszeres találkozóit jelenti, amely a legmagasabb politikai szinten határozza meg a szervezet tevékenységének általános politika irányelveit.

- 18.2.7. Az EBESZ küldetése nagyobbrészt különbözik a NATO küldetésétől (azonban azt kiegészíti), az EBESZ az alábbiak elősegítésére koncentrált: demokratizáció, jogállamiság, emberi jogok tiszteletben tartása, kiegyezés, konfliktus megelőzés és konfliktus utáni rehabilitáció és béketeremtés. A politikai, katonai területeken az EBESZ biztosította kereteket a fegyverzetellenőrzéshez és koncentrált a bizalom- és biztonságteremtő intézkedésekre, az áttekinthetőséget és a normateremtést célzó tevékenységekre. Ez utóbbi tevékenység, a politikai és katonai etikai szabályok betartatásától egészen a „bevált gyakorlattal” kapcsolatos iránymutatások tiszteletben tartásáig terjedhet, konfliktust követő rehabilitációs folyamatokban. A Szövetség biztosította az EBESZ tevékenységéhez szükséges biztonságot olyan területeken, ahol NATO-erők települtek és e tevékenységek a NATO szélesebb értelemben vett politikai célkitűzéseit is szolgálták konfliktus utáni helyzetekben.⁴⁰

18.3. EU-NATO

18.3.1. Együttműködés a NATO-val

- 18.3.1.1. Az együttműködés tervezet egyetlen pontja szólt a NATO-val való együttműködés kérdéséről. Ez - a macedóniai művelet pozitív tapasztalatai alapján - a „Berlin plusz” megállapodás keretében zajló együttműködés továbbfejlesztésével foglalkozik. A 2003. tavaszi „Tervuren-kezdeményezés” mintegy utóhatásaként szerepel a koncepcióban egy, a SHAPE-en belül felállítandó EU tervezési sejt létrehozása, valamint egy kialakítandó NATO összekötő megállapodás aláírásának szándéka is. A konkrét műveleti együttműködés terén a „Headline Goal 2010” a duplikációk elkerülésére, az EU-NATO közti átláthatóságra, valamint egymás kezdeményezéseinek kölcsönös támogatására helyezi a hangsúlyt. Az említett feladatokban fontos szerep hárul majd az EU-NATO képességi csoportra.

- 18.3.1.2. Érdemes külön figyelmet fordítani a NATO-nak a „Headline Goal 2010” dokumentumon belüli feltűnően csekély szerepére, valamint néhány konkrét megfogalmazásra is. Utóbbiak („partnerség”, „kölcsönös támogatás”, „együttműködés”) egyre kevésbé utalnak az Uniónak a NATO-hoz képest - kétségtelenül meglévő - képességi hiányosságaira, helyette inkább a két szervezetet hosszú távon „egyenlősítő” szemlélet látszik megjelenni a tervezetben. Mindezek megadják a lehetőségét egy olyan értelmezésnek, mely szerint az Unió az évtized második felére egyértelműen a transzatlanti kapcsolatok gyengülésével számol, a műveleti képességek terén pedig az eddigieknél fokozottabban törekszik a NATO-tól való minél teljesebb függetlenségre.

18.3.2. Az ESDP mint a NATO konkurenciája?

- 18.3.2.1. Miután a St. Malo-i nyilatkozattal megnyílt az út az Európai Unió tényleges védelmi képességeinek kialakítása felé, a NATO 1999 áprilisában megkezdte a berlini megállapodás átdolgozását, hogy biztosítsa az EU számára a NATO-képességekhez való hozzáférés lehetőségét. A decemberben megszületett „Headline Goal” azonban több súlyos problémát is felvetett a két szervezet (illetve a WEU-val együtt három) egymáshoz való viszonyát illetően.

- 18.3.2.2. Helsinkiben, illetve azt követően kialakított uniós védelmi struktúrák (a Politikai és Katonai Bizottság, a Katonai Törzs, stb.), illetve az „önálló EU műveleteket” emlegető megfogalmazások azt a benyomást keltették Washingtonban, hogy az ESDP-t a NATO egyfajta versenytársának szánják az európai államok. Történt ez annak ellenére, hogy már a „Headline Goal” definíciójában is szerepelt, hogy az ESDP csak a petersbergi feladatokra készíti fel az uniót, és nincs szó párhuzamos struktúrák kiépítéséről. A feirai Európai Tanácson négy munkacsoportot is létrehozottak a NATO-val való együttműködés kidolgozására, elkerülendő a fölösleges duplikációkat.
- 18.3.2.3. Mindazonáltal két kérdés továbbra is problémát jelentett. Egyrészt az USA számára elfogadhatatlan volt, hogy Európa önálló tervezési kapacitásokat alakítson ki. A washingtoni szándékok szerint a tervezés minden esetben (tehát akkor is, ha az EU nem szándékozna NATO-képességeket igénybe venni) a NATO, közelebbről a DSACEUR, az európai erők főparancsnok-helyettesének hatáskörébe tartozott volna. Ily módon továbbra is biztosítva lett volna a NATO elsőbbsége.
- 18.3.2.4. A problémára a nizzai értekezlet jelentett részleges megoldást, ahol az EU egyértelműen elkülönítette egymástól az önálló uniós műveleteket (melyek esetében a tervezési képességeket valamely tagállam bocsátja rendelkezésre), és a NATO-képességek felhasználásával zajló EU-akciókat, melyeknél viszont a DSACEUR biztosítja majd a szükséges kapacitásokat és parancsnokságokat.) Továbbra is feszültségforrást jelentett, hogy a NATO ragaszkodott hozzá, hogy ő döntse el, hogy részt kíván-e venni egy műveletben, vagy sem. Ezzel szemben az EU saját autonóm döntésének tekintette, hogy felkéri-e a NATO-t az adott művelethez való hozzájárulásra.
- 18.3.3. *Az EU „brüsszeli tervezete”*
- 18.3.3.1. Nehézséget jelentett a nem EU-tag európai NATO tagállamok bevonása - ez az érintett hat állam közül leginkább Törökország érdekeit sértette. Ankara ugyanis attól tartott, hogy nem EU-tagként nem vehet részt kellő súllyal az uniós műveletekről szóló döntéshozatalban, még akkor sem, ha az adott műveletekben NATO erőként török csapatok is részt vennének.
- 18.3.3.2. Közel egyéves patthelyzet után 2002 októberében - már a bővítés miatt történelmi jelentőségűnek szánt koppenhágai csúcsra készülve - a Tanács újabb változatát dolgozta ki az EU és a NATO közti együttműködés formáiról szóló tervezetnek. A „brüsszeli tervezet” néven ismertté vált dokumentum a Nizzában elért eredményekre épült. Megismételte egyrészt az ankarai feltételt, azaz hogy ESDP művelet nem irányulhat NATO-tagország ellen, másrészt a reciprocitás elvén ugyanezt az elvárást támasztotta a NATO-val szemben is. Az Unió és a nem EU-tag európai NATO-tagállamok közti együttműködést egyrészt állandó konzultációk, másrészt a PSC-be és az EUMS-be delegált 15+6 közvetítő biztosítaná.
- 18.3.3.3. Önálló uniós műveletek esetében továbbra is az Európai Tanácsnak kellett döntenie a nem EU-tagok részvételéről. Újdonsággként megjelent viszont, hogy ha ilyen akciók kapcsán bármely európai szövetséges aggodalmát fejezné ki - akár mert az adott művelet a határaihoz közel zajlik, akár mert más nemzeti érdekeit veszélyezteteti - , a Tanács konzultációs lehetőséget biztosít a számára, valamint megfontolja a műveletbe való meghívását is. A hadgyakorlatokra ugyanazok a szabályok vonatkoztak, mint az „éles” műveletekre.
- 18.3.4. *A titokvédelmi megállapodás problémája*

- 18.3.4.1. Részben a „brüsszeli tervezetben” tárgyalásai során elért kompromisszum része volt az is, hogy Ciprus és Málta az EU-hoz való csatlakozásuk után nem fognak részt venni a NATO-eszközök felhasználásával vezetett katonai műveletekben. A PSC munkájában természetesen ennek ellenére részt vehetnek, és szavazhatnak is - olyan kérdésekben, amelyek nem kapcsolódnak az ilyen műveletek végrehajtásához. Az erről szóló nyilatkozatot 2002. december 12-én fogadták el. Cserébe a ciprusi távolmaradásért Törökország engedélyezte, hogy az előre meghatározott NATO-eszközöket az EU rendelkezésére bocsássák.
- 18.3.4.2. Ciprus kihagyása értelmezhető a török érzékenység irányába tett gesztusként is, valójában azonban a két állam távolmaradása mögött alapvetően egy katonai-politikai természetű ok áll. Sem Máltának, sem Ciprusnak nincs ugyanis a NATO-val megkötött titokvédelmi megállapodása, sosem voltak tagjai sem a szövetségnek, sem a békepartnerségi programnak. Málta 1994-95-ben aláírta ugyan a titokvédelmi megállapodást, ám ezt belpolitikai okokból hamarosan felmondta, Ciprusnak viszont soha nem is volt ilyenje. Mostanra hiába lenne mindkét ország számára egyértelműen hasznos a csatlakozás, Törökország a NATO-n belülről blokkolja a megállapodást megkötését.
- 18.3.4.3. Ebből adódóan egyik ország sem nyerhet betekintést bizalmas NATO információkba, ami nemcsak a hírszerzési és terrorizmus-ellenes együttműködést hátráltatja, de akadályozza az EU-NATO együttműködést az ESDP területén is. A napi szintű munkában a probléma azzal jár, hogy a máltai és ciprusi diplomatákat minden alkalommal felkérlik az ülésterem elhagyására, ha a titokvédelmi megállapodás hatálya alá eső kérdések megvitatására kerül sor.
- 18.3.4.4. A december 12-én elfogadott nyilatkozat értelmében a két állam minősített EU-információkhoz való hozzáférése úgy módosult, hogy minősített NATO-információkat is tartalmazó, vagy ilyenekre utaló EU-anyagokhoz nem férhetnek hozzá.
- 18.3.5. *Az EU „Berlin Plusz” megállapodása*
- 18.3.5.1. A 2002. decemberében elfogadott megállapodás után még közel három hónapba telt, amíg kidolgozták az EU és a NATO válságkezelési műveleti együttműködésének részleteire vonatkozó végleges egyezményt - ez lett a régóta várt „Berlin Plusz”, amely 2003. március 17-én lépett hatályba. Három nappal korábban, március 14-én teljesült az utolsó, még hátralévő előfeltétel is, aláírták az EU-NATO Információbiztonsági Megállapodást. Ennek értelmében a Tanács főtitkára jogosulttá vált, hogy minősített EU információkat - a vonatkozó uniós előírások betartása mellett - átadja a NATO-nak, és hasonló felhatalmazást kapott az NAC főtitkára is.
- 18.3.5.2. Noha a „Berlin Plusz” egyezmény teljes szövege nem nyilvános, a fő tartalmi kérdések mellett a leglényegesebb részletek természetesen ismertté váltak. Az egyezmény három fő területre vonatkozott:
- 18.3.5.2.1. Az EU hozzáférése a NATO műveleti tervezési képességeihez
- 18.3.5.2.2. Az EU hozzáférése a NATO európai parancsnoki képességeihez
- 18.3.5.2.3. Az EU hozzáférése a NATO eszközeihez és egyéb képességeihez
- 18.3.6. *A transzatlantizmus és az európaiság összefüggései*⁴¹
- 18.3.6.1. 2001. szeptember 11-e lényegesen megváltoztatta a biztonsági körülményeket, de a fenyegetettség kezelésére nem alakultak ki a megfelelő keretek. A mai biztonsági kihívások közös felfogására még nincs elgondolás. A jelenlegi transzatlanti felfogás nem elegendő a terrorizmus

- és a proliferáció kezelésére. A biztonsági koncepciók a hidegháború időszakához viszonyítva vagy nincsenek kidolgozva, vagy hiányosak, illetve általánosak. Előfordul, hogy a biztonsági kérdéseket egyes kormányok politizálják és gyakran belpolitikai céloknak rendelik alá.
- 18.3.6.2. Az európai és az amerikai nézetek között a *biztonsági kihívások* (terrorizmus, proliferáció) *komolyságát és közelségét*, de a *katonai, vagy diplomáciai lépések szükségességét illetően is eltérések vannak*. Az európaiak élvezik azt a ritka történelmi pillanatot, hogy béke van, a konfliktusokat felváltotta az együttműködés, a háború fenyegetettsége pedig eltűnt a horizontról. Ma az európaiak a diplomáciát, az együttműködést látják az előrelépés egyedüli zálogának és a háborút szinte elképzelhetetlennek vélik. Több amerikai megfigyelő ezt naivnak és felelőtlennek tartja. Ez így természetes, hiszen másként érinti a terrorizmus az Egyesült Államokat, mint Európát. Emlékszünk a világháborús veszéllyel járó kubai rakétaválságra, mennyire másképpen fogta azt fel az Egyesült Államok, mint az akkori Nyugat-Európa. Ma azt tapasztaljuk, hogy a fenyegetettség felfogásában az Egyesült Államok és Európa nem ugyanúgy értékeli ugyanazt a veszélyt.
- 18.3.6.3. *Eltérők a kihívások kezelésével kapcsolatos felfogások is*. A Bush adminisztráció a gyors akciók híve, míg az európaiak inkább a tárgyalásos, illetve a jogi eljárásokat részesítik előnyben. Az eltérések azonban nem alapvetők, sőt inkább egymást kiegészítik. Azonnali válaszok szükségesek az al Kaida és a tömegpusztító eszközök kezelésére, de a gazdasági és a humán biztonság megteremtése (pl. a Közel-Kelet esetében) hosszabb időt vesz igénybe. Azt sem szabad elfelejteni, hogy ha a demokratikus államok nem hoznak létre egységfrontot és nem képesek közösen fellépni, akkor a „másik oldal” győz.
- 18.3.6.4. Néhány országban egyes politikai csoportok belföldi politikai önigazolásra használják az Európai Uniót és a NATO-t. Az ilyen stratégiai felelőtlenség egyetlen nyertesei a demokrácia ellenségei. Tekintettel a jelentkező veszélyek mértékére és természetére, az Európai Uniónak és a NATO-nak elegendő mozgástér áll rendelkezésre ahhoz, hogy továbbra is létfontosságú szerepet töltsenek be a biztonság hatékony szabályozásában.
- 18.3.6.5. Néhány elemző arra a következtetésre jutott, hogy az Európai Uniónak és a NATO-nak végső soron külön utakon kell járnia. A munkamegosztás világos és kiegészíti egymást. Az Európai Unió Biztonsági és Védelmi Politikájának (ESDP) küldetése az, hogy fokozatosan harmonizálja az európai államok biztonsági koncepcióit és kultúráit, hogy azok lépésről lépésre felvállalhassák a biztonság civil és katonai vonatkozásait alacsony és közepes intenzitási szinteken, és határozott doktrínát dolgozzanak ki a multilaterális békefenntartásra és béketeremtésre, amely ma még mindkét szervezet esetében hiányzik.
- 18.3.6.6. Valószínűleg tévednek Európában azok, akik abban a hitben élnek, hogy egy gyenge NATO-n keresztül erős ESDP-t valósíthatnak meg. Amit elérhetnek, az nem más, mint egy gyenge és tehetetlen Európa, amely nem biztos önmagában és abban sem, hogy hol a helye a világban. Az Egyesült Államokban azok, akik azt hiszik, a NATO nem számít és az Egyesült Államok egyedül is megbirkózik a világgal, csak egy elszigetelt Amerikát hozhatnak létre. *A NATO az összes partner számára fontos és az is marad*. Ma Európa NATO nélkül nehezen képzelhető el. Ugyanakkor az sem oldható meg rövid időn belül, hogy az ESDP hirtelen átalakítható egy olyan mechanizmussá, amely többnemzetiségű európai koalíciók több katonai-technológiai szinten történő tervezésére és létrehozására szolgál

- olyan koherens erők kialakításához, amelyek kihelyezhetők a nagyvilág veszélyes pontjaira. Következésképpen együttműködésre, illetve *a jelenleg létező együttműködés hatékonyságának növelésére van szükség*. Egy ilyen egyezség jelenti a jövőbeli EU–NATO együttműködés lényegét.
- 18.3.6.7. A tényleges és valódi együttműködés elmélyítése a válságkezelésben létfontosságú az új viszony egyik első lépéseként. Az Európai Unió és a NATO egyaránt elkülönülő és egymást kiegészítő módon járul hozzá a válságkezeléshez, amelyet megerősít a két szervezet döntéshozatalának politikai önállósága által biztosított legitimitáció. Egyetlen állam vagy intézmény sem képes kezelni egy komolyabb válságot.
- 18.3.6.8. A hidegháborút követően a transzatlanti biztonságban, a NATO és az EU viszonyában alapvető változások történtek. A Szovjetunió szétesett, Nyugat és Kelet-Európa viszonya megváltozott, új kihívások keletkeztek. Jugoszlávia szétesése bizonyította, hogy a rosszul működő államok veszélyeztethetik Európa biztonságát. A NATO kibővült, az új fenyegetéseknek megfelelően pedig a hagyományos érdekeltségi területétől távol kezdett harci feladatok teljesítésébe. A Szövetség rájött, hogy nem határainkon felsorakoztatott erőkre, hanem rugalmas, mozgékonyabb, reagáló csapatokra van szükség. Az EU létrehozta közös biztonság és védelempolitikáját és több békefenntartó küldetés teljesítésére szánta el magát. Az EU is bővítésbe kezdett és kisebb békefenntartó feladataival igyekezett a katonai és polgári elemeket kombináltan alkalmazni.
- 18.3.6.9. Ahogy elkezdődtek ezek az alapvető változások, *jogosan merültek fel olyan kérdések, vajon szükség van-e arra, hogy hasonló feladatokat teljesít a két szervezet, sőt egyes küldetések átfedik egymást*. Ahogy nőtt a hasonló feladatok száma, úgy alakult ki verseny a két szervezet között. Bár mindkét szervezet vezetői hangzatos kijelentéseket tesznek az együttműködésről, valójában bőségesen tapasztalunk súrlódásokat, főként a végrehajtás szintjén. Eltérések tapasztalhatók az amerikai és az európai védelmi felfogásában is. Az amerikai nézőpontot vizsgálva két vélemény jelentkezik. Egyesek úgy értékelik, hogy az európai szövetségeseeknek jobban ki kellene venni részüket Európa védelmében, mások úgy vélik, hogy az EU versenytársként lép fel a NATO-val szemben. A kapcsolat megosztja az európaiakat, találkozhatunk olyan értékelésekkel, hogy az EU ellensúlyozza az Egyesült Államokat, míg más nézőpont szerint a szervezet a transzatlanti biztonság kulcseleme. A hasonló közös műveletek megkövetelik az együttműködés kereteinek létrehozását, ami még közel sem történt meg.
- 18.3.6.10. A transzatlanti biztonság NATO és EU szegmensei között az eltérések *politikai és műveleti jellegűek*. A fenyegetések mindkét szervezet esetén hasonlóak (terrorizmus, tömegpusztító eszközök proliferációja, sikertelen államok), a reagálás intézményei még hiányoznak, a közös fellépés feltételei nem biztosítottak. Ehhez az erők és eszközök kombinált alkalmazására lenne szükség. Fontos az amerikai és európai felfogás közelítése ezen a téren, mert míg az amerikai felfogásban a „combined” alkalmazás a katonai és polgári erők és eszközök bevetését jelenti, addig a „joint operation” a haderőnemek együttműködésére utal.
- 18.3.6.11. *Politikailag fontos követelmény* lenne a NATO alapszerződés 5. cikkelyének értelmezése, olyan viták elkerülése, amely pl. Irak kapcsán jött létre és megosztotta a Szövetséget. Ez vezetett oda, hogy az Egyesült Államok inkább ad hoc koalíciót szervez, mintsem a NATO-val tárgyalna. Talán szükség lenne a politikai tárgyalási mechanizmus újrafogalmazására is. A biztonsági struktúrának képesnek kell lennie Európa és az Egyesült

Államok területének megvédésére, ugyanakkor arra is, hogy a globális kihívásoknak megfelelően bevethetőek legyenek az erők. A kettős feladat egyben kettős partnerséget is megkövetel, az első követelményként támasztja a NATO és az EU együttműködését, míg a másik cél Európa és az Egyesült Államok főként biztonsági területen való együttműködésének fontosságát veti fel. Az alkotmányossági viták kudarca természetesen számos kérdést vet fel az egységes Európa szemléletében.

- 18.3.6.12. Az együttműködés retorikai részével nincs probléma, a nehézségek a konkrét akciók során merülnek fel. A kidolgozott együttműködési formák közül a Berlin Plusz nem nevezhető rossznak, de szükséges lenne a továbblépés. A Berlin Plusz megállapodás lehetővé teszi, hogy az EU műveletei során – bizonyos korlátozásokkal – használhassa a NATO eszközöket. Nincs azonban kidolgozva olyan esetekre, ha gyors reagálásra van szükség, vagy ha túl akarnak lépni a szűkebb értelemben vett katonai feladatokon, például a békemissziók területén. A megállapodás nem alkalmas olyan helyzetek kezelésére sem, ahol a NATO és az EU között politikai természetű viták vannak. A kihívásokból azonban logikusan következik, hogy szükség van az együttműködésre, hiszen például az EU nem rendelkezik bevethető katonai erőkkel, így az együttműködés nem opcióként, hanem szükségszerűségként merül fel. A NATO rendelkezik bevethető katonai erőkkel, míg az EU képes lehet a válság nem katonai erőkkel történő kezelésére és a NATO-akciók politikai támogatására.
- 18.3.6.13. Melyek azok a mechanizmusok, struktúrák, amelyekre a válságok kezelésében közös fellépés érdekében szükség lenne.
- 18.3.6.13.1. Közös tervezés, amely magában foglalja a fenyegetettség elemzést és a fenyegetésre adott választ. A reagáló mechanizmusok kialakítása biztosíthatná a megfelelő, összehangolt válaszadást.
- 18.3.6.13.2. Erőtervezés, amely biztosítaná az erők kombinált alkalmazását oly módon, hogy a képességek kihasználása optimálisabb legyen.
- 18.3.6.13.3. Katonai és parancsnoki struktúrák összehangolása (jóllehet az EU katonai törzs és a SHAPE együttműködése többé-kevésbé kidolgozott, ez még nem elegendő).
- 18.3.6.13.4. Politikai egyetértés, amely magában foglalja a célok összehangolását. A NAC (Észak-Atlanti Tanács) és a PSC (Politikai és Biztonsági Bizottság) feladata a tevékenységek összehangolása, ez közel sem elegendő az eredményes működéshez, hiszen a két szervezet alapvetően a saját tevékenységet koordinálja, szükség lenne egyéb szinteken is az együttműködésre. Milyen szép lenne például, ha a NAC és a PSC egy válság kapcsán közös álláspontot alakítani ki és terjesztené például az ENSZ elé. Egy ilyen fellépés hozzájárulhatna egy szélesebb koalíció kialakításához is.
- 18.3.6.13.5. A kompatibilis képességek területén szükség lenne a NATO NRF (reagáló erők) és az EU harccsoportjai tevékenységének összehangolására. Ez természetesen csak akkor lenne megoldható, ha az EU harccsoportok olyan szinten állnának, mint a NATO NRF-erők (persze abban is dönteni kellene, hogy szükség van-e külön erőkre és főleg képesek-e ezt a kormányok finanszírozni). A képességek kialakításához szükség lenne a NATO és az EDA (Európai Védelmi Ügynökség) összehangolt fellépésére, amitől ma még messze állnak, hiszen ezen a területen komoly érdekellentétek vannak.
- 18.3.6.13.6. A katonai és a polgári képességek összehangolására (tartalmilag ez a hadviselés és az újjáépítés összekapcsolását jelenti). Az

összehangolás megvalósítására összekötők kellenének, akik a parancsnoki struktúrákon kívül végeznék munkájukat. Szükség lenne továbbá a NATO és az Európai Bizottság szoros kapcsolatára, mivel a Bizottság végzi az erők és eszközök elosztását.

- 18.3.6.13.7. A NATO és az Európai Bizottság válságkörzetekre vonatkozó konzultációit szorosabbá kellene tenni, továbbá célszerű volna alternatív kapcsolódási lehetőségek kidolgozására arra az esetre, ha az előbbiek párbeszéde valami miatt elakadna. Hasznos lenne, ha a két szervezet még akkor is egyeztetne (legalább a tájékoztatás szintjén), ha nem vennének részt mindkettőn egy tevékenységi területen kívüli katonai akcióban.
- 18.3.6.14. Fentiek megvalósítására akkor nyílna lehetőség, ha mindkét szervezet, illetve az Egyesült Államok elkötelezettséget vállalna arra, hogy alapvető feladataik vannak a transzatlanti térség biztonságának szavatolásában. Ez kizárólag az érdekek és a szándékok harmonizálásával valósítható meg, amelyben mindhárom félnek megvan a saját szerepe.
- 18.3.6.15. A Magyar Köztársaság helyét és szerepét illetően mindenképpen pozitív tényező, hogy a globális kihívásokkal nem egyedül, hanem a NATO és az Európai Unió tagjaként kell megbirkóznia. *A jelzett szervezetek tagjaként nem szabad választania Európa és az Egyesült Államok között. Legelőnyösebb politikának a kiegyensúlyozott viszony ígérkezik, a helyes arányok megtalálásával.*

18.3.7. EU-WEU

18.3.7.1. A WEU petersbergi nyilatkozata

- 18.3.7.1.1. A WEU Miniszteri Tanácsának 1992. június 12-i ülésén továbbra is megmaradt a szervezet kettős hovatartozása, a petersbergi nyilatkozatban a WEU-t „*az Európai Unió védelmi összetevőjének és a NATO európai pillére megerősítése eszközének*” definiálták, ebben tehát nem történt érdemi változás.
- 18.3.7.1.2. Eldöntötték, hogy a WEU-t alkalmassá teszik *humanitárius és mentési feladatokra, békefenntartó feladatokra, és harcoló erőként válságkezelés feladatára, beleértve a béketeremtést.* A két funkció elkülönítése lehetővé tette, hogy a WEU tagállamai anélkül is indíthassanak közös válságkezelési akciót, hogy a Washingtoni Szerződés, illetve a módosított Brüsszeli Szerződés V. cikkelye értelmében erre kötelezve lennének.
- 18.3.7.1.3. A Maastricht utáni időszakban az újra aktivizálódó WEU keretein belül számos kisebb-nagyobb előrelépés történt, melyek főképp a WEU műveleti képességeinek fejlesztésére irányultak. Ezek közé tartozott a műholdas felderítő központ létrehozása, néhány többnemzetiségű alakulat felállítása (az EUROCORPS 1992-ben, az EUROFOR és az EUROMARFOR 1995-ben), azonban továbbra sem tisztázták egyértelműen a WEU és az Európai Unió egymáshoz való viszonyát.
- 18.3.7.1.4. Az intézményi keretek közül mindenképpen ki kell emelni a CFSP főmegbízott, vagy „Mr. CFSP” beosztásának létrehozását. A Kül- és Biztonságpolitikai Főképviselet lett hivatott „kifelé” megjeleníteni az Unió álláspontját, valamint továbbra is betölti a Tanács főtitkári posztját. Feladatát tekintve „*a közös kül- és biztonságpolitika területére tartozó ügyekben segíti a Tanácsot, különösen a politikai döntések megszövegezésében, kidolgozásában és végrehajtásában való hozzájárulásával, valamint - adott esetben a Tanács nevében eljárva és az Elnökség kérésére - harmadik felekkel való politikai párbeszéd folytatása útján.*” A CFSP főmegbízott alárendeltségében

létrehozta egy politikai tervezési, és egy gyors riasztási egységet is, melyek a politikai döntések előkészítését voltak hivatottak segíteni.

- 18.3.7.1.5. A WEU külügyi és védelmi minisztereinek 1999. november 22-23-i luxemburgi találkozásán a tagállamok áttekintést készítettek a petersbergi feladatokhoz rendelkezésükre álló erőkről, eszközökről, tervezési és döntéshozói kapacitásokról. A luxemburgi találkozó engedélyezte az EU számára az összes WEU tevékenység átadását, beleértve a Katonai Törzset is. A komoly elemzési illetve tudományos háttérrel jelentő torrejoni Műholdközpont és a Biztonsági Tanulmányok Intézetének átadásáról ekkor még nem született döntés, a WEU csak annyit ígért meg, hogy az ezekre vonatkozó EU kéréseket ugyanolyan prioritással kezelik, mintha a WEU Tanácsától érkeznének.

18.3.8. **Műveleti együttműködés a nem EU tagállamokkal**

- 18.3.8.1. A helsinki döntés értelmében amennyiben a Tanács úgy határoz, hogy katonai műveletet indít egy válsághelyzet kezelésére, és az akció NATO eszközöket és képességeket is igénybe venne, úgy a nem EU-tag NATO tagállamoknak automatikusan jár a részvétel joga, arról pedig, hogy ezzel élnek-e, maguk dönthetnek. Ha az Unió nem szándékozik NATO képességeket használni, a Tanács határozata alapján akkor is felkérést kaphatnak a részvételre.
- 18.3.8.2. A nem-NATO tag EU-tagjelölt országok szintén a Tanács eseti felkérése alapján vehetnek részt a műveletekben. Ugyanez vonatkozik Oroszországra, Ukrajnára, valamint más, az Unióval párbeszédet folytató államokra is.
- 18.3.8.3. Egy esetleges katonai művelet során minden nem uniós állam, mely jelentős erővel járult hozzá az akcióhoz, egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel fog rendelkezni, mint a résztvevő EU-tagállamok - a fentiek értelmében azonban ez nem érintheti az EU döntéshozatali autonómiáját. A műveletek napi vezetését egy ad hoc jelleggel felálló bizottság fogja végezni, melyben minden EU-tagállam automatikusan részt vehet (függetlenül attól, hogy képviselteti-e magát az adott műveletben), a napi irányításba azonban csak a tényleges hozzájárulást nyújtó országok szólhatnak bele.
- 18.3.8.4. Fontos elv, hogy a szövetségi együttműködések mellett soha nem szabad feladni a titkosszolgálatok nemzeti önállóságát, függetlenségét.

19. **Összegzés: a hírszerzés, felderítés felértékelődése**

- 19.1. A titkosszolgálati tevékenység szinte egyidős az emberiség történetével és addig lesz értelmezhető, amíg egynél több ember marad a Földön. Az érdekek napról napra sokasodnak, átalakulnak és újratermelődnek, a mindennapok természetes és dinamikus változásaival összhangban.
- 19.2. Ezen tanulmányomnak szinte minden pontja megalapozza és megindokolja azt, hogy egyedül az az életképes nemzetközi szövetség és nemzetállam, amely a világban végbemenő változásokkal együtt fejlődve érvényesíti megelőző információ észlelési, szerzési, tárolási, rendszerezési, feldolgozási, elemzési és hasznosítási tevékenységét, a nemzet védelemében és az érdekérvényesítésében. Ebbe beleértve a nyílt és a nem nyílt információszerzést is. Klasszikus értelemben ez a komplex feladata a hírszerzésnek illetve a felderítésnek, melynek működését, eredményességét meghatározza a korszerű nemzeti szemlélet és szándék, a jogi szabályozása, a szervezése, az irányítása, a kormányzat igényessége, hasznosítási készsége.

Felhasznált irodalom, hivatkozások

- ¹ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ² Magyar Hadtudományi Lexikon
- ³ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ⁴ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ⁵ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ⁶ Dr Botz László: Bármi történik a világban, a SIGINT nem veszít jelentőségéből, 2007, MK Felderítő Számla
- ⁷ Nemzet Biztonsági Hivatal honlap: www.nbh.hu
- ⁸ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ⁹ Várhalmi Miklós: Szabadság és Biztonság (www.varhalmi.hu)
- ¹⁰ Dr Resperger István: Kockázatok, kihívások és fenyegetések a XXI. században
- ¹¹ Bangemann 1995= M. Bangemann: 'Policies for a European Information Society', Brunel University
- ¹² eEurope - Információs Társadalmat mindenkinek 2000 = eEurope - Információs társadalmat mindenkinek in:www.inco.hu 3. (2000/1)
- ¹³ Manuel Castells 1997 = Manuel Castells: The Information Age, II.k. Oxford, Blackwell
- ¹⁴ Molnár László: Az információs társadalom felé
- ¹⁵ Csorba József: A globalizáció az információs társadalommal kapcsolatos információtudományos gondolkodásban
- ¹⁶ Csorba József: A globalizáció az információs társadalommal kapcsolatos információtudományos gondolkodásban
- ¹⁷ Dr Resperger István: Kockázatok, kihívások és fenyegetések a XXI. században
- ¹⁸ Dr Resperger István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során
- ¹⁹ USA: National Intelligence Council (NIC–Nemzeti Hírszerzési Tanács)
- ²⁰ Dr Szternák György-Czene Gréta: Összegzés a jelenlegi biztonsággal kapcsolatban, különös tekintettel a geopolitikára és a geostratégiára
- ²¹ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
- ²² Lénárt Ferenc: Változó világ – fejlődő hírszerzés és elhárítás
- ²³ Dr Izsa Jenő: Javaslatok a nemzetbiztonsági / titkosszolgálati stratégia kidolgozásához
- ²⁴ Urbán Attila: A nemzetbiztonsági szolgálatok és a terrorelhárítás
- ²⁵ Várhalmi Miklós: A magyar Nemzetbiztonsági Szolgálatokról másként és mindenkinek, 2002, NOVISSIMA
- ²⁶ Németh József: Egy vizsgálat anatómiája
- ²⁷ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ²⁸ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ²⁹ Dr Héjja István: A katonai felderítés feladatai a megváltozott nemzetközi körülmények között, 2005
- ³⁰ Szabó András: Az információs hadviselés és a hadtudomány, Magyar Hadtudományi Szemle, 1998/4 sz.
- ³¹ Dr. Várhegyi István: Az információs hadviselés, Új Honvédségi Szemle, 1996/7. sz.
- ³² Hadtudományi Lexikon, MHTT, Bp., 1995
- ³³ Népszabadság, 1997. november 3.
- ³⁴ NATO kézikönyv
- ³⁵ Richnovszky Sándor: A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal szerepe és feladatai a nemzetközi válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatásában
- ³⁶ Dr Kőszegvári Tibor: A katonai felderítés aktuális kérdései a terrorizmus elleni harcban
- ³⁷ Dr Gazdag Ferenc: Európai Integráció és Külpolitika, 2005, OSIRIS
- ³⁸ Richnovszky Sándor: A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal szerepe és feladatai a nemzetközi válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatásában
- ³⁹ Rácz András: Az Európai Unió katonai képességeinek fejlődése 1999-2004
- ⁴⁰ David S. Yost, 2004, Nato Review
- ⁴¹ Kis-Benedek József: A transzatlanti és az európai együttműködés az új kihívások tükrében , Hadtudomány